

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
EUROPOS SAJUNGOS TEISĖS KATEDRA

DAINĖ GANATAUSKAITĖ
EUROPOS SAJUNGOS TEISĖS PROGRAMOS (62401S110)
MAGISTRANTŪROS DIENINIŲ STUDIJŲ ESTmd8-01 GRUPĖS STUDENTĖ

TEMA
EUROPOS SAJUNGOS TEISINGUMO TEISMO PREJUDICINIS SPRENDIMAS:
TEISĖ IR PAREIGA KREIPTIS Į TEISINGUMO TEISMĄ
Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Doc.dr. Pavelas Ravluševičius

Vilnius, 2010

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. LISABONOS SUTARTIES ĮTAKA PREJUDICINIO SPRENDIMO INSTITUTUI.....	8
2. PREJUDICINIO SPRENDIMO INSTITUTO CHARAKTERISTIKA:.....	10
2.1. Prejudicinio sprendimo paskirtis ir reikšmė.....	10
2.2. Prejudicinio sprendimo objektas ir dalykas.....	15
2.2.1. Prejudicinio sprendimo objektas – teisė aiškinti.....	15
2.2.2. Prejudicinio sprendimo dalykas.....	17
2.2.3. Prejudicinio sprendimo objektas – ES teisės akto ar normos galiojimo tikrinimas.....	20
2.3. Prejudicinio sprendimo poveikis.....	22
3. DISKRECIJA (TEISĖ) KREIPTIS PREJUDICINIO SPRENDIMO:.....	24
3.1. Valstybės narės teismo samprata Veikimo sutarties 267 str. kontekste.....	24
3.1.1. Arbitražai – prejudicinio sprendimo adresatai	27
3.1.2. Konstituciniai teismai – prejudicinio sprendimo adresatai.....	28
3.2. Teisės kreiptis prejudicinio sprendimo sąvoka, jos sąlygos ir ribotumo aspektai.....	30
3.3. Praktinis valstybių narių nacionalinių teismų disponavimas diskrecijos teise.....	33
3.4. Praktinis Lietuvos Respublikos teismų disponavimas diskrecijos teise.....	35
4. PAREIGA KREIPTIS PREJUDICINIO SPRENDIMO.....	38
4.1. Galutinės instancijos teismo sąvoka.....	38
4.2. Išimtyms iš pareigos kreiptis prejudicinio sprendimo.....	41
4.2.1. <i>“klausimas neaktualus bylos baigčiai“</i>	43
4.2.2. <i>Acte éclairé</i> doktrina.....	44
4.2.3. <i>Acte Claire</i> doktrina.....	45
4.3. Praktinis valstybių narių teismų pareigos kreiptis realizavimas.....	49
4.4. Praktinis Lietuvos Respublikos teismų pareigos kreiptis realizavimas.....	52
IŠVADOS.....	63
PASIŪLYMAI.....	64
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	66
SANTRAUKA.....	72
SUMMARY.....	73

IVADAS

Temos aktualumas

Europos Bendrijos (toliau – Bendrija, EB) steigimo sutarties¹ 220 straipsnyje, galiojusiame iki Lisabonos sutarties² įsigaliojimo (nuo 2009 m. gruodžio 1 d. – Europos Sąjungos sutarties 19 str. 1 d.³), buvo įtvirtintas pagrindinis Europos Sąjungos (toliau – ES, Sąjunga) Teisingumo Teismo (toliau - Teisingumo Teismas, Teismas, TT) uždavinys – užtikrinti, kad aiškinant ir taikant Sutartį būtų laikomasi teisės. Nuo 2009 m. gruodžio 1 d. EB Steigimo sutartis virto Sutartimi dėl Europos Sąjungos veikimo (toliau - ES veikimo sutartimis, Veikimo sutartimis, Sutartis) ir viena iš joje įtvirtintų priemonių, padedančių Teisingumo Teismui įgyvendinti šį uždavinį, yra prejudicinio sprendimo procedūra, numatyta Veikimo sutarties 267 straipsnyje⁴. Tiesioginė prejudicinio sprendimo paskirtis - užtikrinti vienodą ES teisės aiškinimą ir taikymą visose valstybėse narėse. Tai taip pat yra ir teismo bendradarbiavimo forma, kurią įgyvendina Teismas ir ES valstybių narių nacionaliniai teismai, kurie laikomi Sąjungos teismo sistemos sudedamąja dalimi: „Kiekvienas nacionalinis teismas Europos Bendrijoje dabar yra EB teismas. Nacionaliniai teisėjai, kartu su Teisingumo Teismu, turi pareigą prižiūrėti, ar taikant ir aiškinant Sutartis, Bendrijos teisė yra gerbiama. Kiekvienas nacionalinis teismas, neatsižvelgiant į jo galias, yra Bendrijos teismas, turintis galią taikyti EB teisę⁵“. Tam, kad ES teisė būtų aiškinama ir taikoma vienodai visose valstybėse narėse, nacionaliniams teismams yra numatyta teisė, o tam tikrais atvejais ir pareiga, kreiptis autoritetingo išaiškinimo į TT, įgyvendinant prejudicinio sprendimo procedūrą.

ES veikimo sutarties 267 str. 2 ir 3 d. imperatyviai nustato, kuriais atvejais ir kurie nacionaliniai teismai turi teisę, o kurie pareigą kreiptis prejudicinio sprendimo. Tačiau taikant šį straipsnį, laikui bėgant atsirado poreikis šį institutą plėtoti TT praktika, nustatant išimtis iš pareigos, kurios turėjo, esant tam tikroms nustatytoms sąlygoms, galutinės instancijos teismus išlaisvinti nuo įpareigojimo kreiptis į TT išaiškinimo, tuo pačiu sumažinant kreipimąsi dėl prejudicinio sprendimo skaičių pačiame Teisingumo Teisme. Tos sąlygos buvo įtvirtintos žymiojoje *Cilfit*⁶ byloje. Visgi, praktikoje nacionaliniams teismams tas sąlygas, ypač sąlygą dėl ES teisės normos aiškumo, doktrinoje dar vadinamą *acte clair*, buvo sunku įgyvendinti dėl praktinių sunkumų, su kuriais tekdavo susidurti nacionaliniams teisėjams, vertinant ar tam tikra Europos Sąjungos teisės nuostata visose valstybėse narėse terminijos, kalbiniu ir praktiniu

¹ Europos Bendrijos Steigimo Sutarties 220 straipsnis (Žin., 2004, Nr. 2-2);

² Lisabonos sutartis - OL C 306, 2007.12.17;

³ Europos Sąjungos sutartis - OL C 115, 2008.05.09;

⁴ Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo - OL C 115, 2008.05.09;

⁵ Temple J.L. The duties of national courts under Community Constitutional law. Oxford Press, 1997. P. 3;

⁶ ETT byla 283/81 Srl CILFIT and Lanificio di Gavardo SpA / Ministry of Health (Rec. 1982, P. 3415);

požiūriu suprantama ir taikoma vienodai. Taigi, praktinis *Cilfit* byloje įtvirtintų sąlygų įgyvendinimas yra viena pagrindinių problemų ir potencialaus piktnaudžiavimo pagrindų, su kuriais susiduria valstybių narių teisėjai, sprenddami dėl pareigos kreiptis prejudicinio sprendimo. Be to, *acte clair* doktrina, kaip pagalbinė priemonė, naudojasi ne tik galutinės instancijos nacionaliniai teismai sprenddami pareigos klausimą, tačiau ir žemesnės instancijos teismai, kurie disponuoja diskrecija kreiptis į TT išaiškinimo, nes ja vadovaujantis galima spręsti, ar pagrįsta nacionalinių teismų abejonė dėl ES teisės normos aiškumo ar galiojimo. Kitas bandymas apeiti pareigą kreiptis yra siauras teismo, kurio sprendimas pagal nacionalinę teisę negali būti toliau teismine tvarka apskundžiamas supratimas, kuris nesiderina su ankstesniais Teismo pasisakymais, kad ES veikimo sutarties 267 straipsnis yra pagrindinė teisminės kontrolės priemonė asmenims bei tiesioginio ieškinio Teismui pagal Veikimo sutarties 263 straipsnio 4 dalį substitutas⁷.

Lietuvos Respublika (toliau LR) skaičiuoja šeštus narystės Europos Sąjungoje metus. Akivaizdu, kad LR teismai, esantys sudedamąja ES teisminės sistemos dalimi, kasdienėje veikloje susiduria su jos teisės taikymu. Per šiuos narystės metus nacionaliniams teismams ne tik prireikė taikyti ES teisės nuostatas, tačiau jie yra įgyvendinę ir Veikimo sutarties 267 str. įtvirtintą teisę (ir pareigą) kreiptis dėl prejudicinio sprendimo. Taigi, aktualu yra išanalizuoti, kaip LR teismai, įsilieję į ES teisminę erdvę, taiko prejudicinio sprendimo procedūrą ir kokiais kriterijais grindžia sprendimus kreiptis ar nesikreipti į Teisingumo Teismą ES teisės išaiškinimo.

Be to, 2009 m. gruodžio 1 d. įsigaliojusi Lisabonos sutartis įnešė daug naujovių Europos Sąjungos institucinėje ir kompetencinėje srangoje. Pasikeitimų neišvengta ir prejudicinio sprendimo institute, todėl ypač aktualu pažvelgti, ką naujo ir reikšmingo ši sutartis įnešė ir kokie galimi teigiami ar neigiami šių pasikeitimų padariniai.

Temos naujumas (temos ištyrimo lygis)

Prejudicinio sprendimo procedūra aktyviai įgyvendinama jau daugiau nei 50 metų, todėl neveltui, ES teisės mokslininkai gausiai pasisakę šiuo klausimu. Užsienio autorių Europos Sąjungos teisės vadovėliuose jam skiriami ištisi skyriai. Paminėtini šie visuotinai vertinami darbai: Craigo ir De Búrca'os knygos "EU law: Text, cases and materials" skyrius „Preliminary rulings and the building of a European judicial system“, A. Arnall knygos „The European Union and its Court of Justice“ skyrius "The preliminary rulings procedure", J. Fairhurst „Law of the European Union“ skyrius "Preliminary ruling jurisdiction of the Court of Justice", Anderson ir Demetriou knyga "References to the European Court" ir kt. Be to, internete, moksliniuose žurnaluose ir straipsnių rinkiniuose gausu straipsnių, analizuojančių prejudicinio sprendimo instituto praktines ir teorines problemas: Herman van Harten straipsnis „The application of

⁷ ETT byla C-50/00 Unión de Pequeños Agricultores / Council (Rec. 2002, P. I-6677) para 40;

Community precedent and *acte clair*“ ir „The application of Community precedent and *acte clair* by the Hoge Raad. A case study in the field of establishment and service“, G. Tridimas ir T. Tridimas straipsniai „National courts and the European Court of Justice: A Public Choice Analysis of Preliminary Reference Procedure“ ir „Knocking on Heavens Door: Fragmentation, Efficiency and Defiance in the Preliminary Ruling System“, C. Martinez Capdevila straipsnis „The Action for Annulment, the Preliminary reference on Validity and the Plea of Illegality: Complementary or Alternative Means?“, L. J. Temple „The Duties of National Courts under Community Constitutional Law“, H. Rasmussen straipsnis „The European Court’s *Acte Clair* Strategy in C.I.L.F.I.T.“ ir „Remedying the Crumbling EC Judicial System“, C. Barnard ir E. Sharpston straipsnis „The Changing Face of Article 177 References“.

Lietuvos teisininkai per palyginti trumpą laikotarpį taip pat nemažai pasidarbavo analizuodami prejudicinio sprendimo institutą. Turbūt didžiausią indėlį šia tema įdėjo autorių kolektyvas, kuriam priskirtini tokie teisininkai kaip R. Norkus, D. Prapieskytė ir V. Valančius. Jų knygoje „Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas“, kartu su kitais tiesioginiais Teisingumo Teismui teikiamais ieškiniais, yra smulkiai išanalizuotas prejudicinio sprendimo institutas. Šia tema gausu ir mokslinių straipsnių, kuriuose keliami pagrindiniai probleminiai klausimai, susiję su prejudicinio sprendimo procedūra: TT teisėjo P. Kūrio „Prejudicinio sprendimo procedūra Europos Bendrijų Teisingumo Teisme“, I. Vėgėlės „Nacionalinių teismų teisė ir pareiga kreiptis į Europos Bendrijų Teisingumo Teismą“, K. Pabijansko „Preliminarus nutarimas ir žmogaus teisių apsauga“ ir „Kada nacionaliniams teismams (ne)reikia kreiptis dėl prejudicinio sprendimo“.

Nors Lietuvoje teisės teoretikai ir praktikai yra pasisakę prejudicinio sprendimo tema, iki šios dienos jaučiamas trūkumas darbų, kuriuose būtų sistemiškai apžvelgta ir išanalizuota nors ir trumpa, tačiau pakankamai turininga LR teismų praktika taikant prejudicinio sprendimo procedūrą, o tiksliau, kaip LR teismai įgyvendina teisę ir pareigą kreiptis prejudicinio sprendimo. Dėl prejudicinio sprendimo procedūros praktinio taikymo LR teismuose, o tiksliau Lietuvos Aukščiausiajame Teisme (toliau – LAT), yra pasisakęs LAT pirmininkas V. Greičius⁸; šios procedūros praktinius aspektus specializuotuose LR administraciniuose teismuose yra analizavęs V. Valančius dviejų dalių straipsnių serijoje „Europos Sąjungos teisės poveikis Lietuvos administracinei justicijai: tendencijų kontūrai (I dalis) ir (II dalis); LR Konstitucinio Teismo, kaip ES teisminės sistemos sudedamosios dalies problematiką yra ištyrusi E. Kybartienė⁹. Negalima nepaminėti ir TT teisėjo prof. P. Kūrio mokslinio straipsnio „Europos Bendrijų

⁸ Greičius V. Europos Sąjungos teisės taikymo Lietuvos Aukščiausiajame Teisme problemos ir tendencijos // Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2007 m. Nr. 7(97) P. 28-32;

⁹ Kybartienė E. Konstituciniai teismai Europos Sąjungos teisinėje erdvėje // Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2007 m. Nr. 7(97) P. 55-63;

Teisingumo Teismo veiklos aktualijos“, kuriame jis trumpai apžvelgia naujų, 2004-aisiais metais įstojusių, valstybių narių praktiką disponuojant teise ir pareiga naudotis prejudicinio sprendimo procedūra. Visi šie straipsniai daugiau ar mažiau analizuoja, kaip prejudicinio sprendimo institutas įsiliejo į LR teismų praktiką. Tačiau akivaizdu, kad teismų praktika nestovi vietoje ir kas metai ji pasipildo vis naujomis bylomis, kuriose LR teismai turėjo teisę (ar pareigą) kreiptis į Teisingumo Teismą prejudicinio sprendimo. Taigi, šis darbas ir bus orientuotas į Lietuvos teismų praktikos taikant nagrinėjamą institutą atskleidimą ir vertinimą.

Darbo dalykas – teisės ir pareigos kreiptis prejudicinio sprendimo taikymo teoriniai ir praktiniai aspektai Lietuvoje ir kitose valstybėse narėse.

Darbo problemos

Prejudicinio sprendimo institutas jau daugiau kaip dvidešimt metų susiduria su pagrindine problema – didžiuliu darbo krūviu ir nepateisinamai ilga procedūros trukme. Akademikai ir ES teisės praktikai negali patarimų ir reformų pasiūlymų, visgi, Teisingumo Teismas neskuba taisyti nusistovėjusios praktikos, o ES teisės kūrėjai – imtis Sąjungos teisės koregavimo veiksmų. Lisabonos sutartimi padaryti pakeitimai ne tik kad nepadedą spręsti šios problemos, bet galimai netgi dar labiau ją padidina.

Be to, sisteminės LR teismų praktikos analizės stoka, įgyvendinant teisę ir pareigą kreiptis prejudicinio sprendimo į TT, yra akivaizdi ir dėl šios priežasties sunku vertinti nacionalinių teismų teisinę brandą taikant šį institutą ir apskritai ES teisės taikymą LR jurisprudencijoje.

Darbo tikslas – išanalizuoti teisės ir pareigos kreiptis prejudicinio sprendimo probleminius aspektus ir įvertinti LR teismų praktiką sprendžiant dėl būtinybės prašyti ES teisės normos interpretavimo ar galiojimo išaiškinimo.

Darbo uždaviniai:

1. Atskleisti Lisabonos sutarties naujoves prejudicinio sprendimo institute ir įvertinti galimus teigiamus ir neigiamus pasikeitimų padarinius;
2. Apibrėžti prejudicinio sprendimo instituto dalyką ir objektą, jo tikslus ir funkcijas, taip pat trumpai apžvelgti prejudicinio sprendimo poveikį nacionaliniame teisme sprendžiamai bylai ir kitiems valstybių narių teismams;
3. Išanalizuoti diskrecijos kreiptis sąlygas, ribotumo kriterijus, išnagrinėti tokias svarbias sąvokas kaip „nacionalinis teismas“, trumpai apžvelgti arbitražinio teismo ir konstitucinių teismų vietą Veikimo sutarties 267 straipsnio prasme, galiausiai įvertinti praktinio diskrecijos pritaikomumo Lietuvoje ir kitose valstybėse narėse probleminius aspektus;

4. Atskleisti pareigos kreiptis prejudicinio sprendimo sąlygas, „galutinės instancijos teismo“ sąvoką, išimtis iš pareigos, išimčių taikymo problematiką bei įvertinti praktinį pareigos įgyvendinimą ir probleminius aspektus Lietuvos ir kitų valstybių narių teismuose.

Darbo metodai

1. *Mokslinės literatūros analizė.* Remiantis šiuo metodu siekiama išanalizuoti prieinamą literatūrą anglų ir lietuvių kalbomis apie prejudicinio sprendimo institutą, nacionalinių teismų teisę ir pareigą kreiptis prejudicinio sprendimo, svarbiausias sąvokas ir doktrinas, su tema susijusias pagrindines šiandienos problemas, atskleisti, kokie tyrimai šioje srityje buvo atlikti, kokios išvados padarytos.
2. *Lyginamasis metodas.* Šio metodo pagalba siekiama palyginti skirtingų autorių nuomones apie kriterijus atleidžiančius nacionalinius teismus nuo pareigos kreiptis į Teismą, apžvelgti ir palyginti pagrindinius pasiūlymus kaip valstybių narių teismams tinkamai įgyvendinti suteiktą diskreciją ir pareigą kreiptis prejudicinio sprendimo, išlaikant instituto funkcinį tęstinumą ir esminius istorinius bruožus.
3. *Teismų praktikos analizės metodas.* Šiuo metodu bus nagrinėjamos reikšmingiausios Europos Sąjungos Teisingumo Teismo prejudicinio sprendimo bylos, jose nustatyti kertiniai Europos Sąjungos principai; taip pat bus nagrinėjami valstybių narių, tame tarpe ir LR teismų sprendimai dėl prejudicinio sprendimo būtinybės.
4. *Apibendrinimo metodas.* Remiantis šiuo metodu bus apibendrinama naudota literatūra, teismų praktika ir daromos darbo išvados.

1. LISABONOS SUTARTIES ĮTAKA PREJUDICINIO SPRENDIMO INSTITUTUI

Lisabonos sutartis, kuri buvo pasirašyta 2007 m. gruodžio 13 d.¹⁰, po dvejus metus užtrukusių diskusijų ir derybų, įsigaliojo 2009 m. gruodžio 1 d. Ši sutartis iš dalies pakoreguoja dvi pagrindines ES sutartis - Europos Sąjungos sutartį ir Europos Bendrijos steigimo sutartį, kuri dabar ir ateityje bus vadinama Sutartimi dėl Europos Sąjungos veikimo. Be to, ji pakeičia ir šių dviejų sutarčių straipsnių numeraciją.

Pasikeitimų vėjai neaplenkė ir Teisingumo Teismo, nustatydami naujoves ne tik organizacinėje, bet ir jurisdikcinėje srityje. Vienas svarbiausių pasikeitimų įtakojusių ir prejudicinio sprendimo institutą yra iki šiol buvusių ramsčių struktūros, įvestos Maastrichto sutartimi, panaikinimas. Tai reiškia, kad Teisingumo Teismas įgyja bendrąją jurisdikciją priimti prejudicinius sprendimus laisvės, saugumo ir teisingumo srityje ir panaikinami Europos Sąjungos sutarties 35 str.¹¹ ir EB Steigimo sutarties 68 str. apribojimai¹².

Pirma, policijos ir teismo bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose kontekste, Teisingumo Teismo jurisdikcija priimti prejudicinius sprendimus tampa privaloma ir nebebus taikoma galiojusi kiekvienos valstybės narės oficialaus pareiškimo pripažinti TT jurisdikciją sistema. Taigi, policijos ir teismo bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose sritis tampa bendrosios ES teisės dalimi ir bet kuris valstybės narės teismas galės arba privalės kreiptis prejudicinio sprendimo iškilus ES teisės aiškinimo ar taikymo klausimui. Visgi, pereinamojo laikotarpio nuostatos numato, kad pilna jurisdikcija nebus taikoma dar penkerius metus po Lisabonos sutarties įsigaliojimo. Tą laikotarpį Teisingumo Teismo įgaliojimai dėl teisės aktų, priimtų iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo policijos ir teismo bendradarbiavimo srityje, išlieka tokie patys¹³, t.y. šiuo laikotarpiu prašymus priimti prejudicinį sprendimą dėl šių aktų gali pateikti tik tų valstybių narių teismai, kurios pripažino Teisingumo Teismo jurisdikciją kiekviena atskirai nurodydama, ar kreiptis į Teisingumo Teismą gali visi jos teismai, ar tik tie, kurių sprendimai toliau teismine tvarka neskundžiami.

Antra, vizų, prieglobsčio, imigracijos ir kitose su laisvu asmenų judėjimu susijusiose politikos srityse, be kita ko ir teismų bendradarbiavimo civilinėse bylose, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo srityse, nuo Lisabonos sutarties įsigaliojimo Teisingumo Teismas turi jurisdikciją pagal bendrąją teisę be jokių pereinamojo laikotarpio ribojimų. Taigi, į Teisingumo Teismą gali kreiptis visi nacionaliniai teismai – jų ratas neberibojamas tik aukščiausiaisiais teismais.

¹⁰ Lisabonos sutartis - OL C 306, 2007.12.17;

¹¹ Ibid 1 str. 51 p.;

¹² Ibid. 2 str. 67 p.;

¹³ Lisabonos sutarties Protokolo dėl pereinamojo laikotarpio nuostatų 10 str. - OL C 306, 2007.12.17;

Trečia, nors Lisabonos sutartimi yra panaikinama ramsčių sistema, specialios taisyklės ir procedūros prejudicinio sprendimo institute ir toliau išlieka bendros užsienio ir saugumo politikos (BUSP) srityje: Teisingumo Teismas neturi jurisdikcijos tikrinti šios srities nuostatų ir jų pagrindu priimtų aktų, nebent TT paskirta prižiūrėti, kad būtų atribota ES kompetencija ir BUSP, kurios įgyvendinimas neturi daryti poveikio Europos Sąjungos kompetencijų realizavimui ir institucijų įgaliojimams įgyvendinti ES patikėtas išimties¹⁴ ir pasidalijamąsias¹⁵ kompetencijas¹⁶ arba Teisingumo Teismui priklauso nagrinėti ieškinius dėl sprendimų, patvirtinančių ribojančias priemones, nukreiptas prieš fizinius ar juridinius asmenis, kurių imasi Taryba, pavyzdžiui, kovai su terorizmu - lėšų išaldymas, teisėtumą¹⁷.

Lisabonos sutartimi Veikimo sutarties 267 str. papildė 4 dalimi, kurioje įtvirtinama nuostata, pagal kurią prejudiciniam klausimui iškilus nacionaliniam teismui nagrinėjant bylą, susijusią su sulaikytu asmeniu, Teisingumo Teismas priima sprendimą kiek galima greičiau. Taip pačiame Sutarties tekste daroma nuoroda į 2008 m. kovo 1 d. įsigaliojusią prejudicinio sprendimo priėmimo skubos tvarka procedūrą¹⁸, taikomą laisvės, saugumo ir teisingumo erdvei.

Dar reikėtų paminėti, kad Veikimo sutarties 256 straipsnio 3 dalyje išliko Bendrojo Teismo kompetencija konkrečiose Statuto nustatytose srityse nagrinėti ir spręsti klausimus, pateiktus pagal 267 straipsnį dėl prejudicinio sprendimo. Kaip žinia, kol neatlikti atitinkami Statuto pakeitimai, Teisingumo Teismas lieka vienintelis turintis jurisdikciją spręsti prejudicine tvarka. Turint omenyje, kad ši nuostata buvo perkelta į naują Sutarties redakciją galime galvoti, kad akto leidėjai neatsisakė šios minties ir greitai metu ji bus realizuota.

Vertinant šiuos jurisdikcinius pasikeitimus matome, kad labai išplečiama Teisingumo Teismo kompetencija, kas be abejonės turėtų sąlygoti dar didesnę prejudicinių paklausimų skaičių. Kompetencija išplečiama į itin jautrias ir reikšmingas valstybių narių suverenitetui sritis, todėl Teismas susidurs su dideliu skaičiumi dar neaiškintų ES teisės nuostatų, todėl Bendrojo Teismo kompetencijos realizavimas galėtų kompensuoti padidėsiantį darbo krūvį. Tai ne kartą buvo pabrėžta tiek doktrinoje¹⁹, tiek ir ES teisės aktuose²⁰. Be to, į Europos Sąjungos sutartį įkorporavus Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartiją kyla klausimas, ar TT neperims dalies Europos Žmogaus Teisių Teismo bylų krūvio, kas vėlgi sąlygos nepagrįstai ilgą bylos sprendimo trukmę. Taigi, taip išplėtus jurisdikcijos ratą, būtina rasti priemonių, kurios kompensuotų bylų nagrinėjimo trukmės galimą pailgėjimą.

¹⁴ Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 3 str. - OL C 115, 2008.05.09;

¹⁵ Ibid. 4 str.;

¹⁶ Europos Sąjungos sutarties 40 str. - OL C 115, 2008.05.09;

¹⁷ Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 275 str - OL C 115, 2008.05.09;

¹⁸ Teisingumo Teismo procedūros reglamento 104 b straipsnis - OL L 24, 2008.01.29;

¹⁹ Fairhurst J. Law of the European Union – Pearson Professional Limited, 2006, P. 169;

²⁰ Nicos sutartis - Deklaracija dėl Europos bendrijos steigimo sutarties 225 straipsnio (OL C 80, 2001.03.10);

2. PREJUDICINIO SPRENDIMO INSTITUTO CHARAKTERISTIKA

2.1. Prejudicinio sprendimo paskirtis ir reikšmė

Teisingumo Teismo svarba plėtojant ES teisę yra akivaizdi, nes būtent šio institucinio organo pagalba Europos Sąjungos teisė įgijo viršenybės statusą, tapo tiesiogiai veikiančia ir apskritai įgijo *sui generis* teisės pavidalą, nes savo pobūdžiu tapo precedentų neturinčia teisės sistema. Visi šie reikšmingi ES teisės požymiai buvo suformuluoti įgyvendinant Sutarties dėl ES veikimo 267 straipsnyje numatytą prejudicinio sprendimo procedūrą, be to, ši procedūra suvaidino pagrindinį vaidmenį vystant ir įgyvendinant Europos Sąjungos teisę²¹.

Prejudicinis sprendimas tai viena iš Teisingumo Teismo jurisdikcijos išraiškų. Jos metu TT pateikia motyvuotą sprendimą ar nutartį dėl ES teisės išaiškinimo ar galiojimo. Skirtingai nuo kitų tiesioginių Teismui teikiamų ieškinių, prejudicinio sprendimo procedūra nesudaro savarankiško proceso – tai tarpinė nacionaliniame teisme nagrinėjamos bylos proceso grandis.

Analizuojant prejudicinio sprendimo institutą ir mokslinę literatūrą šia tema, negalima nepastebėti, kaip teisės mokslininkai reikšmingai atsiliepia jo atžvilgiu: „prejudicinis procesas, numatytas EEB sutarties 177 (dab. 267 str.) straipsnyje, savo esme yra unikalus. Kaip tikras Bendrijos teisės turtinimo šaltinis, jis leido Teisingumo Teismui kūrybiškai, turiningai bendradarbiaujant su nacionaliniais teismais, pakloti Bendrijos teisinės sistemos pagrindus²²“. Anderson ir Demetriou²³ poetiškai lygina prejudicinio sprendimo procedūrą su Delfų orakulu Senovės Graikijoje, kaip dieviško įkvėpimo šaltiniu ir galinga jėga vienijusia Senovės Graikijos miestus-polius, nes išvelgia paralelę su prejudicinio sprendimo paskirtimi ir poveikiu. Taigi, akivaizdu, kad prejudicinio sprendimo reikšmingumas labiausiai siejamas su šio instituto tikslais.

Prejudicinio sprendimo tikslai išsamiai atskleisti moksliniuose darbuose ir TT sprendimuose. *Hoffmann-La Roche* byloje TT pasisakė, kad „177 straipsniu siekiama užtikrinti, kad Bendrijos teisė būtų vienodai aiškinama ir taikoma visose valstybėse narėse ir, kad šio straipsnio trečiosios dalies tikslas neleisti, kad kurioje nors valstybėje narėje atsirastų nacionalinė teismų praktika, neatitinkanti EB teisės normų turinio ir paskirties“: prejudicinio sprendimo procedūra turi užkirsti kelią priimti vienas kitam prieštaraujančius teismų sprendimus²⁴.

Informaciniame pranešime dėl nacionalinių teismų prašymų priimti prejudicinį sprendimą pateikimo²⁵ pabrėžiama, kad prejudicinio sprendimo institutas yra svarbiausias Europos Sąjungos teisės mechanizmas skirtas nacionaliniams teismams užtikrinti vienodą

²¹ Steiner J., Woods L., Twigg-Flesner C. *European Union Law*, 9th Edition-Oxford University Press, 2006, P. 193;

²² Arnall A. *The European Union and its Court of Justice*, Second Edition – Oxford University Press, 2006, P. 97;

²³ Anderson D., Demetriou M. *References to the European Court*, 2nd Edition – Sweet & Maxwell, 2002, P. 45;

²⁴ ETT byla 107/76 *Hoffmann-La Roche AG / Centrafarm* (Rec. 1977, P. 957) para 5;

²⁵ Information note on references from national courts for a preliminary ruling (OL C 143/01, 2005.06.11);

Europos Sąjungos teisės aiškinimą ir taikymą visose valstybėse narėse. Šio instituto procedūra pagrįsta efektyviu TT ir nacionalinių teismų bendradarbiavimu, kuris užtikrina, kad nacionalinis teismas būtų aprūpintas reikalinga informacija dėl ES teisės aiškinimo ir galiojimo.

Prejudicinio sprendimo funkcijos išsamiai buvo aptartos Amsterdamo sutarties rengimo metu vykusioje tarpvyriausybiniame konferencijoje. Pats Teisingumo Teismas išdėstė nuomonę, kad „prejudicinio sprendimo tikslas yra užtikrinti pagarbą įgaliojimų tarp Sąjungos ir valstybių narių bei tarp ES institucijų paskirstymui, Europos Sąjungos teisės aktų aiškinimo vienodumą ir nuoseklumą taip siekiant prisidėti prie ES teisės sistemos darnaus vystymosi²⁶“.

Tiek jurisprudencija, tiek doktrina, tiek ES teisės aktai išskiria šias instituto funkcijas:

- 1) *Europos Sąjungos teisės vystymo funkcija*. Kreipimasis dėl prejudicinio sprendimo visais laikais sudarė didžiąją dalį ieškinių pateiktų Teisingumo Teismui. Tai aiškinama tuo, kad Sutarties 267 str. „paliko pakankamai didelę erdvę klausimams, dėl kurių galima kreiptis prejudicinio išaiškinimo, skirtingai nuo kitų ieškinių teikiamų TT“²⁷. Prejudicinis sprendimas tapo įrankiu Teisingumo Teismui kuriant bei formuojant ES teisę ir nustatant santykius tarp Sąjungos teisės ir nacionalinių teisinių sistemų: *Costa v. E.N.E.L.*²⁸ byloje TT, pasinaudodamas prejudiciniu sprendimu, išaiškino ES teisės viršnacionalinį pobūdį ir šios teisės sistemos savitumą lyginant su kitomis egzistuojančiomis teisės sistemomis; *Van Gend en Loos*²⁹ bylos prejudiciniame sprendime TT įtvirtino tiesioginio veikimo mechanizmą, kuris įgalino piliečius remtis ES teise tiesiogiai nacionaliniame teisme; *Simmenthal I*³⁰ bylos prejudiciniame sprendime TT išplėtojo ES teisės viršenybės principą, kuris įpareigojo nacionalinius teismus taikyti Sąjungos teisę jai teikiant pirmenybę nacionalinės teisės atžvilgiu. Be to, prejudicinio sprendimo dėka Teisingumo Teismas įtvirtino valstybių narių pareigą garantuoti veiksmingą ES teisių apsaugą ir atsakomybę už Sąjungos teisės pažeidimus, plėtojo pagrindinių keturių laisvių turinį, vyrų ir moterų lygiateisiškumo, žmogaus teisių apsaugos ir pagarbos bei daugelį kitų šiuo metu visuotinai priimtinių ES teisės principų. Tuo pačiu, Teisingumo Teismas prejudicinio sprendimo pagalba šalina ES teisės spragas bei prieštaravimus³¹;
- 2) *ES institucijų teisminės kontrolės funkcija* susijusi su ES institucijų teisės aktų galiojimo tikrinimu. Nors ES veikimo sutartis privatiems asmenims yra suteikusi

²⁶ Court's report on the application of the Treaty of European Union in „The Proceedings of the Court of Justice and Court of First Instance of the European communities – 1995 May (No. 15/95) para 10;

²⁷ Fairhurst J. Law of the European Union – Pearson Professional Limited, 2006, P. 169;

²⁸ ETT byla 6/64 Flaminio Costa / E.N.E.L. (Rec.1964, P. 1141);

²⁹ ETT byla 26/62 Van Gend en Loos / Administration der Belastingen (Rec. 1963, P. 1);

³⁰ ETT byla 106/77 Amministrazione delle Finanze dello Stato / Simmenthal S.p.A. (Rec. 1978, P. 629);

³¹ Anderson D., Demetriou M. References to the European Court 2nd Edition – Sweet & Maxwell, 2002, P. 56;

galimybę skųsti ES teisės aktus, visgi ji yra apribota, nes šie asmenys negali ginčyti norminių teisės aktų galiojimo, nebent įrodo tiesioginę ir konkrečią sąsają (263 str. 4 d.)³². Tačiau tai jie gali padaryti netiesiogiai, naudodamiesi prejudicinio sprendimo institutu. Ši funkcija pasireiškia, kai nacionaliniame teisme skundžiama tam tikra nacionalinė priemonė, kuri buvo priimta remiantis ES teisės aktu. Tokiu atveju, nacionalinis teisėjas kreipdamasis į TT formuoja klausimą dėl ES teisės akto, pagal kurį ta priemonė buvo priimta, galiojimo. Šiuo atveju prejudicinis sprendimas tampa Sutarties 263 straipsnio 4 dalies substitutu, kuris suteikia individams alternatyvų kelią ginčyti Europos Sąjungos teisės aktų teisėtumą³³. *Jégo-Quéré v. Commission*³⁴ byloje privatus asmuo iškart kreipėsi į Teisingumo Teismą pareikšdamas ieškinį Sutarties 263 str. 4 d. pagrindu, nes nebuvo jokio nacionalinio sprendimo ar priemonės, kurią būtų galima skųsti nacionaliniame teisme. Tačiau TT pasisakė, kad teismine praktika apribojęs asmenų teisę kreiptis dėl Sąjungos institucijų veiksmų atitikimo ES teisei remiantis Sutarties 263 straipsnio 4 dalimi, nustatydamas griežtas *locus standi*, jis neuždraudė privačiam asmeniui pareikšti ieškinio tiesiogiai remiantis Steigimo sutarties 241 str. (dab. 277 str.) arba kreipiantis netiesiogiai 267 str. pagalba. Valstybes nares Teisingumo Teismas įpareigojo taip sureguliuoti savo nacionalinius teisės aktus ir procedūrines nuostatas, kad privatiems asmenims būtų sudarytos sąlygos ginčyti norminių ES teisės aktų galiojimą kreipiantis prejudicinio sprendimo forma, bet tik tais atvejais, kai privatus asmenys negali to padaryti tiesiogiai dėl individualios ir konkrečios sąsajos sąlygų neatitikimo, o ne dėl kitų aplinkybių, kuriomis galima būtų potencialiai piktnaudžiauti ES Veikimo sutartyje nustatytais teisinės apsaugos priemonėmis, pavyzdžiui, 2 mėnesių ieškinio senaties išvengimu³⁵. Taigi, prejudicinis sprendimas yra ne pakeičiantis, o papildantis privačių asmenų apsaugos priemonė, todėl, atsižvelgiant į tai, kad Sutartyje dėl ES veikimo įtvirtinta išsami teisinės gynybos priemonių ir procedūrų sistema yra sukurta tam, kad TT galėtų vykdyti institucijų priimtų aktų teisėtumo kontrolę³⁶, esant konkrečioms aplinkybėms reikia įvertinti, kuris iš Veikimo sutartyje numatytų apsaugos mechanizmų yra tinkamiausias. Vis dėlto, prejudicinio sprendimo reikšmės privačių subjektų teisių apsaugai nevertėtų

³² Norkus R., Prapieskytė D., Valančius V. Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, P. 48;

³³ Capdevila C. M. The Action for Annulment, the Preliminary Reference on Validity and the Plea of Illegality: Complementary or Alternative Means? - Yearbook of European Law (2007), Volume 25, P. 463;

³⁴ ETT byla C-265/02 *Jégo-Quéré / Commission* (Rec. 2004, P. I-3425) para 30;

³⁵ ETT byla C-188/92 *TWD Textilwerke Deggendorf / Germany* (Rec. 1994, P. I-833) para 13-15;

³⁶ ETT byla 294/83 *Parti Ecologiste Les Verts / European Parliament* (Rec. 1986, P. 1339) para 23;

suabsoliutinti, nes bylos šalims nėra suteikta jokia formali galimybė reikalauti, kad nacionalinis teisėjas pateiktų paklausimą TT³⁷;

- 3) *Vienodas ir darnus ES teisės aiškinimas ir taikymas visose valstybėse narėse* - bene svarbiausia aptariamo instituto funkcija. Pirmojoje byloje, kurioje buvo kreiptasi prejudicinio sprendimo, generalinis advokatas Lagrange išsakė nuomonę, kad prejudicinis sprendimas sukurtas tam, kad vaidintų pagrindinį vaidmenį taikant Steigimo Sutartį (dab. Veikimo sutartis)³⁸. Jau minėtame tarpvyriausybės konferencijos pranešime Teisingumo Teismas išreiškė poreikį užtikrinti savo pastangomis ES teisės vienybę, turėdamas išimtinis įgaliojimus Sąjungos teisės aiškinimo ir galiojimo srityse, nors būtent nacionaliniai teismai pirmiausia laikytini ES teismais funkcinė prasme³⁹. Decentralizuotas ES teisės taikymas skirtingas teisinės tradicijas turinčiose valstybėse galėtų lemti ypač skirtingą šios teisės taikymo praktiką⁴⁰, jeigu ES nebūtų sukurta vieno centrinio teismo, įgalioto spręsti teisės aiškinimo ir galiojimo klausimą. Pasak Teisingumo Teismo, prejudicinio sprendimo procedūra būtina siekiant, kad Sutartyje nustatyta teisė išliktų Sąjungos teise, ir jos tikslas – užtikrinti, kad ši teisė visuomet būtų vienodai taikoma visose Europos Sąjungos valstybėse narėse⁴¹, tokiu būdu vengiant vienas kitam prieštaraujančių teismų sprendimų bei sukliudant valstybėse narėse susiformuoti nacionalinių teismų praktikai, neatitinkančiai ES teisės normų turinio ir paskirties;
- 4) *Teisminio bendradarbiavimo ir ginčų sprendimo funkcija*. Veikimo sutarties 267 straipsnis yra viena iš nedaugelio Sutarties nuostatų, aiškiai pripažįstanti valstybių narių teismų rolę įgyvendinti ES teisę⁴². Jis reglamentuoja Europos Sąjungos teismų sistemos tarpusavio bendradarbiavimo idėją praktiškai ir nustato mechanizmą, kuriuo ES valstybių narių teismai kreipdamiesi į TT gautų aiškius ir naudingus atsakymus į tam tikrus nacionaliniame teisme nagrinėjamoje byloje kilusius klausimus, kurie yra susiję su ES teise. Pasak mokslininkų, „teisinė integracija Europos Bendrijoje - privalomos viršnacionalinės teisinės sistemos visose valstybėse narėse įkūrimo procesas - trijų sprendimus darančių subjektų bendradarbiavimo rezultatas, būtent: bylos šalių, nacionalinių teismų ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo⁴³“. Siekis prejudicinio

³⁷ Norkus R., Prapieskytė D., Valančius V. Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas.– Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, P. 89;

³⁸ GA Lagrange nuomonė ETT byloje 13/61 Bosch / De Geus (Rec. 1962, P. 45);

³⁹ Court's report on the application of the Treaty of European Union in „The Proceedings of the Court of Justice and Court of First Instance of the European communities – 1995 May (No. 15/95) para 11;

⁴⁰ Fairhurst J. Law of the European Union – Pearson Professional Press, 2006, P. 168;

⁴¹ ETT byla 166/73 Rheinmühlen / Einfuhr-und Vorratsstelle Getreide und Futtermittel (Rec. 1974, P. 33) para 2;

⁴² Arnall A. The European Union and its Court of Justice, Second Edition – Oxford University Press, 2006, P. 96;

⁴³ Tridimas G. and Tridimas T. National courts and the European Court of Justice: A Public Choice Analysis of Preliminary Reference Procedure // International Review of Law and Economics, No. 24, 2004, P. 126;

sprendimo institutą padaryti viena iš priedaidų teismų bendradarbiavimui kartais dar vadinamas „EB Sutarties 234 straipsnio dvasia“⁴⁴ (dab. Sutarties dėl ES veikimo 267 str.). Taigi, kompetencijos padalijimas tarp nacionalinių teismų ir TT rodo, kad konkrečių ginčų sprendimo funkcija paliekama nacionalinio teisėjo rankose. Visgi, Teisingumo Teismas, gavęs paklausimą, visų pirma sprendžia, ar prejudicinis sprendimas atitinka lestinumo kriterijus. Vienas jų – ar Teismo išaiškinimas reikalingas teisme sprendžiamos bylos baigčiai. Tai reiškia, kad TT privalo atsižvelgti į teises ir faktines nagrinėjamos bylos aplinkybes bei spręsti, ar egzistuoja teisminis ginčas ir, jo neužfiksavus, gali nuspręsti nenagrinėti nacionalinio teisėjo paklausimo. Tai buvo išaiškinta *Foglia v. Novello* byloje, kurioje TT atsisakė pateikti prejudicinį sprendimą, nes Teismas neturi jurisdikcijos, kai tarp šalių nėra ginčo⁴⁵. Šiuo sprendimu Teisingumo Teismas sukūrė hierarchinį santykių elementą, nes suteikė sau galią peržiūrėti nacionalinio teismo sprendimą kreiptis, vertindamas teismo ginčo faktines aplinkybes – „prisiėmė apeliacinio teismo funkcijas“⁴⁶. Tai sukėlė diskusijų, ar TT nepažeidė bendradarbiavimo principo, kuris išplaukia iš 267 str. prasmės ir ar neperžengė kompetencijos ribų, turint omenyje, kad faktinių aplinkybių tyrimas ir prejudicinio sprendimo pritaikymas buvo perduoti į nacionalinių teisėjų rankas⁴⁷. Nepaisant kilusių debatų, Teisingumo Teismas liko prie savo nuomonės ir tai patvirtino vėlesnėse savo bylose⁴⁸: nacionaliniam teismui išlieka pareiga detaliai pagrįsti prejudicinio sprendimo poreikį atitinkamos bylos baigčiai, o TT, įvertinęs pateiktus argumentus, priima arba, išimtiniais atvejais, atsisako nagrinėti paklausimą, jei mano, kad pateikti klausimai yra hipotetinio pobūdžio⁴⁹, jei nėra ginčo⁵⁰ arba ginčo neliko⁵¹, ir visiškai neturės įtakos nacionalinio teismo sprendimui byloje⁵². TT praktikoje yra pasitaikę atvejų, kai prejudiciniame sprendime jis ne tik išaiškino ES teisės normą, bet ir faktiškai išsprendė pačią bylą, pritaikydamas išaiškinimą faktinėms aplinkybėms⁵³. Minėtoje byloje nacionalinis teismas pritarė TT sprendimui, tačiau pasitaikė ir atvejų, kai nacionalinis teismas kategoriškai atmetė Teisingumo Teismo nuosprendį, apkaltinęs

⁴⁴ GA Mancini teiginys teikiant galutinę išvadą ETT byloje 11/86 Pretore di Salò (Rec. 1987, P. 2545);

⁴⁵ ETT byla 104/79 Paquale Foglia / Mariella Novello (Rec. 1980, P. 745) para 11;

⁴⁶ Arnulf A. *The European Union and its Court of Justice*, 2nd Edition – Oxford University Press, 2006, P. 115;

⁴⁷ Chalmers D., Hadjiemmanuil C., Monti G., Tomkins A. *European Union Law* – Cambridge University Press, United Kingdom, 2006; P. 289;

⁴⁸ Pavyzdžiui, ETT byloje C-341/01 Plato Plastik / Caropak (Rec 2004, P. I-4883) para 25;

⁴⁹ ETT byla C-83/91 Wienand Meilicke / ADV/ORG A. Meyer AG. (Rec. 1992, P. I-04871) para 25;

⁵⁰ ETT byla 104/79 Pasquale Foglia / Mariella Novello (Rec. 1980, P. I-00745) para 11;

⁵¹ ETT byla 338/85 Fratelli Pardini SpA (Rec. 1988, P. I-02041) para 11;

⁵² ETT byla C-306/03 Salgado Alonso (Rec. 2005, P. I-00705) para 41, 42;

⁵³ Pavyzdžiui, ETT byloje C-48/93 Brasserie du Pêcheur SA / Germany (Rec. 1996, P. I-1029);

Teismą įgaliojimų viršijimu ir neteisingu faktinių aplinkybių interpretavimu⁵⁴. Dar daugiau, „TT patvirtina arba paneigia teisės akto galiojimą, siekdamas padėti nacionaliniam teismui išnagrinėti bylą⁵⁵“, o ne pats spręsti ginčą.

Autorės nuomone, visos šios funkcijos tik įrodo, kad prejudicinis sprendimas yra vienas svarbiausių instrumentų ne tik Teisingumo Teismui kaip Sutarčių sergėtojui, ne tik valstybių narių nacionaliniams teismams kaip ES teisės taikytojams, ne tik privatiems asmenims besinaudojantiems ES teisės suteiktomis teisėmis, bet ir pačiai Europos Sąjungai, kurios veikimas grindžiamas prejudicinių sprendimų dėka suformuota viršnacionaline koncepcija.

1.2. Prejudicinio sprendimo objektas ir dalykas

Prejudicinio sprendimo institutas egzistuoja dėl nacionaliniams teismams suteiktos kompetencijos taikyti ES teisę⁵⁶. Jis suteikia nacionaliniam teismui teisę nagrinėjant bylą ir iškilus abejonėms dėl Europos Sąjungos teisės aktų ar konkrečių teisės nuostatų taikymo ir aiškinimo, kreiptis į TT prejudicinio išaiškinimo. Tokiu būdu pasireiškia jau minėtas funkcijų pasidalijimas tarp Teisingumo Teismo, kuris atsako į pateiktus ES teisės akto interpretavimo klausimus ir besikreipiančio nacionalinio teismo, kuriam privalu pritaikyti iš TT gautą prejudicinį sprendimą nagrinėjamoje byloje. Taigi, Europos Sąjungos Teisingumo Teismui tenka užduotis aiškinti Sąjungos teisę ir tikrinti ES teisės aktų galiojimą. Tai ir yra prejudicinio sprendimo instituto objektas.

Veikimo sutarties 267 str. išskiria dvi situacijos, kai galima kreiptis dėl prejudicinio sprendimo:

- 1) pageidaujant Sutarčių išaiškinimo (pirminės teisės);
- 2) pageidaujant Sąjungos institucijų, įstaigų ar organų aktų išaiškinimo ar kvestionuojant jų galiojimą (antrinės teisės).

1.2.1. Prejudicinio sprendimo objektas – teisė aiškinti

Terminas *išaiškinimas* turi būti suprantamas plačiąja prasme, t. y. turi apimti tiek ES teisės normos turinio išaiškinimą, tiek ir ES teisės normos taikymo procedūras⁵⁷. Aiškinti Europos Sąjungos teisės aktą arba teisės normą reiškia nustatyti jos reikšmę ir svarbą, taip pat ir

⁵⁴ Pavyzdžiui, po ETT bylos C-206/01 Arsenal Football Club (Rec. 2002, P. I-2695) prejudicinio sprendimo – citata iš Arnall A. *The European Union and its Court of Justice*, 2nd Edition – Oxford University Press, 2006, P.105;

⁵⁵ ETT byla C-116/00 Claude Laguillaumie (Rec. 2000, P. I-4979) para 16;

⁵⁶ Barnard C. and Sharpston E. *The Changing Face of Article 177 References* // CML Rev. 1997, Nr. 34. P. 1129;

⁵⁷ Norkus R., Prapieskytė D., Valančius V. *Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas*. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. P. 92;

veiksmingumą⁵⁸. ES teisės normos aiškinimas yra sudėtingas, nes nacionalinis teismas turi atsižvelgti į specialiąją kiekvienos teisinių santykių rūšies terminologiją, oficialiųjų ES kalbų skirtumus, TT praktiką, teleologinį, sisteminių ir kitus aiškinimo metodus bei pačią teisės sistemą⁵⁹. Teisingumo Teismas pasirenka tokį aiškinimą, kuris galėtų būti naudingiausias, pasiremdamas ES teisės reglamentavimo bendraisiais tikslais.

Pabrėžtina, kad kreipimosi dėl prejudicinio sprendimo dalykas gali būti tik ES teisės aktai ar konkrečios normos⁶⁰. Tai reiškia, kad TT nevertina, ar nacionalinis teisės aktas neprieštarauja ES teisei, taip pat negali aiškinti nacionalinės teisės normų, nors Teismo jurisprudencijoje yra pasitaikę atveju, kai TT nusižengė šiai taisyklei. Teismas imasi priimti prejudicinį sprendimą bylose, kai konfliktiniai klausimai kyla nacionalinės teisės kontekste su nacionaline teise nukreipiančia į Europos Sąjungos nuostatas, arba su ES nuostatomis perkeltomis į nacionalinę teisę. Toks teismo požiūris akcentuoja vieningo ES teisės taikymo apsaugos svarbą⁶¹. *Dzodzi* byloje Teismo buvo prašoma išaiškinti Europos Sąjungos teisės nuostatas, į kurias nuorodas darė Belgijos teisė. Teismas nurodė, jog norint užtikrinti, kad ES teisės vienodam taikymui neiškiltų pavojus, susiklosčius išskirtinėms faktinėms aplinkybėms, jis gali aiškinti ir nacionalinį teisės aktą ir padarė išvadą, kad „nei pagal 177 straipsnio (dab. 267 str.) raidę, nei pagal šiame straipsnyje numatytos procedūros tikslą negalima teigti, kad Sutarties autoriai norėjo iš Teismo kompetencijos eliminuoti teisę nagrinėti kreipimuisi dėl prejudicinio sprendimo, kai tam tikrais išimtiniais atvejais nacionalinėje teisėje yra daroma nuoroda į ES teisės normą norint nustatyti, kokios taisyklės turi būti taikomos sprendžiant klausimus, susijusius tik su valstybės narės vidaus reikalais“⁶². Taigi, atsakydamas į nacionalinio teismo kreipimąsi, apsiribojo ES teisės akto, kurį nurodo nacionalinės teisės norma, aiškinimu.

Leur-Bloem byloje Teismas nusprendė, kad „Teisingumo Teismas pagal Sutarties 234 straipsnį (dab. Sutarties dėl ES veikimo 267 str.) yra kompetentingas aiškinti Europos Sąjungos teisę, kai nagrinėjama situacija tiesiogiai neregamentuojama ES teisės, bet nacionalinis įstatymų leidėjas, perkeldamas direktyvos nuostatas į nacionalinę teisę, nusprendė išimtinai vidaus situacijoms taikyti tas pačias normas kaip ir direktyvos reglamentuojamoms situacijoms, t. y. jis suderino savo vidaus teisę su Europos Sąjungos teise“⁶³.

*Politi / Ministero delle finanze*⁶⁴ byloje Teisingumo Teismas atsakė į nacionalinio teismo kreipimąsi net ir tuo atveju, kai tuo metu jau buvo pasikeitęs teisinis reglamentavimas

⁵⁸ Ibid. P. 93;

⁵⁹ Anderson D., Demetriou M. References to the European Court 2nd Edition – Sweet & Maxwell, 2002. P. 89;

⁶⁰ ETT byla C-141/99 Algemene Maatschappij voor Investering en Dienstverlening (Rec. 2000, P. I-11640) para 17;

⁶¹ Arnall A. The European Union and its Court of Justice – Oxford University Press, 2006, P. 107;

⁶² ETT bylos C-297/88 ir C-197/89 Massam Dzodzi / Belgian State (Rec. 1990, P. I-3763) para 36, 37;

⁶³ ETT byla C-28/95 Leur-Bloem / Inspecteur der Belastingdienst (Rec. 1997, P. I-4161) para 32;

⁶⁴ ETT byla 43/71 Politi / Ministero delle finanze (Rec. 1971, P. 1039) para 3;

valstybėje narėje, nes tik nacionalinis teismas turėjo teisę nustatyti, ar nacionalinės teisės normos atitinka Teismo išaiškintas Europos Sąjungos teisės normas.

Atrodytų, kad Teisingumo Teismas kartais peržengia ribą, skiriančią ES teisės aiškinimą nuo nacionalinės teisės aktų teisėtumo tikrinimo. Teismas labai plačiai savo praktikoje aiškina ir tokiu būdu plėtoja savo aiškinamąją funkciją. Todėl kai kurių autorių nuomone, gali susidaryti įspūdis, kad Teismas, vystydamas jurisprudenciją, užsiima ir netiesiogine nacionalinių teisės aktų teisėtumo kontrole⁶⁵ ar net perima nacionalinių apeliacinių teismų vaidmenį⁶⁶. TT praktika rodo, kad Teismas, aiškindamas ir plėsdamas savo kompetencijos aiškinti ES teisės aktus ribas, naudojosi visomis įmanomomis priemonėmis, kad galėtų patvirtinti, jog turi teisę atlikti ES teisės aktų teisėtumo kontrolę. Pavyzdžiui, *Ministere public v. Gauchard* byloje Teismas yra pažymėjęs, „jei nacionalinio teismo pateiktas kreipimasis gali būti vertinamas kaip kreipimasis dėl išaiškinimo, bet kreipimesi nenurodytos konkrečios ES teisės normos, TT atrenka klausimus, kurie gali būti vertinami kaip išaiškinimo prašymas“⁶⁷. Tai tik parodo išplėstą Teismo savarankiškumą, kuris dažnai valstybių narių būna itin kritikuojamas, tačiau iš kitos pusės, TT tarnauja kaip ES teisės vieningą supratimą kuriantis organas ir būtent ši funkcija yra pagrindinis jo pasiteisinimas konfrontacijos atveju.

2.2.2. Prejudicinio sprendimo dalykas

Aptariant ES teisės aktų aiškinimą, negalima nepaminėti prejudicinio sprendimo instituto dalyko – tų ES teisės nuostatų, dėl kurių nacionaliniai teismai kreipiasi išaiškinimo ar kurių galiojimą jie kvestionuoja. Veikimo sutarties 267 str. yra labai lakoniškai išvardijama, dėl kokių teisės aktų išaiškinimo ar galiojimo galima prašyti prejudicinio sprendimo. Išsamesnio komentaro reikia ieškoti Teisingumo Teismo jurisprudencijoje.

Sutarties 267 str. nustato, kad nacionalinis teismas gali kreiptis į TT tiek dėl pirminės, tiek dėl antrinės teisės aktų išaiškinimo.

Pirminė teisė apima konstitucines ES sutartis: Europos anglių ir plieno bendrijos, Europos ekonominės bendrijos, Europos atominės energijos bendrijos, Europos Sąjungos bei Sutartį dėl Europos Sąjungos veikimo, bei *stricto sensu*, minėtų sutarčių priedus bei protokolus⁶⁸, sutarčių pakeitimus, papildymus (pavyzdžiui, 1992 m. Maastrichto, 1997 m. Amsterdamo, 2000 m. Nicos, 2007 m. Lisabonos sutartys) ir valstybių narių prisijungimo sutartis – visi šie teisės aktai ir jų nuostatos gali būti aiškinamos prejudiciniame sprendime. Be to, įsigaliojus Lisabonos

⁶⁵ Arnall A. *The European Union and its Court of Justice* – Oxford University Press, 2006, P. 113;

⁶⁶ Craig P., De Búrca G. *EU law: Text, cases and materials*. 4th Edition – Oxford University Press, 2008, P. 493;

⁶⁷ ETT byla 20/87 *Ministere public / Gauchard* (Rec. 1978, P. 4879) para 9;

⁶⁸ ETT byla C- 147/95 *Dimossia Epicheirissi Ilektrismou / Evrenopoulos* (Rec. 1997, P. I-2057) para 40;

sutarčiai Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijai suteikiama tokia pati teisinė galia, kaip ir Sutartims⁶⁹, todėl galima daryti išvadą, kad ji įgyja pirminės teisės statusą. Ja inkorporuojami „konstituciniai principai“, dėl kurių Teisingumo Teismas gali priimti sprendimus. Tačiau Chartija negalima remtis prieš Jungtinę Karalystę ir Lenkiją, kurioms taikoma išimtis⁷⁰.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad nėra galimybės kvestionuoti šių ES teisės normų galiojimo⁷¹, bet tai yra savaime suprantamas dalykas, nes pirminė teisė yra ES teisės pamatas ir suteikus vienai iš Europos Sąjungos institucijų (t. y. Teisingumo Teismui) galią apriboti tų normų galiojimą, būtų visiškai iškreipta ES institucijų tarpusavio kompetencijos pusiausvyra, nekaltant apie tai, kad apskritai pirminė teisė prarastų savo pirmąją reikšmę.

Antrinė teisė – tai teisės aktai, priimti vienos ar kelių Europos Sąjungos institucijų, išvardintų Veikimo sutarties pirmosios antraštinės dalies pirmame skyriuje, remiantis ES pirminės teisės joms priskirta kompetencija; taip pat, po Lisabonos sutarties pakeitimų, ir įstaigų ar organų priimti aktai. Teismas prejudiciniu sprendimu gali aiškinti bet kokią ES institucijų priimtą teisės aktą be jokių išimčių⁷², nepriklausomai nuo to, kokių teisinių pasekmių jie sukelia, t. y. tiek privalomi, tiek neprivalomi⁷³, nepriklausomai nuo to, ar jie tiesiogiai taikomi ar ne⁷⁴. Mokslinėje literatūroje pasitaiko nuomonių, kad net gaires būtų galima laikyti prejudicinio sprendimo dalyku⁷⁵, tačiau TT gaires laiko neįpareigojančias, nors jos yra naudinga priemonė Teismo argumentams plėtoti⁷⁶.

Pagal Sutarties 267 str. nacionaliniam teismui suteikta teisė kreiptis į TT ir dėl jo anksčiau priimto sprendimo išaiškinimo⁷⁷. TT praktikoje susiformavo nuomonė, kad Teisingumo Teismo priimto prejudicinio sprendimo adresatas (t. y. nacionalinis teismas), gali kreiptis į TT net kelių prejudicinių sprendimų vienoje byloje su nauju klausimu, „jei šiam nacionaliniam teismui sunku tinkamai suprasti, ar tinkamai taikyti Teismo priimtą prejudicinį sprendimą⁷⁸“. Tokia teisė suteikta ir kitiems nacionaliniams teismams, kurie nori prisitaikyti kitoje byloje priimtą prejudicinį sprendimą. Be to, Teisingumo Teismas teikia prejudicinius išaiškinimus ne tik aiškinant buvusių prejudicinius sprendimus, bet ir tiesioginiuose ieškiniuose priimtus sprendimus, pavyzdžiui, dėl įsipareigojimų nevykdymo⁷⁹.

⁶⁹ Europos Sąjungos sutarties 6 str. 1.d. - OL C 115, 2008.05.09;

⁷⁰ Lisabonos sutartimi prie Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo pridėto protokolo dėl Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos taikymo Lenkijai ir Jungtinei Karalystei 1 str. – OL C 306, 2007.12.17;

⁷¹ Fairhurst J. *Law of the European Union* – Pearson Professional Limited, 2006, P. 173;

⁷² ETT byla 322/88 Grimaldi / Fonds des maladies professionnelles (Rec. 1989, P. 4407) para 8;

⁷³ Pavyzdžiui, *Frecassetti* byloje ETT tikrino rekomendacijos teisėtumą (113/75 *Frecassetti* (Rec. 1976, P. 983));

⁷⁴ Steiner J., Woods L., Twigg-Flesner C. *European Union Law*, 9th Edition – Oxford University Press, 2006, P. 196;

⁷⁵ Senden L. *Soft law in European Community Law* – Oxford, Portland, 2004, P. 391;

⁷⁶ ETT byla C-310/99 Italy / Commission (Rec. 2002, P. I-2289) para 52;

⁷⁷ Anderson D., Demetriou M. *References to the European Court 2nd Edition* – Sweet & Maxwell, 2002, P. 61-62;

⁷⁸ ETT byla 14/86 Pretore di Salò / Persons Unknown (Rec. 1987, P. 2545) para 12;

⁷⁹ ETT byla 314/81-316/81 Procureur de la République / Waterkeyn (Rec. 1982, P. 4337);

Teisingumo Teismo jurisprudencijoje susiformavo nuostata, kad gali būti prašoma išaiškinti ir bendruosius teisės principus – nerašytinę teisę, skirtą užpildyti ES teisės spragas. Tai buvo padaryta eilėje TT bylų, susijusių su pagrindinių žmogaus teisių apsauga⁸⁰.

Taip pat prejudicinio sprendimo dalyku gali būti ir tarptautiniai susitarimai: *Haegeman* byloje, TT išaiškines terminą *ES institucijų aktai* plačiaja prasme, tarptautines sutartis priskyrė prie tokių teisės aktų. Buvo argumentuota tuo, kad susitarimą sudarė Taryba, pagal Steigimo Sutarties 228 (dab. 300 str.) ir 238 (dab. 310) straipsnius, todėl nagrinėjamas aktas turi būti laikomas vienos iš institucijų priimtu teisės aktu⁸¹. Šiuo požiūriu yra įdomi *Demirel*⁸² byla, kurioje Vokietija ir Didžioji Britanija ginčijo Teisingumo Teismo kompetenciją aiškinti asociacijos sutartį su Turkija, nurodydamos, kad teismas negalėjo aiškinti tarptautinės sutarties nuostatų, kuriomis valstybės, o ne pati ES, prisiėmė tam tikrus įsipareigojimus. Tačiau Teismo nuomone, prisiimti įsipareigojimai Turkijos atžvilgiu buvo susiję su laisvu darbuotojų judėjimu, o tai priklauso ES kompetencijai. Teismas taip pat įvertino turįs kompetenciją aiškinti ir mišrius susitarimus: „Teismas aiškina mišrius tarptautinius susitarimus (ES ir valstybės narės su trečiosiomis šalimis) nekeldamas klausimo, ar tarptautinio susitarimo nuostatos priklauso daugiau ES kompetencijai, ar valstybių narių kompetencijai⁸³“. Tačiau visa tai yra pasakytina tik dėl tarptautinių susitarimų aiškinimo, bet ne galiojimo, nors, pagal tai, kad tarptautinis susitarimas jurisprudencijoje yra prilyginamas institucijų priimtiems teisės aktams, galima būtų galvoti, kad tokia sutartis gali būti tikrinama ir dėl galiojimo⁸⁴.

Prejudicinio sprendimo priėmimo procedūra nuo šiol taikoma ir dėl Europos Sąjungos įstaigų, ir organų priimtų aktų, kurie yra inkorporuoti į ES teisę ir kuriuos Teisingumo Teismas gali aiškinti ar nagrinėti jų galiojimo klausimą nacionalinių teismų prašymu taip jiems suteikiant galimybę, pavyzdžiui, išsiaiškinti, ar jų nacionalinės teisės aktai neprieštarauja šiai teisei⁸⁵. Įsigaliojus Lisabonos sutarčiai ir pasikeitus aktualaus straipsnio formuluotei Tarybos aktu įkurtų įstaigų statutai patenka po antruoju punktu be nuorodos, kad tuose statutuose turi būti numatyta prejudicinio sprendimo instituto taikymo galimybė, todėl preziumuojama, kad nuo pakeitimų įsigaliojimo, šio apribojimo neliko. Šis pakeitimas nebuvo staigmena, nes doktrinoje jau ankščiau buvo kvestionuojama šio punkto praktinė reikšmė⁸⁶. Be to, Lisabonos sutartimi Teisingumo Teismo atliekama priežiūra išplečiama ir Europos Vadovų Tarybos aktams, nes jai

⁸⁰ Pavyzdžiui, ETT byloje 155/79 AM & S Europe Ltd. / Comission (Rec 1982, P. 1575);

⁸¹ ETT byla 181/73 Haegemann / Etat belge (Rec. 1974, P. 449) para 4-6;

⁸² ETT byla 12/86 Demirel / Stadt Schwablsch Gmund (Rec. 1987, P. 3719) para 7;

⁸³ ETT byla 87/75 Bresciani / Amministrazione delle finanze dello Stato (Rec. 1976, P. 3719) para 22;

⁸⁴ Anderson D., Demetriou M. References to the European Court 2nd Edition. – Sweet & Maxwell, 2002, P. 68;

⁸⁵ Court of Justice of the European Communities - The Treaty of Lisbon and the Court of Justice of the European Union - Press Release No. 104/09 Luxembourg, 2009.11.30; <http://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2009-11/cp090104en.pdf>; prisijungimo laikas 2009.12.01;

⁸⁶ Anderson D., Demetriou M. References to the European Court, 2nd Edition – Sweet & Maxwell, 2002, P. 64-65;

suteiktas pilnavertės institucijos statusas⁸⁷. Dar kol kas sunku pasakyti, kokie kiti *organai ir jų aktai* turimi omenyje šio punkto prasme, tačiau jau dabar galime spėti, kad tokia sąvoka norima išplėsti ES teisės aktų sąrašą dėl kurių galima, o tam tikrais atvejais ir privaloma, kreiptis prejudicinio sprendimo.

Apibendrinant galima teigti, kad Teisingumo Teismas pakankamai plačiai interpretuoja 267 str. išvardintus teisės aktus, dėl kurių aiškinimo ir galiojimo nacionaliniai teismai gali kreiptis prejudicinio sprendimo. Tai yra viena iš priežasčių sąlygojančių vis didėjantį Teisingumo Teismo darbo krūvį. Be to, tokiu būdu TT išplėtęs kompetenciją ne kartą yra patekęs valstybių narių valdžios nemalonėn. Iš kitos pusės, apėmęs tokį platų ES teisės normų ratą, Teisingumo Teismas užtikrina didesnę jų taikymo vienodumą valstybėse narėse, o tai, be abejonės, yra teigiamas dalykas, turint omenyje tai, kad TT yra vienintelis organas, kuris, pagal jam suteiktą kompetenciją, gali tai daryti, nežiūrint į tai, kad yra potenciali galimybė iškreipti teismų bendradarbiavimo Europos Sąjungoje principą.

2.2.3. Prejudicinio sprendimo objektas – ES teisės akto ar normos galiojimo tikrinimas

Kreipimasis dėl teisės akto galiojimo leidžia sustiprinti ES teisės aktų teisėtumo užtikrinimą, o kreipimasis dėl teisės išaiškinimo suteikia TT galimybę netiesiogiai pasisakyti dėl nacionalinės teisės atitikimo ES teisei, t. y. leidžia atlikti netiesioginę nacionalinių teisės aktų teisėtumo kontrolę⁸⁸.

Iš pirmo žvilgsnio galėtų atrodyti, kad Veikimo sutarties 267 str. nustatyta teisė kreiptis dėl ES teisės akto galiojimo yra analogiška 263 str. numatytai teisei paduoti ieškinį dėl panaikinimo. Visgi, skirtumas yra pakankamai žymus, nes prejudicinis sprendimas visais atvejais yra netiesioginio ieškinio išraiška ir nesudaro atskiro proceso, o tik vieną iš jo dalių nacionaliniame teisme. Skiriasi ir subjektai, kurie turi teisę pateikti ieškinį, nes prejudicinio sprendimo atveju, kreiptis turi teisę tik nacionalinis teismas, sprendžiantis bylą, bet ne ginčo šalys. Be to, prejudicinio sprendimo institutas yra pagrįstas bendradarbiavimu tarp nacionalinių ir ES teismų, daugiau skirtas Sąjungos interesų apsaugai, tuo tarpu TT teikiamas pareiškimas, grindžiamas ES teisės neteisėtumu, yra viena iš teisinių priemonių, skirtų apginti asmens teises.

Viena svarbiausių bylų, kurioje Teismas pasisakė dėl ES teisės aktų galiojimo tikrinimo, yra *Foto-Frost* byla. TT pastebėjo, kad „Steigimo Sutarties 173 (dab. Veikimo sutarties 263 str.) straipsnyje numatyta, jog išskirtinė teisė panaikinti Bendrijos institucijų

⁸⁷ Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo VI dalies „Institucinės ir finansinės nuostatos“ I antraštinės dalies „Institucijas reglamentuojančios nuostatos“ I skyriaus „Institucijos“ antras skirsnis „Europos Vadovų Taryba“;

⁸⁸ Norkus R., Prapieskytė D., Valančius V. Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. P. 95;

priimtą teisės aktą yra suteikta TT, o nuoseklus ES teisės nuostatų laikymasis ir vykdymas reikalauja, kad tik TT būtų palikta diskrecija spręsti, ar Sąjungos teisės aktas galioja, kai toks klausimas iškyla nacionaliniame teisme nagrinėjant bylą⁸⁹. Jei nacionaliniam teismui būtų suteikta teisė pripažinti ES institucijos priimtą teisės aktą negaliojančiu, iškiltų grėsmė vienodam ES teisės taikymui valstybėse narėse. Visgi, nacionaliniam teismui paliekama diskrecija nagrinėti Sąjungos teisės akto ar tam tikros jo nuostatos galiojimo klausimą ir atlikus tokį tyrimą (pavyzdžiui, remiantis TT jau priimtais prejudiciniais sprendimais panašiose bylose), konstatuoti, kad teisės aktas yra galiojantis ir nėra jokių argumentų, pagrindžiančių akto negaliojimą⁹⁰. Kitaip tariant, nacionalinis teismas negali pripažinti teisės akto negaliojančiu, bet preziumuojama, kad jis yra kompetentingas, pripažinti jo galiojimą (įgyvendinamas kompetencijos tarp teismų pasiskirstymo principas). Taip yra užtikrinama, kad paskutinį ir lemiamą žodį tars Teismas, nes, pagal Veikimo sutarties sisteminį nuostatų aiškinimą, jam vieninteliam yra suteikta išimtinė teisė priimti galutinį sprendimą dėl Sąjungos teisės akto negaliojimo. Teismo nuomone, atsižvelgiant į ES teisės sistemoje vartojamų terminų įvairovę, į Europos Sąjungos teisės sistemos savarankiškumą, jis yra geriausiai pasirengęs atsakyti į klausimą, ar ES teisės aktas galioja. Pagal *Foto-Frost* doktriną, nacionalinis teismas, tol kol negauna TT prejudicinio sprendimo, laiko ES teisės aktą, o tuo pačiu ir nacionalines iš jo išplaukiančias priemones, galiojančias. Vėlesnėje TT praktikoje ši taisyklė buvo pakoreguota.

Teisingumo Teismas *Zuckerfabrik* byloje nurodė, kad nacionalinis teismas gali laikinai sustabdyti nacionalinės teisinės priemonės, priimtą ES teisės akto pagrindu, taikymą. Nacionalinis teismas gali imtis laikinųjų apsaugos priemonių taikant Sąjungos teisės aktą, kurio galiojimas yra ginčijamas, bet tik tais atvejais, kai yra rimta abejonė dėl ES teisės akto galiojimo, pakankama to argumentacija ir siekis panaikinti žalos atsiradimo riziką, kuri turi būti įrodyta⁹¹.

Jau buvo minėta, kad Teisingumo Teismas gali tikrinti visų Veikimo sutarties 288 str. numatytų antrinės teisės aktų galiojimą, išskyrus paties TT priimtus sprendimus bei tarptautines sutartis. Teisingumo Teismui pateikus savo išaiškinimą dėl galiojimo gali paaiškėti, kad ir nacionalinė nuostata yra nesuderinama su ES teise. Tokiu atveju, pagal ES teisės viršenybės principą, nacionalinis teismas netenka galimybės jos taikyti, o įstatymų leidžiamajai valdžiai remiantis lojalumo principu tenka pareiga ištaisyti susidariusią situaciją.

⁸⁹ ETT byla 314/85 Foto-Frost / Hauptzollamt Lubeck-Ost (Rec. 1987, P. 4199) para 17;

⁹⁰ Rasmussen H. European Court of Justice. – Gad Jura, København, 1998, P. 243;

⁹¹ ETT byla C-143/88 ir C-92/89 Zuckerfabrik Suderdithmarschen / Hauptzollamt (Rec. 1991, P. I-415) para 19, 33;

2.3. Prejudicinio sprendimo poveikis

Kalbant apie pirminį ir tiesioginį prejudicinio sprendimo poveikį, reikėtų, visų pirma, kalbėti apie nacionalinį valstybės narės teismą, kuris inicijuoja ES teisės išaiškinimo ar galiojimo klausimą. Nacionalinis teismas, gavęs Teisingumo Teismo priimtą prejudicinį sprendimą, tampa įpareigotas tinkamai pasinaudoti Teismo pateiktais atsakymais į jo klausimus⁹². Įtvirtintas funkcijų pasidalijimas tarp dviejų rūšių teismų reiškia, kad „besikreipiantis teismas negali savo sprendimo grįsti jokiais kitais ES teisės aiškinimais kaip tik gautais iš TT⁹³“ ir „atsižvelgiant į visas bylos aplinkybes, turi taikyti ES teisės normas nagrinėjamoje byloje taip, kaip jų turinį išaiškino Teismas⁹⁴“.

Atsakomybė dėl tolesnio prejudicinio sprendimo taikymo yra perduodama nacionaliniam teismui. *Simmenthal* byloje Teismas pasisakė, kad „nacionalinis teismas, įgaliotas savo jurisdikcijos ribose taikyti Sąjungos teisės nuostatas, turi pareigą užtikrinti visapusišką šių nuostatų veikimą, ir prireikus savo iniciatyva privalo atsisakyti taikyti bet kokią prieštaraujančią nacionalinės teisės akto nuostatą, net jei ši priimta vėliau; ir toks teismas neprivalo prašyti arba laukti, kol tokia nuostata iš pradžių bus panaikinta teisės aktų leidybos arba kitomis konstitucinėmis priemonėmis⁹⁵“.

Daug prieštaringesnis aspektas - ar kiti nacionaliniai teismai yra saistomi prejudicinio sprendimo, skirto ankstesnei bylai spręsti. Paties Teismo nuomone, kiti teismai būsimosiose bylose gali pasikliauti jo ES teisės išaiškinimu ir, laikydamiesi proceso ekonomiškumo principo, nebesikreipti į TT, jeigu visos ginčo aplinkybės yra panašios į jau išspręstos bylos aplinkybes⁹⁶. Šis klausimas atsakytas *Da Costa* byloje, kurioje Teismas išaiškino, kad „nacionalinis teismas, kurio sprendimai negali būti toliau skundžiami pagal nacionalinę teisę, yra atleidžiamas nuo pareigos kreiptis, jei jau yra priimtas Teismo sprendimas panašioje ar tokioje pačioje byloje⁹⁷. Doktrinoje tai vadinama *acte éclairé* išimtimi. Nors ir ne eksplicitiškai, bet Teismas pasisakė, kad esant panašioms ar tapačioms aplinkybėms, ankstesnis prejudicinis sprendimas gali būti taikomas ir kitų nacionalinių teismų. Craig ir de Búrca iš esmės pripažįsta šios bylos sprendimą kaip precedento instituto daigą ES teisinėje sistemoje⁹⁸.

Vėlesnėse bylose⁹⁹ TT tik patvirtino tokį požiūrį ir galiausiai Teisingumo Teismo darbo reglamento 104 str. 3 d. buvo nustatyta, kad „jei klausimas, dėl kurio Teismui yra pateiktas

⁹² Fairhurst J. *Law of the European Union* – Pearson Professional Limited, 2006, P. 168;

⁹³ ETT byla 52/76 Luigi Benedetti / Munari F.Ili s.a.s. (Rec. 1977, P. 163) para 26;

⁹⁴ ETT byla C-320/88 Staatssecretaris van Financiën / Shipping and Forwarding (Rec. 1990, P. I-285) para 11;

⁹⁵ ETT byla 106/77 Amministrazione delle Finanze dello Stato v Simmenthal SpA (Rec. 1978, P. 00629) para 24;

⁹⁶ Anderson D., Demetriou M. *References to the European Court*, 2nd Edition – Sweet & Maxwell, 2002. P. 335-336;

⁹⁷ ETT byla 28-30/62 Da Costa Schaake NV / Administratie der Belastingen (Rec. 1963, p. 61);

⁹⁸ Craig P., De Búrca G. *EU law: Text, cases and materials*. 4th Edition. – Oxford University Press, 2008, P. 468;

⁹⁹ Pavyzdžiui, ETT byloje C-169/91 Council of the City of Stoke-on-Trent (Rec. 1992, P. I-6635);

prašymas priimti prejudicinį sprendimą, yra tapatus klausimui, dėl kurio Teismas jau yra priėmęs sprendimą ir jeigu atsakymą į klausimą galima aiškiai nustatyti iš nusistovėjusios Teismo praktikos <...>, Teismas, pranešęs apie tai klausimą pateikusiam teismui, gali priimti motyvuotą nutartį, nurodydamas ankstesnį sprendimą, priimtą panašioje byloje¹⁰⁰. Ši nuostata tik patvirtina, jog nepaisant to, kad nacionaliniam teismui yra suteikta galimybė pakartotinai kreiptis į TT, yra nustatyta tam tikra apsaugos sistema, kad nebūtų kelis kartus sprendžiami tie patys klausimai ir tokiu būdu nepagrįstai didinamas Teismo darbo krūvis. Manytina, kad toks specifinis apsaugos nustatymas yra pagrįstas, nes kartais nacionaliniams teismams gali būti sunku teisingai suprasti Teisingumo Teismo priimtus sprendimus ir galbūt jie neras, Teismo nuomone, egzistuojančio akivaizdaus ryšio tarp išnagrinėtų ir dar tik nagrinėjamų bylų bei jose išylančių klausimų, susijusių su ES teisės aiškinimu ir taikymu¹⁰¹.

Ryšium su sprendimais dėl galiojimo Teismas pripažino, kad nacionalinis teismas gali pasirinkti arba pripažinti ankstesnius prejudicinius sprendimus, arba kreiptis iš naujo¹⁰², nurodydamas kitas aplinkybes, leidžiančias kelti negaliojimo hipotezę. Ankstesnis išaiškinimas įgyja ne tik dvišalį, bet ir daugiašalį efektą, taigi be specialaus patvirtinimo prejudicinis sprendimas turi poveikį kitiems teismams ir veikia *erga omnes*¹⁰³.

Jeigu prejudiciniai sprendimai turi privalomo precedento poveikį, kyla klausimas – nuo kada jį reikėtų taikyti. Bendrasis požiūris yra toks, kad prejudicinio sprendimo poveikis yra retrospektyvus, tačiau TT gali numatyti išimtis¹⁰⁴: Teisingumo Teismo nuomone, „pateiktas ES teisės normos interpretavimo ir galiojimo išaiškinimas turi būti taikomas ir tam laiko tarpui, kuris buvo nuo šios teisės normos priėmimo momento iki paties išaiškinimo, o tai reiškia, kad priimtas prejudicinis sprendimas taikomas ir teisiniams santykiams, atsiradusiems iki šio sprendimo priėmimo momento, jei šių teisinių santykių aplinkybės bus labai panašios¹⁰⁵“. Teismo pateiktu išaiškinimu atskleidžiamas ir patikslinamas konkretaus akto turinys. Tai reiškia, kad konkretus teisės aktas turėjo būti taip suprantamas ir aiškinamas nuo pat jo įsigaliojimo dienos¹⁰⁶.

Visgi, ši taisyklė nėra absoliuti: išimtiniais atvejais Teisingumo Teismas gali, taikydamas bendrąjį teisinio tikrumo principą, kuris yra Sąjungos teisės sistemos dalis ir apriboti suinteresuotųjų asmenų galimybę pasinaudoti jo išaiškinta norma, ginčijant sąžiningai nustatytus

¹⁰⁰ Europos Bendrijų Teisingumo Teismo procedūros reglamentas – paskutinė redakcija skelbta OL L 24, 2009.01.28;

¹⁰¹ Norkus R., Prapieskytė D., Valančius V. Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. P. 198;

¹⁰² ETT byla 66/80 International Chemical Corporation (Rec. 1981, P. 1191) para 14;

¹⁰³ Craig P., De Búrca G. EU law: Text, cases and materials. 4th Edition. – Oxford University Press, 2008, P. 471;

¹⁰⁴ Berry E., Hargreaves S. European Union Law - Oxford New York (N.Y.): Oxford University Press, 2007, P. 91;

¹⁰⁵ ETT byla C-402/03 Skov A/Eg v Bilka Lavprisvarehus A/S (Rec. 2006, P. I-00199) para 50;

¹⁰⁶ Kūris P. Prejudicinio sprendimo procedūra Europos Bendrijų Teisingumo Teisme // Jurisprudencija, 2006, Nr. 6 (84), P. 12;

teisinius santykius. Kad būtų nuspręsta dėl tokio apribojimo, turi būti patenkinti du esminiai kriterijai, t. y. suinteresuotųjų asmenų sąžiningumas ir rimtų pasekmių rizika¹⁰⁷. Be to, Teismas gali apriboti priimto prejudicinio sprendimo galiojimą atgal tik tuo atveju, jei yra teisinių aplinkybių, pagrindžiančių šį ribojimą¹⁰⁸. Teismo atliekamas vertinimas nustatant, ar yra išimtinių aplinkybių, leidžiančių apriboti priimto sprendimo taikymą, yra gana sudėtingas ir, galima būtų sakyti, sunkiai nustatomas vertybinis kriterijus¹⁰⁹.

Tuo tarpu, prejudicinis sprendimas dėl ES institucijos priimto teisės akto galiojimo, Teismo nuomone, galioja atgal¹¹⁰, o negaliojančiu paskelbtas aktas yra neteisėtas *ab initio* ir tik išimties atveju Teismas gali nukrypti nuo prejudicinio sprendimo galiojimo atgal principo¹¹¹.

3. DISKRECIJA (TEISĖ) KREIPTIS PREJUDICINIO SPRENDIMO

Kadangi Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 267 straipsnio konstrukcija yra paremta nacionalinių teismų teisės ir pareigos kreiptis į TT prejudicinio sprendimo atskyrimu, kreipimosi dėl prejudicinio sprendimo leistinumas analizuojamas aptariant teisės ir pareigos kreiptis į TT ypatumus.

Sutarties 267 straipsnio 2 dalis suteikia teisę kiekvienam valstybės narės teismui, suabejojusiam ES teisės normų aiškinimu ar galiojimu ir manančiam, kad sprendimui priimti reikia nutarimo šiais klausimais, kreiptis į TT prašant prejudicinio sprendimo. Šie teismai, skirtingai nuo teismų, kurių sprendimai pagal nacionalines procedūrines normas nebegali būti skundžiami, kreipimosi galimybę įgyvendina savo nuožiūra. Taigi, pradėdant analizuoti šią diskreciją, visų pirma reikėtų apibrėžti valstybės narės teismo sampratą Sutarties 267 str. prasme.

3.1. Valstybės narės teismo samprata Veikimo sutarties 267 str. kontekste

Oficialiai skelbiamos Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 267 straipsnyje vartojama sąvoka „valstybės narės teismas“ gali sukelti dviprasmiško supratimo klausimų. Visgi, nors Veikimo sutarties lietuviškas vertimas lingvistiniu požiūriu galėjo ir susiaurinti sąvokos supratimą, „remiantis teisės analogija ir vienodo ES teisės aiškinimo ir taikymo principais,

¹⁰⁷ ETT byla C-372/98 *The Queen v Ministry of Agriculture, Fisheries and Food* (Rec. 2000, P. I-8683) para 42;

¹⁰⁸ ETT byla C-126/95 *Hallouzi-Choho / Bestuur van de Sociale Verzekeringsbank* (Rec. 1995, P. I-4807) para 42;

¹⁰⁹ Arnall A.M., Dashwood A.A., Ross M.G., Wyatt D.A. *EU Law*, 4th Edition. Sweet & Maxwell, 2000, P. 298;

¹¹⁰ ETT byla C-228/92 *Commission / Italie* (Rec. 1993, P. I-1781) para 17;

¹¹¹ Kūris P. *Prejudicinio sprendimo procedūra Europos Bendrijų Teisingumo Teisme // Jurisprudencija*. 2006, Nr. 6 (84), P. 12;

valstybės narės teismai turi būti suvokiami ne tik kaip institucijos priklausančios teisminei sistemai¹¹²“, bet kaip bendrosios ir specialiosios jurisdikcijos teismai.

Nesvarbu, kaip valstybė narė verčia ar vadina savo nacionalinius teismus, svarbiausia yra tai, kad pats terminas yra savarankiškas ir jis turi būti aiškinamas pagal ES teisę. Taigi, Teisingumo Teismui palikta teisė spręsti ar tam tikras valstybės narės organas yra teismas nagrinėjamo straipsnio tikslais; tam tikro organo priskyrimas prie teismų pagal nacionalinius teisės aktus dar nėra galutinis, nes paskutinį žodį taria TT¹¹³.

Teisingumo Teismas dėl „nacionalinio teismo“ sąvokos pasisakė apie keturiasdešimtyje bylų, kiekvieną kartą vis tikslindamas ir aiškindamas savo poziciją¹¹⁴. TT, aiškindamas 267 straipsnį, suformulavo keletą svarbių kriterijų sąlygojančių institucijos kaip teismo apibrėžimą, pagal kuriuos teismas iš vienos pusės suprantamas kaip institucija, kuri tokia laikoma pagal nacionalinę teisę, iš kitos pusės institucija, tokia nesanti pagal nacionalinę teisę, bet tenkinanti tam tikrus Teismo nustatytus būdingus kriterijus¹¹⁵. Jei tam tikra institucija pagal valstybės narės vidaus teisę nepriklauso teismų sistemai, tai dar nereiškia, kad ji nebus laikoma teismu, galinčiu kreiptis į TT, todėl vien ši aplinkybė nesutrukdyt institucijai kreiptis. Tačiau jei institucija, kuri kreipėsi į TT yra laikoma „teismu“ ir priklauso teismų sistemai pagal valstybės narės vidaus teisę, ši aplinkybė Teisingumo Teisme yra laikoma prezumpcija, kurią nuginčyti bus galima tik turint aiškius ir konkrečius ją paneigiančius argumentus¹¹⁶.

*Garofalo*¹¹⁷ byloje Teismas akcentavo reikšmingus požymius, leidžiančius nustatyti, ar nacionalinė institucija gali būti prilyginta teismui Sutarties 267 str. prasme: „norint nustatyti, ar tam tikra institucija gali remtis EB Sutarties 177 (dab. Veikimo sutarties 267 str.) straipsniu, reikia įvertinti požymių visumą: institucijos legitimumą, veiklos tęstinumą, *inter partes* proceso buvimą, vadovavimąsi teisės aktais, nepriklausomumą“. Kitoje byloje – *De Coster*¹¹⁸ - Teismas konstatavo, kad be jau minėtų požymių prisideda ir tokia aplinkybė kaip sprendimų privalomumas ir kad organo narius skiria valstybės valdžia. Teismas nagrinėja ir vertina savarankiškai visas aplinkybes, kurios jam atrodo svarbios, siekdamas nustatyti, ar tai iš tikrųjų „teismas“ pateikė kreipimąsi dėl prejudicinio sprendimo. Teismo atliekamas patikrinimas yra labai preciziškas¹¹⁹, todėl, jei Teismas nustato bent vieną besikreipiančios nacionalinės teisminės

¹¹² Fairhurst J. *Law of the European Union* – Pearson Professional Limited, 2006, P. 173;

¹¹³ ETT byla 43/71 *Politi / Ministry for Finance of the Italian Republic* (Rec. 1971, P. 1039) para 5;

¹¹⁴ Norkus R., Prapieskytė D., Valančius V. *Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas*. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, P. 123;

¹¹⁵ Rinkevičiūtė E. *Ensuring of the Uniform Interpretation of the EU Law in the Judicial Practice of the Members States // Jurisprudencija*. 2005, Nr. 72 (64). P. 85;

¹¹⁶ Norkus R., Prapieskytė D., Valančius V. *Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas*. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, P. 127-128;

¹¹⁷ ETT byla C-69/96 *Garofalo e.a. / Ministero della Sanita et USL n. 58 di Palermo* (Rec. 1997, P. I-5603) para 19;

¹¹⁸ ETT byla C-17/00 *De Coster / College des Bourgmestres et Echevins* (Rec. 2001, P. I-09445) para 10;

¹¹⁹ Fairhurst J. *Law of the European Union* – Pearson Professional Limited, 2006, P. 176;

institucijos funkciją, kuri, jo nuomone, negali būti laikoma „teismo funkcija“, iš karto nutraukiamas patikrinimas ir konstatuojama, kad kreipimąsi pateikusi institucija neturi teismo statuso, o visos kitos aplinkybės, net ir patvirtinančios institucijos atliekamas teismines funkcijas, toliau nenagrinėjamos¹²⁰.

Atsižvelgiant į jurisprudencijoje išvardintus „teismo“ kriterijus akivaizdu, kad be valstybės narės nacionalinių teismų, specialios kompetencijos teismai taip pat patenka į sąvoką „teismai“ pagal Sutarties 267 straipsnį, nepriklausomai nuo jiems suteikto teisingumo spręsti civilines, baudžiamąsias ar kitas bylas. Tai Teisingumo Teismas yra pažymėjęs *S.A.I.L.* byloje: „EEB Sutarties 177 (dab. Veikimo sutarties 267 str.) straipsnyje nėra išskiriama, ar sprendimas kreiptis dėl prejudicinio sprendimo turi būti priimtas civilinio, baudžiamojo ar administracinio proceso metu. ES teisės vienodas aiškinimas negali nukentėti dėl rūšies proceso, kurio metu priimamas sprendimas prašyti prejudicinio sprendimo“¹²¹. Todėl įvairios ginčų komisijos, profesinės institucijos¹²², tarybos¹²³, kurios atitinka Teisingumo Teismo nustatytus kriterijus galėtų būti pripažintos „nacionaliniais teismais“ Sutarties 267 str. prasme, net jei jos nepatenka į tradicinę nacionaliniais įstatymais suformuotą teismų sistemą¹²⁴.

Lietuvoje iki šiol tik teismai, priklausantys LR teisminei sistemai yra kreipęsi prejudicinio sprendimo, tačiau pagal TT praktiką galima manyti, kad ir kitos ginčus nagrinėjančios institucijos galėtų pretenduoti į prejudicinį sprendimą. Tai visų pirma, galėtų būti Valstybinė mokesčių inspekcija prie LR Finansų ministerijos ir Mokestinių ginčų komisija, kurioms pagal LR mokesčių administravimo įstatymą yra priskiriama privaloma ikiteisminio ginčų nagrinėjimo funkcija¹²⁵. Tai, kad šie organai steigiami įstatymo nustatyta tvarka, kad jų sprendimai yra privalomo pobūdžio¹²⁶ ir priimami vadovaujantis įstatymu, kad nariai skiriami valstybės valdžios bei veikia tęstinai¹²⁷, o nagrinėjamos bylos yra ginčo pobūdžio, neturėtų sukelti abejonių, kad šie organai gali būti laikomi teismais Sutarties dėl ES veikimo 267 str. prasme. Panašiai galima traktuoti ir VĮ Registrų centro Centrinio registratoriaus sudaromą ginčų nagrinėjimo komisiją, kuriai pavesta nagrinėti skundus dėl teritorinių registratorių priimtų sprendimų¹²⁸. Teisingumo Teismas savo praktikoje pabrėžia, kad tais atvejais kai organas atlieka viešojo administravimo funkcijas, pavyzdžiui, administruoja juridinių faktų registrą, kreiptis į TT

¹²⁰ Anderson D., Demetriou M. *References to the European Court*, 2nd Edition – London: Sweet & Maxwell, P. 114;

¹²¹ ETT byla 82/71 *S.A.I.L.* (Rec. 1972, P. 119) para 5;

¹²² Pavyzdžiui ETT byloje 246/80 *C. Broekmeulen / Huisarts Registratie Commissie* (Rec. 1981, P. I-02311) Nyderlandų profesinis medicinos apeliacinis komitetas, kuris suteikia licenziją verstis medicinos praktika yra teismas 267 str. Prasme – para 17;

¹²³ Pavyzdžiui ETT byloje C-416/96 *Nour Eddline El-Yassini / Secretary of State for Home Department* (Rec. 1999, P. I-01209) Imigracijos arbitras buvo pripažintas teismu 267 str. Prasme – para 22;

¹²⁴ Fairhurst J. *Law of the European Union – Pearson Professional Limited*, 2006, P. 176;

¹²⁵ LR mokesčių administravimo įstatymo 145 str. 1 d. (Žin., 2004.04.28, Nr. 63-2243);

¹²⁶ *Ibid.* 158 str.;

¹²⁷ *Ibid.* 148 str. 4 d.;

¹²⁸ LR nekilnojamojo turto registro įstatymo 32 str. (Žin., 1996.10.16, Nr. 100-2261);

jis neturi teisės¹²⁹. Tačiau, jei prejudicinis sprendimas reikalingas ginčui *inter partes* spręsti, net ir institucijos, kurioms priskiriamos viešojo administravimo funkcijos, gali kreiptis prejudicinio sprendimo. Taigi, svarbiausia nustatyti, kokią kompetenciją įgyvendina konkretus organas: ar teismo (t.y. ginčo tarp šalių išsprendimo), ar administravimo pobūdžio.

Išplėstinis „teismų“ sąvokos aiškinimas, be kitų priežasčių, prisideda prie augančio prejudicinio sprendimo prašymų kiekio¹³⁰. Taigi, atsižvelgdami į nuolat augantį TT darbo krūvį, kai kurie autoriai¹³¹ pasisako už „gana santūrų teismų sąvokos aiškinimą“, tačiau pastaroji nuomonė negali būti pagrįsta Teisingumo Teismo praktika, nes TT darbo krūvio argumentas pats savaime negali būti panaudotas aiškinant nacionalinių teismų teisės kreiptis į Teisingumo Teismą apimtį, turint omenyje, kokią reikšmę prejudicinis sprendimas vaidina įgyvendinant ES teisę valstybėse narėse.

Įdomiausia, kad aukščiau paminėtų kriterijų taikymas sąlygoja išvadą, kad arbitražinis teismas paprastai negali prašyti prejudicinio sprendimo pagal Veikimo sutarties 267 straipsnį, „nes nėra nei teisinės, nei faktinės pareigos sutarties šalims perduoti savo ginčą nagrinėti arbitražui, ir, kadangi susijusios valstybės narės viešosios institucijos nėra įtrauktos į arbitražo (kaip ginčo nagrinėjimo institucijos) pasirinkimą, jos taip pat nėra įpareigosotos įstoti į arbitro sprendžiamą bylą¹³²“. Taigi, iškyla probleminis klausimas: ar arbitražiniai teismai dėl savo išskirtinumo, gali būti prejudicinio sprendimo subjektais ir ar gali, o gal net tam tikrais atvejais privalo, kreiptis prejudicinio sprendimo, jei sprendžiamo ginčo metu taiko ES teisę?

3.1.1. Arbitražai – prejudicinio sprendimo adresatai

Iš vienos pusės būtų sunku arbitražą priskirti prie valstybės narės teismų, nes jo nariai gali būti iš skirtingų valstybių narių, o pati institucija neatitinka visų būtinų kriterijų, reikalingų ją pripažinti „teismu“ pagal ES veikimo sutarties 267 straipsnį. Tačiau kita vertus, atsižvelgiant į šios institucijos svarbą komerciniuose santykiuose, vargu ar būtų tikslinga, kad jis būtų visiškai eliminuojamas iš prejudicinio sprendimo procedūros.

Sprendamas šis klausimas, Teisingumo Teismas taip pat laikosi dviprasmiško požiūrio ir yra pasisakęs, kad faktas, jog arbitražinė institucija priima sprendimus remdamasi teise ir, kad sprendimas yra privalomas šalims, nėra pakankamas, kad ta institucija būtų suprantama kaip valstybės narės teismas¹³³. Be to, Teismas nurodė, kad arbitražo procedūra ir teismų procedūra

¹²⁹ ETT byla C-182/00 Lutz GmbH and Others (Rec. 2002, P. I-00547) para 14,15;

¹³⁰ Pollars D., Ross M. European Community Law Text and Materials – London: Butterworths, 1994, P. 78;

¹³¹ Brown N., Kennedy T. The Court of Justice of the European Communities, 5th Edition, Sweet & Maxwell, 2000, P. 176;

¹³² ETT byla C-126/97 Eco Swiss China Time Ltd / Benetton International NV (Rec. 1999, P. I-03055) para 34;

¹³³ Craig P., De Búrca G. EU law: Text, cases and materials. 4th Edition. – Oxford University Press, 2008, P. 465;

nėra tiek artimos bei panašios, kad abi šios institucijos galėtų būti pripažintos „teismais“. Visgi, Teismas nesiryžo visiškai eliminuoti arbitražo ir nustatė, kad kaskart turi būti atsižvelgiama į kiekvieną konkretų atvejį ir aplinkybes, kurioms esant veikia arbitražas, priimdamas sprendimą kreiptis dėl prejudicinio sprendimo į TT¹³⁴.

Teisingumo Teismas ne viename savo sprendime konstatavo, kad arbitražas nebus laikomas „teismu“, jei yra įsteigtas sutarčių pagrindu (t. y. arbitražine išlyga), nedalyvaujant valstybės valdžios institucijoms, kurios nustatytų arbitražo sudėtį ir procesines normas¹³⁵. Kitaip tariant, arbitražai gali būti laikomi „teismu“, kai jie turi „viešąjį elementą“¹³⁶, t. y. arbitražų veikloje tam tikras vaidmuo tenka ir valstybės valdžios institucijoms. Taigi, kad būtų priešingai, turi egzistuoti glaudus ryšys tarp arbitražo procedūros ir įprastos teismų sistemos valstybėje narėje.

Atsižvelgiant į tai, kas jau buvo pasakyta, ir į tai, kad arbitražų sprendimai dažniausiai ir praktiškai nėra galutiniai, o didelis tokių arbitražų ir klausimų iš jų skaičius per daug apsunkintų Teisingumo Teismą¹³⁷, didžioji dalis autorių¹³⁸ pritaria, kad reikalingas siauras požiūris aiškinant arbitražų dalyvavimą prejudicinio sprendimo procedūroje. Vis dėlto darbo autorės nuomone, galima pagrįstai prieštarauti tokiam požiūriui, nes jei ginčo šalys pagal nacionalinius teisės aktus turi galimybę pasirinkti spręsti jį arbitražo tvarka, nagrinėjant ginčą, ypač jei sprendimas negali būti skundžiamas, išlieka pareiga taikyti tuos pačius teisės aktus, kaip ir teismuose, tarp jų ir ES teisės aktus. O tam, kad arbitražas vienodai aiškintų ir taikytų reikalingas Europos Sąjungos teisės normas, jam turėtų būti suteikta teisė kreiptis prejudicinio sprendimo, nes savo paskirtimi ši institucija įgyvendina tą pačią pagrindinę funkciją kaip ir valstybės narės teismai – įgyvendinti teisingumą ir išspęsti šalių ginčą pagal teisę. Darbo krūvio padidėjimas šiuo atveju neturėtų būti reikšmingas apribojant galimybę, nustatytą Veikimo sutarties 267 straipsnyje.

3.1.2. Konstituciniai teismai – prejudicinio sprendimo adresatai

Nagrinėjant nacionalinio teismo sąvoką, kitas probleminis klausimas kyla dėl konstitucinių teismų statuso prejudicinio sprendimo institute.

Doktrinoje pasitaiko nuomonių, kad „nacionaliniams konstituciniams teismams esant konstitucijų ir konstitucinio identiteto sargais, priskyrus pareigą kreiptis prejudicinio sprendimo,

¹³⁴ ETT byla 246/80 Broekmeulen / Huisarts Registratie Commissie (Rec. 1981, P. I-02311) para 17;

¹³⁵ Fairhurst J. Law of the European Union – Pearson Professional Limited, 2006, P. 173;

¹³⁶ ETT byla C-125/04 Guy Denuit, Betty Cordenier / Transorient (Rec. 2005, P. I-00923) para 13;

¹³⁷ Rinkevičiūtė E. Ensuring of the Uniform Interpretation of the EU Law in the Judicial Practice of the Members States // Jurisprudencija. 2005, Nr. 72 (64). P. 85;

¹³⁸ Pavyzdžiui, Anderson D., Demetriou M. References to the European Court 2nd Edition–Sweet & Maxwell, 2002;

gali kilti problema dėl paties funkcinio tokių teismų pagrindo paneigimo¹³⁹. Norint to išvengti tiek TT, tiek nacionaliniai konstituciniai teismai turi rasti „pusiausvyrą tarp ES teisės ir nacionalinių konstitucinių aktų viršenybės principų, kaip dviejų viena kitai prieštaraujančių teisinių vertybių¹⁴⁰“. Tuo pačiu, teisinėje literatūroje vyrauja nuomonė, kad šių teismų rangas lemia tai, jog šie teismai turi pareigą kreiptis dėl prejudicinio sprendimo, kai nagrinėja klausimą, susijusį su ES teise ir kai jie nustato, jog jiems būtinas Teisingumo Teismo išaiškinimas arba ES teisės akto galiojimo patvirtinimas ar paneigimas¹⁴¹. *Badeck* byloje Teismas, net nenagrinėjęs ir nevertinęs institucijos statuso ir aplinkybių, kurioms esant buvo priimtas sprendimas kreiptis į TT, pripažino priimtinu iš Vokietijos FR konstitucinio teismo gautą kreipimąsi dėl prejudicinio sprendimo¹⁴². Šioje byloje Teisingumo Teismas tik pripažino, kad konstituciniai teismai neabejotinai atitinka visus kriterijus, kuriuos TT nustatė prejudicinio sprendimo priimtinumui iš valstybės narės teisminės institucijos. Abejojama tik dėl vieno kriterijaus – procedūra konstituciniame teisme gali nebūti *inter parte*, t. y. gali nebūti paties ginčo. Tačiau Teisingumo Teismas jurisprudencijoje yra nurodęs, kad šis reikalavimas nėra absoliutus ir būtinas visais atvejais¹⁴³.

E. Kybartienė¹⁴⁴ siūlo šį klausimą nagrinėti atsižvelgiant į pačių konstitucinių teismų bruožus: „Konstitucinėje teisėje egzistuoja dviejų rūšių konstituciniai teismai: tai konstituciniai teismai ar tribunolai siaurąja prasme (t. y. specialieji teismai, tokie kaip Italijos Corpe costituzionale, Prancūzijos Conseil constitutionnel ir kt.) ir teismai, turintys konstitucinę jurisdikciją (pavyzdžiui, Airijos Aukščiausiasis Teismas, Danijos Hojesteret). Pastaruosius, pagal jų požymius ir funkcijas, siūloma priskirti nacionaliniams teismams Sutarties 267 str. prasme ir taikyti šio straipsnio nuostatas. O dėl specializuotų konstitucinių teismų padėties šio straipsnio atžvilgiu yra abejojama ir netgi TT savo sprendimuose niekada nėra išsakęs savo nuomonės šiuo klausimu“.

Pasak V. Skouris, „kiekvienos valstybės narės konstitucinis teismas, iškilus ES teisės aiškinimo ar galiojimo klausimui, faktiškai privalo kreiptis į TT, nes jis atitinka EB Sutartis 234 straipsnio 3 dalyje (dab. ES veikimo sutarties 267 str. 3 d.) nustatytas sąlygas, t. y. jo sprendimas

¹³⁹ Wyrzykowski M. Konstitucinis Tribunolas ir Lenkijos narystė Europos Sąjungoje: Keletas problemų // Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, Vilnius, 2004, P. 56;

¹⁴⁰ Kūris E. The Constitutional Court of Lithuania and Lithuania's Membership in the European Union: International Conference “The Position of Constitutional Courts Following Integration into the European Union”, Slovenia, 2004, P. 203: <http://www.us-rs.si/media/zbornik.pdf>; prisijungimo laikas 2009.06.07

¹⁴¹ Iglesias R. C. G. National Constitutional Courts and European Community Law - Constitutional Justice and the Rule of Law, The Constitutional Court of the Republic of Lithuania, Vilnius, 2003, P. 57;

¹⁴² ETT byla C-158/97 Georg Badeck and Others (Rec. 2000, P. I-1875);

¹⁴³ ETT byla C-54/96 Dorsch Consult Ingenieurgesellschaft / Bundesbaugesellschaft (Rec.1997, P. I-04961) para 31;

¹⁴⁴ Kybartienė E. Konstituciniai teismai Europos Sąjungos teinėje erdvėje // Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2007 Nr. 7(97), P. 58;

pagal nacionalinę teisę negali būti toliau apskundžiamas¹⁴⁵“. Tam pritaria ir E. Kūris, teikdamas, kad Konstituciniam Teismui, susidūrus su ginčytinu klausimu, kuris susijęs bent jau su įstatymų ar poįstatyminių teisės aktų konstitucingumu, kurie pagrįsti ES direktyvomis, turėtų kreiptis prejudicinio sprendimo į TT¹⁴⁶.

Taigi, tiek pagal jurisprudenciją, tiek pagal doktriną konstituciniai teismai turi būti priskirti prie „teismų“ pagal Sutarties 267 str., ir atitinkamai jų paklausimai turi būti priimtini: kaip ir kiekvienas teismas, teismas, turintis konstitucinę jurisdikciją, turėtų prašyti prejudicinio sprendimo iš TT, jei jiems kyla abejonių dėl ES teisės aiškinimo ar galiojimo, nesvarbu, kad konstituciniai teismai atlieka kitokias funkcijas nei kiti nacionaliniai teismai.

Tačiau praktikoje ne visi konstituciniai teismai mano turį pareigą kreiptis į TT pagal minėtą normą. Iš esmės, tik Austrijos, Belgijos, Portugalijos ir Lietuvos konstituciniai teismai pripažįsta savo pareigą kreiptis į TT prašyti prejudicinio sprendimo pagal Sutarties 267 straipsnį¹⁴⁷. Italijos, Prancūzijos ir Ispanijos konstituciniai teismai nė nemano, kad turėtų tai daryti, motyvuodami tuo, kad tik bendrosios kompetencijos teismai turi teisę (arba pareigą) kreiptis dėl prejudicinio sprendimo¹⁴⁸. Vokietijos konstitucinis teismas laikosi nuosaikaus požiūrio ir teigia, kad jis laikytųsi pareigos kreiptis į Teisingumo Teismą, jei tai būtų būtina¹⁴⁹.

Apibendrintai galima teigti, kad valstybėse narėse nėra vieningo požiūrio šiuo klausimu, o ir Teisingumo Teismas nesiryžta priimti įpareigojančių sprendimų, kurie galbūt suvienodintų konstitucinių teismų praktiką 267 straipsnio atžvilgiu. Manoma, kad Teismas taip daro norėdamas išvengti konfliktinių situacijų su nacionaliniais konstituciniais teismais.

3.2. Teisės kreiptis prejudicinio sprendimo sąvoka, jos sąlygos ir ribotumo aspektai

Pagal Sutarties 267 straipsnio 2 dalį kiekvienas valstybės narės teismas turi teisę kreiptis į TT prejudicinio sprendimo, jeigu jam sprendžiant bylą iškilo abejonių dėl ES teisės aiškinimo ar galiojimo. Iš esmės, šitas straipsnis taikomas tiems teismams, kurie neatitinka 3

¹⁴⁵ Skouris V. The Position of the European Court of Justice in the EU Legal Order and its Relationship with National Constitutional Courts: International conference „The Position of Constitutional Courts Following Integration into the European Union“ Slovenia, 2004, P. 37: <http://www.us-rs.si/media/zbornik.pdf>; prisijungimo laikas 2009.06.07;

¹⁴⁶ Kūris E. The Constitutional Court of Lithuania and Lithuania's Membership in the European Union: International Conference “The Position of Constitutional Courts Following Integration into the European Union”, Slovenia, 2004, P. 203: <http://www.us-rs.si/media/zbornik.pdf>; prisijungimo laikas 2009.06.07;

¹⁴⁷ Normantas A. Europos Teisingumo Teismo ir konstitucinių teismų kompetencijos santykis // Konstitucinių teismų vaidmuo ES narystės kontekste. – Vilnius: LRKT, 2004. P. 56;

¹⁴⁸ Kybartienė E. Konstituciniai teismai Europos Sąjungos teinėje erdvėje // Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2007 Nr. 7(97), P. 60;

¹⁴⁹ Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo byla Solange II, 73 BVerfGE 339 (1986); citata iš Kūrio E. The Constitutional Court of Lithuania and Lithuania's Membership in the European Union: International Conference “The Position of Constitutional Courts Following Integration into the European Union”, Slovenia, 2004, P. 202: <http://www.us-rs.si/media/zbornik.pdf>; prisijungimo laikas 2009.06.07

dalies kriterijų, t.y. jų sprendimai pagal nacionalinius teisės aktus dar gali būti skundžiami. Tačiau sakyti, kad tik žemesnės instancijos teismai patenka į Sutarties 267 str. 2 d. būtų neteisinga, nes tam tikrais nacionalinių procesų teisės aktuose nustatytais atvejais, žemesnės instancijos teismai atskirose bylose yra „galutinė instancija“. Tokiais atvejais net ir žemiausios grandies teismas patenka į 267 str. 3 d. ir, iškilus abejonių dėl ES teisės aiškinimo ar galiojimo, privalo kreiptis prejudicinio sprendimo¹⁵⁰.

Nacionaliniai teismai veikia kaip Teisingumo Teismo vartų sargai, nes tik jie sprendžia, kurių bylų sprendimui reikalingas kreipimasis prejudicinio sprendimo. Tai susilpnina ginčo šalių prieigą gauti TT išaiškinimą¹⁵¹. Nacionalinių teismų diskrecijos teisė dėl prejudicinio sprendimo laikoma teisėtu pasirinkimu, tačiau pats pasirinkimas nėra visiškai neribotas. Valstybės institucijos diskrecijos laipsnis yra svarbus konstatuojant ES teisės pažeidimą ir pareigą valstybėms narėms atlyginti žalą privatiems asmenims¹⁵². *Haim* bylos sprendime Teisingumo Teismas yra pažymėjęs, kad, „siekiant nustatyti, ar buvo rimtas ES teisės pažeidimas, turi būti atsižvelgiama į konkrečios valstybės narės diskrecijos laipsnį, kuris turi būti nustatomas pagal Bendrijos teisę¹⁵³“. Kitaip tariant, kuo didesnis disponuojamos diskrecijos laipsnis – tuo mažesnis ES teisės pažeidimo rimtumas.

Teisinėje literatūroje yra skiriama dvejopa diskrecija dėl kreipimosi į Teisingumo Teismą: diskrecija spręsti, ar nacionaliniam teismui konkrečioje byloje yra reikalingas TT išaiškinimas, ir diskrecija kreiptis į Teisingumo Teismą prejudicinio sprendimo¹⁵⁴. Pirmos rūšies diskreciją įgyvendina visi be išimties teismai, nesvarbu, ar jų sprendimai gali toliau būti skundžiami, ar ne, t. y. „tik pats bylą nagrinėjantis teismas gali nuspręsti, ar Teisingumo Teismo išaiškinimas yra svarbus bylai, galėtų turėti reikšmės ginčo baigčiai, nes tik jis vertina faktines aplinkybes ir nustato reikšmingas teisės normas¹⁵⁵“. *Costa v. Enel* byloje Vyriausybė bandė ginčyti prašymo priimti prejudicinį sprendimą priimtinumą, motyvuodama tuo, kad prejudicinis sprendimas byloje nėra būtinas ginčui išspręsti. Tačiau TT, aiškiai atskirdamas savo ir nacionalinių teismų kompetenciją, pasisakė, kad jis negali tirti bylos faktų ar kritikuoti tas

¹⁵⁰ Arnall A. *The European Union and its Court of Justice*, 2nd Edition – Oxford University Press, 2006, P. 119;

¹⁵¹ Chalmers D., Hadjiemmanuil C., Monti G., Tomkins A. *European Union Law* – Cambridge University Press, United Kingdom, 2006; P. 297;

¹⁵² Vėgėlė I. Nacionalinių Teismų teisė ir pareiga kreiptis į Europos Bendrijų Teisingumo Teismą // *Jurisprudencija. Mokslo darbai*. 2007 Nr. 7(97), P. 41;

¹⁵³ ETT byla C-424/97 *Salomone Haim/Kassenzahnärztliche Vereinigung Nordrhein* (Rec. 2000, P. I-5123) para 49;

¹⁵⁴ Pabijanskas K. Kada nacionaliniams teismams (ne)reikia kreiptis dėl prejudicinio sprendimo // *Justitia* 2006 Nr. 3(61), P. 11;

¹⁵⁵ ETT bylos C-332/92, C-333/92 ir C-335/92 *Eurico Italia and Others* (Rec. 2004, P. I-00711) para 17;

priežastis ir tikslus, dėl kurių buvo į jį kreiptasi¹⁵⁶. Vis dėlto, TT reikalauja, kad nacionalinis teismas nurodytų tas priežastis, dėl kurių mano, jog kreipimasis būtinas bylos baigčiai¹⁵⁷.

Diskrecija kreiptis prejudicinio sprendimo atsiranda, kai tik teisėjas pats arba paskatintas šalių suvokia, kad teismo ginčo baigtis priklauso nuo abejonių keliančios ES teisės normos¹⁵⁸. Diskrecija iš dalies yra varžoma proceso ir materialinių taisyklių, precedento, tradicijos, kitų subjektyvių ir objektyvių priežasčių¹⁵⁹, nes vertindamas įrodymus bei faktines aplinkybes, nacionalinis teismas yra saistomas ES teisės: Teismas *Tragetti*¹⁶⁰ byloje yra pabrėžęs galimybę kilti valstybės atsakomybei, jei ES teisės pažeidimas kyla dėl nacionalinio teismo atlikto faktinių aplinkybių arba įrodymų įvertinimo.

Kalbant apie antrąją diskrecijos rūšį, svarbu atskirti prašymus dėl ES teisės akto galiojimo ir aiškinimo, nes jei kyla neaiškumų dėl akto galiojimo, diskrecijos išvis nelieka ir bet kuris nacionalinis teismas privalo kreiptis prejudicinio sprendimo, nes negali paskelbti Sąjungos akto negaliojančiu¹⁶¹. Valstybės narės teismas taip pat privalo kreiptis į TT, kai jis laikinai sustabdo nacionalinio akto, įgyvendinančio Europos Sąjungos teisės nuostatas, galiojimą, jei mano, kad toks aktas gali būti negaliojantis¹⁶². Jei kyla klausimas dėl ES teisės normų aiškinimo, diskreciją išlaiko tik nacionaliniai teismai, kurių sprendimai dar gali būti skundžiami. Taigi, čia diskrecija yra mažiau apribota nei dėl galiojimo tikrinimo. Kai kurių teisės specialistų nuomone, nesikreipimas į TT dėl prejudicinio sprendimo galėtų būti pagrindas kelti klausimą dėl teisės į teisingą teismą pažeidimo tiek pagal nacionalinę teisę, tiek ir remiantis Europos žmogaus teisių konvencijos 6 str. 1 d.¹⁶³.

Taigi, nacionaliniams žemesnės instancijos teismams perduota diskrecija, nors ir ribotai, bet suteikia jiems tam tikrą laisvę. Pasak Tridimo, prejudicinio sprendimo procedūra padarė TT alternatyviu teisinio autoriteto šaltiniu, palyginti su paskutinės instancijos nacionaliniais teismais, ir leido žemesnės instancijos teismams išsilaisvinti nuo pareigos ar bent spaudimo vadovautis aukštesnės instancijos teismų sprendimais¹⁶⁴. Doktrinoje tai vadinama „tarpteisine konkurencija“, kuri lemia grėsmę galutinės instancijos teismų autoritetui ir

¹⁵⁶ ETT byla 6/64 Flaminio Costa / E.N.E.L. (Rec.1964, P. 01141) para „Argumentas dėl poreikio išaiškinti nebuvimo“;

¹⁵⁷ Arnall A. *The European Union and its Court of Justice*, 2nd Edition – Oxford University Press, 2006, P. 115;

¹⁵⁸ Fairhurst J. *Law of the European Union* – Pearson Professional Limited, 2006, P. 179;

¹⁵⁹ Gumbis J. *Teisinė diskrecija: teorinis požiūris*//Teisė. 2004, Nr. 52. P. 42;

¹⁶⁰ ETT byla C- 173/03 Tragetti del Mediterraneo SpA / Italija (Rec. 2006, ECR I-05177) para 40;

¹⁶¹ ETT byla 314/85 Foto-Frost / Hauptzollamt Lubeck-Ost (Rec. 1987, P. I-04199) para 19;

¹⁶² ETT byla C-143/88 Zuckerfabrik Süderdithmarschen AG / Hauptzollamt Itzehoe (Rec. 1991, P. I-415) para 24;

¹⁶³ Vėgėlė I. *Nacionalinių Teismų teisė ir pareiga kreiptis į Europos Bendrijų Teisingumo Teismą* // Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2007 Nr. 7(97), P. 42;

¹⁶⁴ Tridimas T. *Knocking on Heavens Door: Fragmentation, Efficiency and Defiance in the Preliminary Ruling System* // CML Rev. 2003, Nr. 40. P. 23;

nepriklausomumui¹⁶⁵. Tačiau prejudicinio sprendimo institutas gali padėti tais atvejais, kai egzistuoja ydinga aukštesnės instancijos praktika ir teismas turi galimybę ją ištaisyti kreipdamasis į TT prejudicinio sprendimo.

Teisės kreiptis prejudicinio sprendimo negali riboti jokie nacionaliniai teisės aktai. *Peterbroeck* byloje Teisingumo Teismas konstatavo, kad nacionalinės teisės nuostatos, kurios užkerta kelia teismui nagrinėti teisinius pagrindus *ex officio*, yra prieštaraujančios ES teisei, todėl netrukdo pateikti prašymo priimti prejudicinį sprendimą, siekiant nustatyti, ar tokios nuostatos atitinka ES teisę. Tokia nacionalinė nuostata negali būti pateisinta nei teisinio tikrumo, nei tinkamo procedūros atlikimo poreikiu¹⁶⁶. Teisingumo Teismas elgiasi pakankamai atsargiai neleidamas nacionalinėms nuostatoms paveikti teisės kreiptis prejudicinio sprendimo *effet utile*¹⁶⁷.

Taigi, diskrecija kreiptis prejudicinio sprendimo negali būti suvaržyta ir savo esme nėra tokia diskretiivi, kaip gali atrodyti iš pirmo žvilgsnio. Ši teisė turi užtikrinti, kad kuo ankstesnėje ginčo stadijoje būtų realizuotas vieningas ES teisės aiškinimas; jos tikslas tikrai nėra išlaisvinti žemesnės instancijos teismus nuo siekio tinkamai pritaikyti ES teisę.

3.3. Praktinis valstybių narių nacionalinių teismų disponavimas diskrecijos teise

Negalutinės instancijos teismams sprendžiant poreikio kreiptis prejudicinio sprendimo pagrįstumą, jie gali naudotis pozityviuoju *Cilfit*¹⁶⁸ bylos sąlygų pritaikomumu. Kai kuriuose Europos Sąjungos teisės vadovėliuose¹⁶⁹ šios sąlygos netgi nagrinėjamos būtent kartu su teise, o ne prievole kreiptis prejudicinio sprendimo. Tai daugiau teorinio pobūdžio pastebėjimas, kuris doktrininiu požiūriu neturi didelės reikšmės, visgi, tai įrodymas, kad *acte clair ir acte éclairé* doktrinomis turi vadovautis ir žemesnės instancijos teismai, kai kyla abejonų dėl ES teisės aiškinimo ar taikymo.

Pravartu yra apžvelgti, kokiais kriterijais vadovaujasi nacionaliniai valstybių narių teismai sprenddami poreikio kreiptis prejudicinio sprendimo klausimą. Šiuo klausimu dažniausiai cituojami yra Didžiosios Britanijos teismai. Lordas Denningas byloje *Bulmer v. Bollinger*¹⁷⁰ konstatavo, kad kreipimasis dėl prejudicinio sprendimo galimas ribotomis sąlygomis taip

¹⁶⁵ Alter K.J. *Establishing the Supremacy of European Law: the Making of an International Rule of Law in Europe* – Oxford University Press, 2003, P. 50;

¹⁶⁶ ETT byla C-312/93 *Peterbroeck, Van Campenhout SCS & Cie v. Belgium* (Rec. 1995, P. I-4599) para 13;

¹⁶⁷ Schermers H. G., Waelbroeck D. F. *Judicial protection in the EU - 6th Edition*, Kluwer Law International, 2001, P. 252;

¹⁶⁸ ETT byla 283/81 *Srl CILFIT and Lanificio di Gavardo SpA / Ministry of Health* (Rec. 1982, P. 3415);

¹⁶⁹ P.vz.: Berry E., Hargreaves S. *European Union Law - New York*: Oxford University Press, 2007, P. 77-83;

¹⁷⁰ *Bulmer v Bollinger* [1974] 2 All ER 1226, 22 May 1974;

pabrėžiant jo praktinę reikšmę sprendžiant bylą nacionaliniame teisme¹⁷¹. Šioje byloje pirmą kartą buvo suformuoti principai, kuriais turėtų vadovautis Didžiosios Britanijos teismai, turintys diskreciją (ne pareigą) kreiptis prejudicinio sprendimo:

1) Pateikti prašymą turi būti būtina, kad Didžiosios Britanijos teismas galėtų priimti sprendimą byloje;

2) Sprendžiant, ar reikalingas prašymas, reikia atsižvelgti į tokius veiksnius kaip klausimo sudėtingumas ir svarba, ankstesnio išaiškinimo dėl tapataus klausimo nebuvimas, *acte clair* ir faktinių bylos aplinkybių išnagrinėjimo laipsnis;

3) Jei teismas nusprendžia, kad kreiptis būtina, jis dar turi atsižvelgti į tokius veiksmus kaip laiko sąnaudos, šalių išlaidos, TT darbo krūvis, šalių pageidavimai, aiškaus klausimo formulavimo, siekiant naudoti iš prejudicinio sprendimo, sunkumas.

Šie kriterijai buvo smarkiai kritikuojami kaip neprotingai ribojantys ir vilkinantys, nes šalims tenkančios išlaidos ir našta iš tikrųjų gali padidėti, jei prejudicinio sprendimo prašymą vis tiek turės vėliau (apeliacijos ar kasacijos metu) pateikti aukštesnės instancijos teismas¹⁷². Šio darbo autorės nuomone, kritika yra pelnyta, nes minėti principai prieštarauja TT jurisprudencijai¹⁷³. Teisingumo Teismas, užtikrindamas vienodą ES teisės taikymą, niekada nėra užsiminęs apie tokius ribojamuosius kriterijus kaip laiko sąnaudos, bylinėjimosi kaštai, nes tai nėra pakankamas argumentas Teisingumo Teismui nepriimti nagrinėti prejudicinio paklausimo. Šio instituto tikslas ir funkcijos yra kur kas svarbesnės nei minėtos neigiamos pasekmės.

Vėliau šis požiūris buvo performuluotas byloje *Karalienė v. Jungtinės Karalystės ir Airijos Respublikos Tarptautinę vertybinių popierių biržą ex p Else*¹⁷⁴: nuspręsta, kad, pirma, būtina nustatyti bylos faktus, antra, nuspręsti, ar Sąjungos teisės norma turi lemiamą reikšmę bylos baigčiai ir, trečia, nuspręsti, ar teismas galėtų nedvejodamas priimti sprendimą dėl ES teisės nuostatos. Papildomai teismas, priimdamas sprendimą dėl kreipimosi, turi atsižvelgti į ES teisės ir nacionalinės teisės skirtumus, kišimosi į nepažįstamą sritį keblumą, vienodo aiškinimo būtinumą ir Teisingumo Teismo pirmumą aiškinant Sąjungos teisę¹⁷⁵. Taigi, matome, kad į kritiką buvo atsižvelgta ir iš ribojamųjų kriterijų buvo pašalinti argumentai dėl laiko sąnaudų ir bylinėjimosi kaštų. Tačiau šie pakeitimai buvo priimti bylą nagrinėjant galutinės instancijos teisme, taigi likusieji teismai ir toliau vadovaujasi *Bulmer v. Bollinger* kriterijais.

¹⁷¹ Mitchell A., Dadhania M. AS level law - Great Britain London, Cavendish Publishing, 2003, P. 91;

¹⁷² Europos Sąjungos teisė. Vilnius – Eugrimas, 2007, P. 114;

¹⁷³ ETT byla C-312/93 Peterbroeck, Van Campenhout SCS & Cie / Belgium (Rec. 1995, P. I-4599) para 12-14;

¹⁷⁴ R v. International Stock Exchange of the United Kingdom and the Republic of Ireland, ex p Else [1993] QB 534;

¹⁷⁵ O'Neil A., Coppel J. EC Law For U.K. Lawyers. London: Butterworths, 1994, P. 77;

3.4. Praktinis Lietuvos Respublikos teismų disponavimas diskrecijos teise

Lietuvos narystė Europos Sąjungoje suponavo Lietuvos Respublikos (toliau LR, Lietuvos) teismų teisę ir pareigą kreiptis prejudicinio sprendimo, jei iškyla abejonių dėl ES teisės aiškinimo ar galiojimo. Narystė trunka daugiau kaip penkerius metus ir Lietuvos teismai jau spėjo pasinaudoti ES veikimo sutarties 267 straipsnyje įtvirtintu institutu. LR teismai į Teisingumo Teismą iš viso kreipėsi septynis kartus; į penkis užklausimus jau yra gauti prejudiciniai išaiškinimai¹⁷⁶. Šioje dalyje bus apsiribota Panevėžio apygardos teisme nagrinėta byla, kurios metu nacionalinis teismas pasinaudojo jam suteikta diskrecija kreiptis prejudicinio sprendimo.

Nagrinėjant bylą, Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijai iškilo Europos Sąjungos teisės aktų normų aiškinimo ir nacionalinių įstatymų atitikimo šioms normoms klausimas. Teisėjų kolegija konstatavo, jog pagal LR galiojantį reglamentavimą Lietuvos teritorijoje besąlygiškai draudžiama auginti visas be išimties kanapes, nepriklausomai nuo veikliosios narkotinės medžiagos jose kiekio, o už šio reikalavimo pažeidimą numatyta baudžiamoji atsakomybė¹⁷⁷. Tačiau pagal Europos Sąjungos teisę, o ypač pagal 2003 m. rugsėjo 29 d. Europos Tarybos reglamento Nr. 1782/2003, nustatančio bendrąsias tiesioginės paramos schemų pagal bendrą žemės ūkio politiką taisykles ir nustatančio tam tikras paramos schemas ūkininkams, 52 straipsnį leidžiama auginti kanapes, kai tetrahidrokanabinolio kiekis neviršija 0,2 procentų¹⁷⁸. Todėl yra pagrindo manyti, kad toks teisinis reglamentavimas, koks yra LR, pagal kurį draudžiama auginti visų rūšių kanapes, nepriklausomai nuo veikliosios narkotinės medžiagos jose kiekio, gali prieštarauti ES teisei¹⁷⁹. Panevėžio apygardos teismas nusprendė kreiptis prejudicinio sprendimo, remiantis Steigimo Sutarties 234 str. 2d. (dab. Sutarties dėl ES veikimo 267 str. 2 d.) ir suformulavo šiuos prejudicinius klausimus:

- 1) Ar LR BK 265 str. prieštarauja ES norminiams aktams ir būtent kokiems?;
- 2) Jeigu prieštarauja, ar LR teismas gali priimti procesinį sprendimą taikydamas nacionalinį įstatymą – LR BK 265 str., jeigu veiklioji narkotinė medžiaga augintose atsakovo kanapėse neviršijo 0,2 procento?

Šioje byloje Teisingumo Teismas prejudicinio sprendimo išankstinėse pastabose iškart pažymėjo, kad „pagal Procedūros reglamento 104 straipsnio 3 dalies pirmąją pastraipą, jeigu

¹⁷⁶ Informacija gauta iš Europos teisės departamento: <http://www.etd.lt/index.php?1519192884>; prisijungimo laikas 2009-11-10;

¹⁷⁷ LR baudžiamojo kodekso 265 str. (Žin., 2000.10.25, Nr. 89-2741);

¹⁷⁸ Tarybos reglamentas Nr. 1782/2003 nustatantis bendrąsias tiesioginės paramos schemų pagal bendrą žemės ūkio politiką taisykles ir nustatantis tam tikras paramos schemas ūkininkams - OL L 270, 2003 10 21;

¹⁷⁹ Panevėžio apygardos teismo 2008 m. balandžio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje dėl E. Babanov, baudžiamoji byla Nr. 1A-114-145/2008;

atsakymą į klausimą, dėl kurio pateiktas prašymas priimti prejudicinį sprendimą, galima aiškiai nustatyti iš Teismo praktikos, Teismas, susipažinęs su generalinio advokato nuomone, bet kada gali spręsti klausimą motyvuota nutartimi, kurioje nurodoma atitinkama Teismo praktika; Teisingumo Teismas mano, jog taip yra nagrinėjamoje byloje¹⁸⁰.

Aiškindamas pirmąjį prejudicinį klausimą, Teismas vadovavosi nusistovėjusią praktika¹⁸¹, kuri numato, jog, jei yra reglamentas, reglamentuojantis bendrą rinkų organizavimą kanapių sektoriuje, valstybės narės neturi imtis jokių priemonių, galinčių nuo jo nukrypti arba jį pažeisti. TT reziūmavo, kad, neesant Lietuvos teisės aktais dėl narkotinių medžiagų siekiamo kito bendrojo intereso tikslo (t. y. pateisinančios aplinkybės), nacionalinės teisės normos dėl narkotinių medžiagų nustatytų draudimų auginti ir laikyti pluoštines kanapes, patenkančias į bendro rinkos organizavimo kanapių sektoriuje sritį, tiesiogiai pažeidžia šį ES bendrą organizavimą. Taigi, Europos Tarybos reglamentas Nr. 1782/2003 turi būti aiškinamas kaip draudžiantis tokias nacionalines nuostatas kaip LR BK 265 straipsnis, kurios nepagrįstai suvaržo bendrą rinkos organizavimą, t. y. auginti ir laikyti pluoštines kanapes.

Sprendžiant antrąjį prejudicinį klausimą TT vėlgi priminė ankstesnę savo praktiką¹⁸², pagal kurią nacionalinis teismas jo taikomą vidaus teisės aktą turi aiškinti kuo labiau laikydamasis Bendrijos teisės reikalavimų ir, vadovaudamasis TT jurisprudencija¹⁸³, privalo užtikrinti visišką šių normų veikimą, prirėkus savo iniciatyva netaikydamas visų jai prieštaraujančių nacionalinės teisės akto nuostatų. Taigi, apygardos teismui buvo uždrausta taikyti nacionalinės teisės normą, pažeidžiančią anksčiau minėtą reglamentą.

Vertinant Panevėžio apygardos teismo sprendimą kreiptis prejudicinio išaiškinimo, reikėtų atsižvelgti į jau minėtus diskrecijos ribojimo kriterijus. Nacionalinis teismas pagrįstai įvertino prejudicinio sprendimo reikšmę nagrinėjamos bylos baigčiai, nes nors byloje rėmėsi nacionalinėmis teisės normomis, teisingai pastebėjo, kad šiuo atveju yra ir ES teisės normų galiojimo potencialas. Tai suponavo situaciją, kad nuo to, kaip aiškinama ES teisės nuostata priklauso ir nacionalinės normos taikymo pasekmės. Taigi, apygardos teismas teisingai įvertino prejudicio sprendimo reikšmę nacionaliniam ginčui išspręsti.

Kitas etapas – diskrecija nuspėti, ar kreiptis prejudicinio sprendimo. Kadangi apygardos teismas šioje byloje nėra galutinės instancijos teismas, pagal Sutarties 267 str. 2 d. jis įgyvendina tik teisę, o ne pareigą kreiptis prejudicinio sprendimo. Visų pirma, svarbu priminti, kad doktrinoje ir TT jurisprudencijoje nusistovėjusi nuostata, kad negalutinės instancijos teismai

¹⁸⁰ ETT byla C-207/08 Edgar Babanov (Rec. 2008, P. 15-15) para 17,18;

¹⁸¹ ETT byla C-462/01 Hammarsten (Rec. 2003, P. I-00781) para 38;

¹⁸² ETT byla C-165/91 Van Munster (Rec. 1994, P. I-4661) para 34, 35;

¹⁸³ Pavyzdžiui ETT byla C-119/05 Lucchini (Rec. 2007, P. I-6199) para 61;

diskreciją kreiptis praranda tada, kai kyla abejonių dėl ES teisės akto galiojimo¹⁸⁴ arba kai laikinai sustabdomas nacionalinio akto, įgyvendinančio Bendrijos teisės nuostatas, galiojimas, jei manoma, kad toks aktas gali būti negaliojantis¹⁸⁵. Nagrinėjamu atveju apygardos teismas nekėlė klausimo dėl galiojimo, nes LR BK 265 straipsnio nuostata nėra ES teisės aktą įgyvendinanti norma; tuo labiau nekvestionuojamas ir Tarybos reglamento galiojimas. Taigi, apygardos teismas teisingai pasirinko prejudicinio sprendimo objektą, kreipdamasis dėl ES teisės normos išaiškinimo.

Antra, būtina įvertinti, kaip Panevėžio apygardos teismas taikė pozityviuosius *Cilfit* byloje suformuluotus nesikreipimo kriterijus: precedento buvimas ir normos aiškumas. Sprendžiant iš teismo nutarties ir TT prejudicinio sprendimo nesunku pastebėti, kad nacionalinis teismas nepakankamai atsižvelgė į ankstesnę Teisingumo Teismo praktiką. Vien tai, kad apygardos teismui kilo prejudicinis klausimas dėl nacionalinės normos ir ES nuostatų kolizijos sprendimo, stebėtina, nes ES teisės viršenybės principas yra vienas iš pamatinių Europos Sąjungos teisės sistemos požymių ir tai suponuoja nacionalinių teismų pareigą netaikyti nacionalinių nuostatų, prieštaraujančių ES teisei. Teisingumo Teismas dar išankstinėse prejudicinio sprendimo pastabose pastebėjo, kad nagrinėjamu atveju atsakymus į kilusius klausimus buvo galima nustatyti iš ankstesnės Teismo praktikos ir nors TT citavo bylas, kurių klausimai nebuvo visiškai tapatūs, suinteresuotas nacionalinis teismas apdairiai turėjo pasidomėti Teisingumo Teismo jurisprudencija ir, pasinaudojus *Cilfit* kriterijais, išspesti klausimą pats.

Tas pats pasakytina ir dėl kito *Cilfit* kriterijaus – normos aiškinimo dviprasmiškumo nebuvimo. Sistemiskai nagrinėjant Tarybos reglamento nuostatas, neatrodo sudėtinga pastebėti, kad Europos Sąjungoje nėra uždrausta auginti ir laikyti kanapes (žinoma, tai apribota griežtomis leistinumų sąlygomis). Tai, kad nacionalinės teisės normos prieštarauja tokiam reglamentavimui nesuponuoja būtinybės prašyti prejudicinio sprendimo dėl ES teisės normų išaiškinimo. Visgi, nacionalinis teismas, vedinas teisinio tikrumo poreikio, nusprendė kreiptis dėl Reglamento normų aiškinimo, tam kad turėtų autoritetinę sprendimą, pripažįstanti nacionalinės normos prieštaravimą ES teisei.

Autorės nuomone, turint omenyje, jog tai buvo pirmasis kartas, kada LR nacionalinis teismas pasinaudojo tokia teise, galima pateisinti šį sprendimą kreiptis, nepaisant to, kad tai daryti, remiantis *Cilfit* nesikreipimo kriterijais, nebuvo būtina. Be to, Panevėžio apygardos teismas nutartyje pateikti prejudicinį užklausimą labai motyvuotai nurodė jo poreikį išsamiai išdėstė faktines ir teisines aplinkybes, todėl išoriniu požiūriu šio teismo nutartis vertintina kaip tinkama. Apibendrinus išsakytus argumentus galima teigti, kad tai, jog per penkerius metus tik

¹⁸⁴ ETT byla 314/85 Foto-Frost / Hauptzollamt Lübeck-Ost (Rec. 1987, P. 04199) para 20;

¹⁸⁵ ETT byla C-143/88 Zuckerfabrik Süderdithmarschen AG (Rec. 1991 Page I-00415) para 14-21 ;

du teismai pasinaudojo teise kreiptis prejudicinio sprendimo, leidžia daryti išvadą, kad negalutinės instancijos teismai nenoriai taiko Sutarties 267 str. 2 d. įtvirtintą diskreciją ir yra labiau linkę spręsti bylas savo nuožiūra, paliekant abejones dėl ES teisės aiškinimo ir galiojimo iškelti galutinės instancijos teismams. Iš dalies tai yra žalinga praktika, nes bylinėjimasis užima gerokai daugiau laiko ir piniginių sąnaudų ginčo šalims. Be to, tai suponuoja potencialią nevienodo ES teisės taikymo galimybę, tais atvejais, kai ginčo šalys nesinaudoja apeliacijos ir kasacijos procedūromis.

4. PAREIGA KREIPTIS PREJUDICINIO SPRENDIMO

Norint užtikrinti, kad Europos Sąjungos teisė būtų tinkamai taikoma bei vienodai aiškinama visose valstybėse narėse, ES veikimo sutarties 267 straipsnio 3 dalyje reglamentuotas galutinis mechanizmas, kuris įpareigoja nacionalinius teismus, kurių sprendimai pagal jiems galiojančius teisės aktus nebegali toliau būti teismine tvarka skundžiami, kai jiems kyla ES teisės aiškinimo ar galiojimo klausimai, kreiptis prejudicinio sprendimo į Teisingumo Teismą. Tai yra minėtų teismų prievolė, nuo kurios leidžiama nukrypti tik esant griežtoms TT jurisprudencijoje suformuluotoms sąlygoms. Taigi, pagrindinis tokio mechanizmo tikslas - siekti užkirsti kelią valstybėse narėse įsivyravusiai nacionalinių teismų praktikai, kuri būtų nesuderinama su ES teise¹⁸⁶.

Pradžioje reikėtų aptarti, kuriems teismams taikoma 267 straipsnio 3 dalis, t.y. kurie teismai yra laikomi teismais, kurių sprendimas pagal nacionalinę teisę negali būti toliau teismine tvarka apskundžiamas.

4.1. Galutinės instancijos teismo sąvoka

Valstybės narės teismas yra įpareigotas kreiptis į Teisingumo Teismą dėl prejudicinio sprendimo, kai šio teismo sprendimas pagal nacionalinę teisę nebegali būti peržiūrėtas įprastinėmis sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo kontrolės priemonėmis¹⁸⁷.

Teisės doktrinoje susiformavo kelios teorijos, pagal kurias sprendžiama, kas yra galutinės instancijos teismas:

- 1) *Abstrakčioji teorija*. Pagal šią teoriją vieninteliai teisminiai organai, kurie patenka į 267 straipsnio 3 dalį yra tie, kurių sprendimai niekada negali būti

¹⁸⁶ ETT byla C-393/98 Ministerio Publico and Gomes Valente / Fazenda Publica (Rec. 2001, P. I-1327) para 17;

¹⁸⁷ Norkus R., Prapieskytė D., Valančius V. Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, P. 155;

skundžiami¹⁸⁸. Tai teismai, kurie nacionalinėje teismų hierarchijoje užima aukščiausią vietą ir todėl jų sprendimai iš principo yra galutiniai¹⁸⁹.

- 2) *Konkrečioji teorija* sako, kad galutinės instancijos teismas 267 straipsnio 3 dalies atžvilgiu yra toks teismas, kurio sprendimas konkrečios rūšies byloje nebegali toliau būti skundžiamas¹⁹⁰. Ši teorija pasitarnauja tais atvejais, kai tolesnė sprendimų skundimo galimybė priklauso nuo ieškinio sumos, nes net smulkiuose ginčiuose kilus ES teisės aiškinimo ar galiojimo abejonoms išliktų pareiga kreiptis prejudicinio sprendimo.

Lingvistiniu požiūriu angliška Veikimo sutarties 267 str. 3d. versija suponuoja požiūrį, kuris lemia *abstrakčiosios teorijos* dominavimą, nes vartojama sąvoka, apibūdinanti galutinės instancijos teismus pažodžiui būtų verčiama kaip „teismas ar tribunolas, kurio sprendimai pagal nacionalinės teisės aktus nebegali toliau būti skundžiami“¹⁹¹. Tai, kad Sutarties autoriai sąvoką „sprendimai“ pavartojo daugiskaita, lemia supratimą, kad pareiga yra tik tiems nacionaliniams teismams, kurių visi be išimties sprendimai nebegali būti skundžiami¹⁹². Lietuviškame vertime vartojama sąvoka „sprendimas“.

Visgi, svarbesnis sąvokų aiškinimo metodas yra ne lingvistinis, o paremtas normos tikslais ir funkcijomis. Kadangi nagrinėjamo straipsnio paskirtis yra vienodo ES teisės aiškinimo, supratimo ir taikymo užtikrinimas, būtų netikslinga išskirti tam tikras bylų rūšis, kurias nagrinėjantys nacionaliniai teismai turėtų tik diskreciją kreiptis prejudicinio sprendimo¹⁹³. Taip atsirastų tarpė formuotis nevienodam ES teisės taikymui valstybės narės viduje: ginčo dalyko „menkavertiškumas“ negali tapti to priežastimi. Tai patvirtina ir faktai, kad nemažai ypač svarbių TT sprendimų buvo priimta sprendžiant prejudicinius klausimus bylose, kurių ieškinio suma buvo visai maža¹⁹⁴.

Iš Teisingumo Teismo *obiter dictum* galima spręsti, kad TT remiasi konkrečiąja teorija: pareiga, nustatyta 267 str. 3 d., taikytina ne tik aukščiausiesiems nacionaliniams teismams, kurių sprendimai visuomet yra galutiniai ir neskundžiami, bet taip pat ir tiems teismams, kurių sprendimai negali būti skundžiami konkrečioje byloje. Jau *Costa v. E.N.E.L.* byloje Teismas užuominomis palaikė konkrečiosios teorijos taikymą¹⁹⁵, tačiau vėlesnėse bylose TT privertė

¹⁸⁸ Craig P., De Búrca G. EU law: Text, cases and materials. 4th Edition. – Oxford University Press, 2007, P. 466;

¹⁸⁹ Vėgėlė I. Nacionalinių Teismų teisė ir pareiga kreiptis į Europos Bendrijų Teisingumo Teismą // Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2007 Nr. 7(97), P. 40;

¹⁹⁰ Trevor C. H. The foundations of European Community law 6th Edition – Oxford University Press, 2007, P. 278;

¹⁹¹ „<...> court or tribunal of a Member State against whose decisions there is no judicial remedy under national law <...>“ Treaty on the functioning of the European Union Article 267 - OL C 115, 2008.05.09;

¹⁹² Anderson D., Demetriou M. References to the European Court 2nd Edition. – Sweet & Maxwell, 2002. P. 164;

¹⁹³ Trevor C. H. The foundations of European Community law 6th Edition – Oxford University Press, 2007, P. 279;

¹⁹⁴ Pavyzdžiui ETT byloje 6/64 Flaminio Costa v. E.N.E.L. (Rec.1964, P. 1141) ieškinio suma buvo tik 2 svarai – citata iš Fairhurst J. Law of the European Union – Pearson Professional Limited, 2006, P. 180;

¹⁹⁵ Steiner J., Woods L., Twigg-Flesner C. European Union Law 9th Edition–Oxford University Press, 2006, P. 207;

teisės mokslininkus tuo suabejoti. Sprendimas *Parfums Christian Dior v. Evora*¹⁹⁶ byloje turi prasmės tik tuo atveju, jei Teisingumo Teismas praktikoje remiasi abstrakčiąja teorija. Tokia išvadą galima padaryti dėl to, kad Teisingumo Teismas tiek nacionalinį aukščiausios instancijos teismą (Nyderlandų Karalystės *Joge Raad*), tiek regioninį tarptautinį teismą (Beniliukso šalių teismą) tuo pačiu klausimu pripažino, kaip abu turinčius pareigą (ne diskreciją) kreiptis prejudicinio sprendimo, nors *Hoge Raad* sprendimą dar galima skųsti ir tarptautiniam Beniliukso teismui. Kitaip tariant, *Hoge Raad*, kaip aukščiausios instancijos Nyderlandų teismas turi pareigą kreiptis prejudicinio sprendimo net ir tuo atveju, kai jo sprendimai dar gali būti skundžiami tarptautiniu mastu.

Minėtos bylos pavyzdys iliustruoja ir kitą problemą, su kuria susiduriama taikant prejudicinio sprendimo institutą: gali susidaryti situacija, kai du teismai tampa galutinės instancijos teismais toje pačioje byloje. Tokiu atveju pareiga kreiptis turi būti suderinta, nes pirmojo teismo pateiktas prejudicinis paklausimas panaikina pareigą teismo, kuris bylą svarsto antrasis¹⁹⁷. Nepaisant tokio Teisingumo Teismo požiūrio dviprasmiškumo, jurisprudencija krypsta link konkrečiosios doktrinos¹⁹⁸.

Kyla klausimas: kaip Teisingumo Teismas vertina situacijas, kai aukščiausios instancijos teismas gali atsisakyti nagrinėti apeliacinį ar kasacinį skundą dėl griežtų priimtumo kriterijų? TT į šį klausimą atsakė pateikdamas kontraversiškai vertinamą *Lyckeskog* bylos sprendimą, kuriame Teismas nusprendė, kad paskutinės instancijos nacionalinis teismas sprendimo dėl apeliacijos (ar kasacijos) priimtumo stadijoje taip pat turėtų svarstyti ir kreipimosi į TT klausimą¹⁹⁹. Teismas nurodė, kad „nacionalinio apeliacinio teismo sprendimai, kuriuos šalis gali apskųsti Aukščiausiąjame teisme, 267 straipsnio 3 dalies prasme nėra „teismo, kurio sprendimas pagal nacionalinę teisę negali būti toliau apskundžiamas teismine tvarka“, priimti sprendimai. Tai, kad tokių kasacinių skundų nagrinėjimui iš esmės nustatyta sąlyga, jog aukščiausiasis teismas turi priimti pirminę deklaraciją dėl priimtumo, nereiškia, jog iš šalių atimama teisių gynimo priemonė“²⁰⁰. TT šiuo sprendimu garantavo, kad kiekvienoje byloje yra taškas, kurį pasiekus atsiranda prievolė nacionaliniam teismui kreiptis prejudicinio sprendimo: arba tai taškas, kai konkrečioje byloje priimtas sprendimas yra galutinis ir neskundžiamas, arba tai yra taškas, kai sprendžiamas skundo priimtumo klausimas²⁰¹.

¹⁹⁶ ETT byla C-337/95 *Parfums Christian Dior SA, Parfums Christian Dior / Evora* (Rec. 1997, P. I-06013) para 31;

¹⁹⁷ Kybartienė E. Konstituciniai teismai Europos Sąjungos teisinėje erdvėje // *Jurisprudencija. Mokslo darbai*. 2007 m. Nr. 7(97) P. 59;

¹⁹⁸ Vėgėlė I. Nacionalinių Teismų teisė ir pareiga kreiptis į Europos Bendrijų Teisingumo Teismą // *Jurisprudencija. Mokslo darbai*. 2007 Nr. 7(97), P. 41;

¹⁹⁹ ETT byla C-99/00 *Public Procecutator / Lyckeskog* (Rec. 2002, P. I-4839) para 18;

²⁰⁰ *Ibid.* para 16;

²⁰¹ Chalmers D., Hadjiemmanuil C., Monti G., Tomkins A. *European Union Law – Cambridge University Press, United Kingdom*, 2006; P. 299

Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad Teisingumo Teismas praplėtė pareigos kontekstą, tačiau kritiškai įvertinus *Lyckeskog* bylos sprendimą ir jo pasekmes peršasi priešinga išvada. Visų pirma reikėtų pabrėžti, kad nacionaliniame teisme bylos šalims neatrodytų visiškai racionalu, jei aukščiausiasis teismas kai kuriose bylose kreiptųsi dėl prejudicinio sprendimo, o po to neduotų leidimo pateikti kasacinį skundą. Be to, aukščiausiajam teismui pareigą kreiptis, sprendžiant kasacinio skundo priimtinumą klausimą, būtų sunku suderinti su proceso ekonomiško ir operatyvumo principais, t. y. su teismo siekiu greitai ir veiksmingai užbaigti bylas, tarp jų ir tas, kurios pripažintos neturinčiomis precedentinės reikšmės²⁰². Taip pat šiuo sprendimu Teismas, nors ir patvirtino konkrečiosios teorijos laikymąsi, itin susiaurino sąvokos „teismas, kurio sprendimas pagal nacionalinę teisę negali būti toliau apskundžiamas“ interpretavimą, tokiu būdu žymiai apribojęs teismų skaičių, kurie turi pareigą kreiptis į TT pagal 267 straipsnio 3 dalį²⁰³. Tai sukėlė tam tikrų problemų kai kurioms valstybėms narėms (pavyzdžiui Švedijai, Didžiajai Britanijai), kurių teisminės sistemos specifika lėmė naudojimosi pareiga kreiptis prejudicinio sprendimo pasyvumą. Kalbama apie atvejus, kai dėl valstybėje narėje nusistovėjusių tradicijų, aukštų praleidžiamumo (angl. - *leave to appeal*) kasacijai kriterijų ir kitų vidaus teisinių priežasčių, teismai, kurie *de facto* yra laikomi galutinės instancijos teismais, *de jure* tokiais nėra. Toje valstybėje narėje negalutinės instancijos teismai praktiškai įgyvendina galutinės instancijos teismų funkcijas ir būna paskutinė instancija privačių asmenų ginčiuose. Tačiau *Lyckeskog* byla šiems teismams priskiria tik diskreciją kreiptis, kas be abejonės yra ydinga, nes gali būti užkirstas vienintelis kelias ne tik į vieningą ES teisės aiškinimą ir taikymą, bet ir į asmenų teisinę apsaugą.

Autorės nuomone, šiuo bylos sprendimu Teismas galėjo sumažinti ir žemesnės instancijos nacionalinių teismų iniciatyvą kreiptis dėl prejudicinio sprendimo, nes toks *Lyckeskog* sprendimas jiems pareigos prašyti prejudicinio išaiškinimo nesuponuoja, kai *de jure* egzistuoja apeliacijos galimybė, net jei tokia galimybė yra labai ribota.

4.2. Išimtys iš pareigos kreiptis prejudicinio sprendimo

Doktrinoje daug diskutuojama dėl prievolės kreiptis prejudicinio sprendimo tikrosios reikšmės ir praktikos, kuri valstybėse narėse skiriasi²⁰⁴. Bendra taisyklė sako, kad pareiga kreiptis dėl prejudicinio sprendimo pasireiškia nuo to momento, kai valstybės narės teismas konstatuoja, jog jam yra būtina Teisingumo Teismo nuomonė, ir jei tokiam teismui yra

²⁰² Timmermans C. The European Union's judicial system // CMLRev, 2004, Nr. 41. P. 402 ;

²⁰³ Arnall A. The European Union and its Court of Justice, 2nd Edition – Oxford University Press, 2006, P. 120;

²⁰⁴ Anderson D., Demetriou M. References to the European Court. 2nd Edition – Sweet & Maxwell, 2002, P. 164;

imperatyviai nurodyta bendradarbiauti su TT²⁰⁵. Pirmiausia tai atvejai, kai valstybės narės teismas suabejoja Sąjungos teisės akto galiojimu ir dėl to ketina netaikyti jo nagrinėjamoje byloje (*Foto-Frost* doktrina²⁰⁶). Antra, tai atvejai, kai valstybės narės teismas ketina netaikyti ar panaikinti nacionalinės teisės aktą, įgyvendinantį ES teisės normas. Ir trečia, tai atvejai, kai ES teisės aiškinimo ar galiojimo klausimas iškyla nagrinėjant bylą valstybės narės teisme, kurio sprendimas pagal nacionalinę teisę nebegali būti toliau peržiūrėtas įprastinėmis sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo kontrolės priemonėmis, t. y. galutinės instancijos teisme.

Sutarties dėl ES veikimo 267 straipsnio 3 dalis nustato pareigą valstybės narės teismui, kurio sprendimas pagal nacionalinę teisę negali būti toliau apskundžiamas teismine tvarka, kreiptis į TT prejudicinio sprendimo, jei nagrinėjant bylą iškyla klausimas dėl Sutarčių aiškinimo, Sąjungos institucijų, įstaigų ar organų aktų galiojimo ir išaiškinimo. Tai pamatinė norma dėl pareigos kreiptis, kuri iš pirmo žvilgsnio be išlygų reikalauja perduoti TT nagrinėti kiekvieną jiems iškeltą išaiškinimo klausimą. Tačiau Teisingumo Teismo jurisprudencija lėmė tai, kad ši pareiga nėra absoliuti²⁰⁷.

Pirmą kartą apie tai užsiminta *Da Costa* byloje²⁰⁸, kurioje Teisingumo Teismas pasisakė, kad pareiga kreiptis neatsiranda, kai iškilęs klausimas yra iš esmės identišką klausimui, kuris jau buvo išspręstas prejudiciniu sprendimu panašioje byloje. *Cilfit* byloje TT pasistūmėjo dar toliau ir suformulavo vadinamąją *Cilfit* doktriną, kuri išplėtė išimčių iš pareigos kreiptis prejudicinio sprendimo katalogą.

CILFIT byloje Teisingumo Teismas, atsakinėdamas į Italijos *Corte suprema di Cassazione* paklausimą dėl Steigimo Sutarties 234 str. 3 d. (dar. Veikimo sutarties 267 str. 3 d.) aiškinimo nustatė, kad pirmiausia, „trečiojoje dalyje minimi teismai turi tą pačią kompetenciją kaip ir bet kuris kitas valstybės narės teismas nustatyti, ar sprendimas dėl Bendrijos teisės klausimo jiems būtinas jų nutarčiai priimti. Jie nėra įpareigoti kreiptis, *jeigu klausimas nėra aktualus* (ang. „*irrelevant*“), t. y. jeigu, nepriklausomai nuo atsakymo į klausimą, šis neturėtų jokios įtakos bylos baigčiai. Tačiau jeigu šie valstybių narių teismai mano, kad norint išspręsti bylą jiems būtina remtis ES teise, 267 str. juos įpareigoja kreiptis į TT dėl kiekvieno galinčio iškilti ES teisės išaiškinimo klausimo“²⁰⁹.

Antra, „*jeigu Teismas jau yra pateikęs išaiškinimą*, šio išaiškinimo galia gali atimti iš pareigos jos tikslą ir esmę. Taip atsitinka tada, kai iškeltas klausimas iš esmės identišką klausimui, dėl kurio jau buvo priimtas prejudicinis sprendimas panašioje byloje, arba kai

²⁰⁵ Norkus R., Prapieskytė D., Valančius V. Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, P. 154;

²⁰⁶ ETT byla C-314/85 Foto Frost / Hauptzollamt Lubeck-Ost (Rec. 1987, P. 4199);

²⁰⁷ Arnall A. The European Union and its Court of Justice, 2nd Edition – Oxford University Press, 2006, P. 121;

²⁰⁸ ETT sujungtos bylos 28-30/62 Da Costa en Schaake NV (Rec. 1963, P. 31);

²⁰⁹ ETT byla 283/81 Srl CILFIT and Lanificio di Gavardo SpA / Ministry of Health (Rec. 1982, P. I-3415) para 10;

ankstesni Teismo sprendimai jau nagrinėjo tą patį teisės aspektą, nepriklausomai nuo Teismo proceso, privedusio prie tokių sprendimų, prigimties, net jei nagrinėjami klausimai nėra visiškai identiški²¹⁰.

Trečia, „valstybės narės teismas, kurio sprendimo nebegalima apskųsti pagal nacionalinius įstatymus, privalo perduoti klausimą nagrinėti TT, išskyrus atvejį, kai jis nustato, kad *teisingas Bendrijos teisės taikymas yra toks akivaizdus*, jog nebėra jokio pagrindo kilti pagrįstai abejonei. Tokios galimybės egzistavimą privaloma įvertinti atsižvelgiant į Bendrijos teisės specifiką, konkrečius sunkumus, išskylančius dėl jos išaiškinimo, bei riziką, kad Bendrijos viduje gali būti priimti nevienodi sprendimai tuo pačiu klausimu“. Tačiau prieš konstatuodamas teisingo ES teisės taikymo akivaizdumą, valstybės narės teismas privalo įsitikinti, kad „klausimas suprantamas lygiai taip pat akivaizdžiai ir kitų valstybių narių teismams bei Teisingumo Teismui“²¹¹. Be to, derėtų įsitikinti, jog „Bendrijos teisės aktai parengiami keliomis kalbomis ir jų tekstai visomis kalbomis yra vienodai autentiški ir lygūs. Todėl ES teisės nuostatos aiškinimas reiškia tekstų skirtingomis kalbomis lyginimą. Ir net jeigu tekstai skirtingomis kalbomis visiškai sutampa, reikėtų nepamiršti, kad Bendrijos teisė vartoja jai būdingą terminiją, taigi, teisės sąvokos nebūtinai turi tą pačią reikšmę ES teisėje ir skirtingų valstybių narių teisėje“²¹². Be visa to TT pridėjo, kad „Bendrijos teisės nuostata privalo būti nagrinėjama jai būdingame kontekste ir aiškinama atsižvelgiant į Bendrijos teisės nuostatų visumą, į jos tikslus bei pasikeitusią būklę tą dieną, kai yra taikoma nagrinėjama nuostata“²¹³.

Taigi, matome, kad *Cilfit* doktrinos reikšmė neapsiriboja vien išimčių nustatymų, bet yra reikšminga ir kitais aspektais, pavyzdžiui, nacionaliniam teismui nubrėžia gaires, į ką reikėtų atkreipti dėmesį sprendžiant bylą su ES teisės elementu interpretuojant Europos Sąjungos teisės normas.

4.2.1. „klausimas neaktualus bylos baigčiai“

Pirmoji *Cilfit* išimtis reikalauja nacionalinį teismą įsitikinti, ar išaiškinimas apskritai aktualus sprendimui byloje priimti. Ši sąlyga visų pirma laikoma prejudicinio sprendimo priimtinum kriterijumi²¹⁴. TT ne tik *Cilfit* byloje, yra pažymėjęs, kad atsižvelgiant į 267 str. sukurtą nacionalinių teismų ir TT bendradarbiavimo mechanizmą, tiek prejudicinio sprendimo poreikio konkrečioje byloje, tiek jo reikšmės sprendimo priėmimui klausimas yra paliktas

²¹⁰ Ibid. para 13, 14;

²¹¹ Ibid. para 16;

²¹² Ibid. para 18, 19;

²¹³ Ibid. para 20;

²¹⁴ Fairhurst J. *Law of the European Union – Pearson Professional Limited*, 2006, P. 177;

valstybių narių teismų nuožiūrai²¹⁵. *Bosman* byloje Teisingumo Teismas pažymėjo, kad „Teisingumo Teismo ir nacionalinių teismų bendradarbiavimo rėmuose yra palikta nacionalinio teismo, kuriam tenka atsakomybė už byloje priimamą sprendimą, kompetencijai atsižvelgti į nagrinėjamos bylos ypatybes ir vertinti tiek prejudicinio sprendimo poreikį sprendimo priėmimui, tiek ir pateikiamų klausimų reikšmingumą. Todėl, jeigu nacionalinio teismo pateikti klausimai siejasi su ES teisės aiškinimu, Teisingumo Teismas iš principo yra įpareigotas šiuos klausimus nagrinėti²¹⁶“. Ir tik išimtiniais atvejais TT gali patikrinti aplinkybes, kurioms esant į jį buvo kreiptasi, pavyzdžiui, nustatęs, jog yra pagrindas manyti, kad kreipimusi buvo siekiama kitų nei 267 str. nurodytų tikslų: „neesant tikro teisinio ginčo, arba jei būtų akivaizdu, kad Bendrijos teisės norma, dėl kurios išaiškinimo kreiptasi, išvis nebus taikoma“²¹⁷.

Taigi, nacionaliniam teisėjui paliekama užduotis, nepiktinaudžiaujant prejudicinio sprendimo institutu, pagrįstai nuspręsti, kiek TT išaiškinimas turės įtakos bylos baigčiai. Net ir tuo atveju, kai sprendžiamoje byloje iškyla ES teisės aiškinimo klausimas, bet galutinės instancijos teismo teisėjas pagrįstai mano, kad vienoks ar kitoks Teisingumo Teismo išaiškinimas jokio poveikio sprendimui nepadarys, jis atleidžiamas nuo pareigos kreiptis prejudicinio sprendimo.

4.2.2. *Acte éclairé* doktrina

Antroji išimtis teorijoje vadinama *acte éclairé* doktrina (pranc. „išaiškintas aktas“). Kaip jau buvo minėta, pirmą kartą ji buvo suformuluota *Da Costa*²¹⁸ byloje, kurioje Olandijos teismas kreipėsi į Teisingumo Teismą pateikdamas beveik identišką klausimą, kuris jau buvo išaiškintas *Van Gend en Loos* byloje. TT šio klausimo neatmetė, bet paprasčiausiai pakartojo pateiktą išaiškinimą ir pridėjo, kad, kai iškeltas klausimas iš esmės yra tapatus tam, dėl kurio analogišku atveju jau buvo priimtas prejudicinis sprendimas, anksčiau pateiktas išaiškinimas vis dėlto gali panaikinti pareigos kreiptis prejudicinio sprendimo tikslą ir jos prasmę.

Craig ir De Burca manymu, Teisingumo Teismas *Da Costa* byloje inicijavo precedento taikymo sistemą, kuri įgalina nacionalinį teismą taikyti ankstesnius TT sprendimus²¹⁹. Tai buvo visiškai racionalus žingsnis, turint omenyje tai, kad teismui, kuris pagal ES veikimo sutarties 267 str. 3 d. privalo kreiptis prejudicinio sprendimo, būtų beprasmiška tai daryti, jei aktualiu klausimu Teisingumo Teismas jau yra pasisakęs ankstesnėje byloje. Ši doktrina vėliau buvo išplėta *Cilfit* byloje, kurioje buvo papildyta, kad pareiga kreiptis išnyksta ir tuo atveju, kai

²¹⁵ ETT byla C-300/01 Doris Salzmann (Rec. 2003, P. I-04899) para 30, 31;

²¹⁶ ETT byla C-415/93 Union royale belge des sociétés de football ass. / Bosman (Rec. 1995, P. I-4921) para 59-61;

²¹⁷ ETT byla C-231/89 Gmurzynska – Bscher / Oberfinanzdirektion Köln (Rec. 1990, P. I-4003) para 22-25;

²¹⁸ ETT byla 28-30/62 Da Costa Schaake NV / Administratie der Belastingen (Rec. 1963, P. 61);

²¹⁹ Craig P., De Burca G. EU law: Text, cases and materials. 4th Edition – Oxford University Press, 2007, P. 468;

ankstesni Teismo sprendimai jau nagrinėjo tą patį teisės aspektą, nepriklausomai nuo Teismo proceso, privedusio prie tokių sprendimų, prigimties, net jei nagrinėjami klausimai nėra visiškai identiški. Tačiau toje pat byloje TT pabrėžė, kad nežiūrint į tai, valstybių narių teismai turi nevaržomą teisę kreiptis į Teisingumo Teismą, jei mano tai esant tikslinga. Suprantama, kad palikta pareiga kreiptis tais atvejais, kai nagrinėjamoje byloje paaiškėja naujos aplinkybės ar įrodymai, kurie prieš tai buvusiame sprendime nebuvo analizuoti ir kurie potencialiai gali turėti įtakos kitokio prejudicinio sprendimo priėmimui.

Da Costa ir *Cilfit* sprendimais Teisingumo Teismas ne tik suformavo precedentinę teisės taikymo sistemą, bet pakoregavo ir patį ES teismų bendradarbiavimo mechanizmą, suteikdamas Teisingumo Teismui hierarchinį statusą ir tokiu būdu pakeisdamas iki šiol egzistavusį dvišalį santykį, į daugiašalį visų valstybių narių teismų santykį, kadangi bet kuris nacionalinis teismas įgalinamas remtis bet kuriai valstybei narei skirtu TT išaiškinimu²²⁰.

4.2.3. *Acte Claire* doktrina

Trečioji išimtis teorijoje vadinama *acte claire* doktrina. Nors TT suformulavo itin griežtus ES teisės akivaizdaus aiškinimo kriterijus, būtent ši išimtis tiek teisės teoretikams, o labiausiai praktikams, kelia daugiausiai neaiškumų. Visų pirma reikėtų pabrėžti, kad taikant šią doktriną reikalaujamas atitinkamas pasirengimo laipsnis²²¹. Nacionalinis teismas, vertindamas aktualų klausimą, turi įsitikinti, kad:

1) atsakymas į aktualų klausimą būtų vienodai suprantamas ir akivaizdus visuose ES valstybių narių teismuose ir pačiame Teisingumo Teisme (lingvistinė-lyginamoji analizė). Tai reiškia, kad *acte claire* doktrina pasiremti mėginantis teismas, turi nagrinėti Europos Sąjungos teisės nuostatas visomis valstybių narių kalbomis, taip pat įsijausti į kitų teismų teisėjų rolę, bandant nuspėti, kaip aktualų klausimą aiškintų kiti teismai. Nacionaliniam teisėjui atsiranda pareiga semantiškai ir sintaksiškai įvertinti kitų oficialių ES kalbų ypatybes, kurios lemia teisingą teisės normos išaiškinimą²²². *EMU Tabac* byloje, Teisingumo Teismas pareiškė, kad „dėl poreikio vienodai aiškinti Bendrijos teisės aktus, neįmanoma, kad tekstas būtų nagrinėjamas vienas pats atskirai, o reikalaujama, priešingai, kad jis būtų aiškinamas ir taikomas atsižvelgiant į esamas versijas kitomis oficialiomis ES kalbomis. Visos kalbos, iš esmės, turi būti pripažįstamos kaip turinčios tą patį svorį ir tai negali skirtis priklausomai nuo valstybės narės gyventojų,

²²⁰ Sionaidh D.S. Constitutional law of the European Union - Longman 2002, P. 244;

²²¹ Gordon R. EC Law in Judicial Review – Oxford University Press, New York 2007, P. 136;

²²² Itzcovich G. The Interpretation of Community Law by the European Court of Justice - German Law Journal Vol. 10 No. 5, 2009, P. 15;

vartojančių tą kalbą, skaičiaus²²³“. Tačiau *Dufour* byloje Teismas nurodė, kad tam tikromis aplinkybėmis ir vienos kalbos versijai gali būti teikiama pirmenybė prieš kitų kalbų versijų daugumą²²⁴. Kitoje byloje TT pridėjo, kad jei kalbinės versijos nėra identiškios, turi būti identifikuojamas aiškiausias variantas, o dviprasmiškos kalbinės versijos turi būti ignoruojamos²²⁵. Norint tinkamai įgyvendinti akivaizdumo kriterijų, be abejo, pravartu žinoti ne tik kitas valstybių narių kalbas bei jų teisės aktus, bet ir Teisingumo Teismo, bei užsienio valstybių narių teismų praktiką analogiškais klausimais. Atsižvelgiant į tai, kad šios bylos buvo spęstos tuo metu, kai Europos Sąjungos oficialių kalbų tebuvo šešios ar septynios, tokią išsamią analizę gal ir būtų buvę įmanoma atlikti. Vardan skaidrumo, lygybės ir autentiškumo principų įgyvendinimo, galima buvo pateisinti ir išlaidas, susijusias su vertimu į kitas kalbas²²⁶. Tačiau, autorės nuomone, kai ES oficialių kalbų skaičius pasiekė 23 kalbas, vargu ar finansiškai ir praktiškai įmanomas (jei apskritai įmanomas) išsamus šios išimties pritaikomumas. Panašaus požiūrio laikosi ir ES teisės mokslininkai, teigdami, kad „kalbos kriterijus yra reikalaujantis ypatingai daug laiko ir pastangų²²⁷“. Generalinis Advokatas Jacobs pabrėžė, kad „visų kalbinių versijų lyginimas sukeltų neproporcingas pastangas, ypač, kai TT pats retai atlieka pilną testą²²⁸“.

2) Sąjungos teisės sąvokas supranta ir aiškina vienodai ES teisės kontekste (sistemini-lyginamoji) analizė. Šis kriterijus reiškia, kad nacionalinis teisėjas esant skirtingoms sąvokos prasmėms nacionalinėje ir ES teisėje, turi vadovautis ES suformuluotu termino aiškinimu ir spęsti aktualų klausimą vadovaujantis Europos Sąjungos teisėje pateiktais išaiškinimais. Pasak generalinio advokato byloje *Simutenkov*, dėmesys, visų pirma, turi būti kreipiamas į pirminį ir originalų teisės akto tekstą, ir jame išaiškintą sąvoką²²⁹. Yra žiūrima į norminį aiškinamos nuostatos kontekstą ir pasekmes, kurios kyla tą nuostatą aiškinant tame norminiame kontekste – ar aiškinimas būtų pats savaime privalomas, ar tas privalomumas išplauktų iš kitų nuostatų, esančių tame teisės akte, ar, nors ir ne iš to paties teisės akto, bet tos pačios srities teisinės sistemos, ar net kitos srities teisinės sistemos, tiek kiek aiškinama nuostata priklauso bendrai ES

²²³ ETT byla C-296/95 *The Queen/Commissioners of Customs and Excise, ex p EMU Tabac* (Rec. 1998, P. I-01605);

²²⁴ ETT aiškindamas Tarybos Reglamento 543/69 sąvoką „*imone*“ nusprendė, kad ji apima tik kelių transporto įmones, nes tai išplaukia iš objektyvių šio teisės akto uždavinių ir nepaisant to, kad dauguma kitų kalbinių versijų plačiau interpretavo šią sąvoką, būtent italų kalbai buvo suteikta pirmenybė - ETT byla 76/77, *Auditeur du travail / Bernard Dufour, SA Creyf's Interim and SA Creyf's Industrial* (Rec. 1977, P. I-02485);

²²⁵ ETT byla 45/83 *Ludwig-Maximilians-Universität München/Hauptzollamt München West* (Rec. 1984, P. I-00267);

²²⁶ Glézl A. *Lost in Translation; EU Law and the Official Languages – Problem of the Authentic Text* - <http://www.cels.law.cam.ac.uk/events/Glezl.pdf>; prisijungimo laikas 2009.10.13;

²²⁷ Arnall A. *The European Union and its Court of Justice*, 2nd Edition – Oxford University Press, 2006, P. 123;

²²⁸ GA Jacobs išvada ETT byloje C-338/95 *Wiener / Hauptzollamt Emmerich* (Rec. 1997, P. I-6495);

²²⁹ GA Stix-Hackl išvada ETT byloje C-265/03 *Igor Simutenkov* (Rec. 2005, P. I-2579);

teisės sistemai²³⁰. Šiam kriterijui įgyvendinti pakanka išsamaus ES teisės aktų ir jurisprudencijos išmanymo, kuris teisėjui yra tiesiog būtinas.

3) ES teisės nuostata vertinama atsižvelgiant į Sąjungos teisės kontekstą ir aiškinama šiai teisei keliamų uždavinių prasme (sisteminė-dinaminė analizė). Tai reiškia, kad nacionalinis teisėjas turi atsižvelgti ne tik į normos formuluotę, bet taip pat vertinti sistemą, kuriai ji priklauso, kokie tikslai keliami. Nuostata turėtų būti vertinama dinamiškai, atsižvelgiant į numatomas jos taikymo pasekmes ir aktualijas, taip suteikiant Europos Sąjungos teisei veiksmingumo ir skatinant jos evoliuciją integruojant valstybių narių teisinės sistemas per supranacionalinę ES teisinės sistemos prigimtį „vis glaudesnės sąjungos tarp Europos tautų“ link²³¹. Taigi, nacionalinis teisėjas, sprenddamas aktualų klausimą, turėtų sistemiškai nagrinėti ES nuostatą, kuri taikoma konkrečiu atveju, atsižvelgdamas ne tik į teisės aktą, kuriame norma suformuluota, bet ir į visą ES teisės sistemą, jos keliamus tikslus ir uždavinius. Byloje *ARD v PRO Sieben Media* generalinis advokatas Jacobs pabrėžė, kad ES teisės aktų aiškinimas remiantis istoriniu aiškinimo metodu nebuvo labai dažnai praktikuojamas Teisingumo Teisme ir apskritai yra laikomas tik kaip papildoma aiškinimo priemonė. Teismas skiria didesnę dėmesį sisteminiams aiškinimo priemonėms ir remiasi teisinėmis aplinkybėmis (sisteminė interpretacija), dėl ko teisės aktas buvo priimtas, taip pat jo tikslams ir uždaviniams²³².

Taigi, nacionaliniam teismui tenka nelengva užduotis, sprendžiant nesikreipimo pagrįstumą, nes reikalaujama, kai kurių autorių nuomone, pernelyg plati apimtis tyrimo, kurį jis turi atlikti siekdamas konstatuoti Sąjungos teisės aiškinimo akivaizdumą, kas praktikoje beveik neįgyvendinama²³³. Aukščiausieji teismai dažnai remiasi *Cilfit* byloje suformuotomis išlygomis, nors iš tiesų reikalaujamas tyrimas nebūna atliekamas²³⁴. Akivaizdu, kad tokiu būdu paliekama reali tikimybė, jog nacionalinis teisėjas ES teisės aiškinimo akivaizdumą įvertins klaidingai, ir tuo bus paneigtas vienodas ES teisės aiškinimo ir taikymo visose valstybėse narėse principas, kuris ir turi būti užtikrintas prejudicinio sprendimo mechanizmu ir kurio paskirtis būtų paneigta, jei pareiga būtų nepakankamai griežtai realizuota.

Visgi, per daugiau nei dvidešimt penkerius metus nuo bylos sprendimo, *Cilfit* sąlygos buvo stipriai kritikuojamos tiek mokslininkų²³⁵, tiek generalinių advokatų²³⁶, kaip neturinčios

²³⁰ Itzcovich G. The Interpretation of Community Law by the European Court of Justice - German Law Journal Vol. 10 No. 5 – 2009.05.01, P. 20;

²³¹ Ibid.;

²³² GA F.G. Jacobs išvada ETT byloje C-6/98 *ARD / PRO Sieben Media* (Rec. 1999, P. I-7599) para. 26;

²³³ Anderson D., Demetriou M. References to the European Court. 2nd Edition – Sweet & Maxwell, 2002, P. 182;

²³⁴ Hess B. Rechtsfragen des Vorabentscheidungsverfahrens. Max-Planck Institut für ausländisches und internationales Privatrecht. Rabels. Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht. 66. Jahrgang (2002). Verlag J.C.B. Mohr, Tübingen. P. 493; vertimas iš Valančius V. Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, P. 165;

²³⁵ Pavyzdžiui, Craig ir De Burca kritikuoja dėl keliamos grėsmės Bendrijos teisės vieningumui.

²³⁶ GA F.G. Jacobs išvada ETT byloje *Wiener S.I. GmbH / Hauptzollamt Emmerich* (Rec. 1997, P. I-06495);

didelės praktinės reikšmės dėl pernelyg griežtų vertinimo kriterijų ir potencialiai per didelio siekio kištis į nacionalinį procesą, tuo parodant nepasitikėjimą nacionalinių teismų kompetencija²³⁷. Tuo buvo aiškinamas ir padidėjęs Teisingumo Teismo krūvis²³⁸.

Vienas iš siūlymų būtų koreguoti patį išimčių iš pareigos mechanizmą: *pareiga kreiptis* turėtų būti pakeista į *išimtį kreiptis*, kas reiškia, kad *Cilfit* kriterijai būtų paverčiami iš išimčių į bendrąją taisyklę²³⁹, t.y. vietoj to, kad nacionaliniai teismai, kuriems šiuo metu yra pareiga kreiptis, vertintų ne tai, ar gali prisitaikyti išimtį iš bendros pareigos, bet apskritai neturėtų pareigos kreiptis ir tik išimtiniais atvejais (remiantis *Cilfit* sąlygomis) turėtų tai daryti. Tai reiškia, kad galutinės instancijos teismai realizuotų ne pareigą kreiptis, o pareigą vertinti *Cilfit* kriterijų pritaikomumą.

Autorės nuomone, tokius siūlymus realizavus, Sutarties 267 str. 2 ir 3 dalių atskyrimas gali tapti tik simbolinis, nebent galutinės instancijos teismams išliktų pareiga kiekvienos bylos atveju vertinti *Cilfit* sąlygas, o likusiems teismams tai būtų palikta kaip diskrecijos teisė. Tokiu atveju vargu, ar būtų visiškai pasiektas norimas tikslas, nes galutinės instancijos teismams vis tiek reikėtų vertinti bylą atsižvelgiant į taip nelengvai pritaikomus *Cilfit* kriterijus, kas nė kiek nesumažintų nei darbo krūvio, nei materialinių sąnaudų, nei pridėtų daugiau aiškumo nacionaliniams teisėjams.

Kitas siūlymas yra palengvinti pačių *Cilfit* išimčių pritaikomumą, suteikiant nacionaliniam teismui daugiau veikimo laisvės sprendžiant bylą savo nuožiūra²⁴⁰. Visgi, šis pasiūlymas turėtų būti svarstomas itin atsargiai²⁴¹, nes, autorės nuomone, gali iškilti grėsmė, kad bus paneigti prejudicinio sprendimo tikslai, ypač į ES įsiliejus naujoms valstybėms narėms, kurios turi nedaug praktikos taikant Sąjungos teisę.

Visgi, nors ES teisės mokslininkai mano, kad griežtas *Cilfit* kriterijų taikymas yra nebeatitinkantis dabartinių realijų (išaugęs valstybių narių skaičius, ES teisės sričių išplėtimas, ES teisės aktų gausa), bet ne per seniausias TT sprendimas *Gaston Schul*²⁴² byloje liudija priešingai: byloje dėl teisės akto galiojimo Teisingumo Teismas pakartotinai patvirtino tradicines išlygas iš pareigos kreiptis, nekreipdamas dėmesio į generalinio advokato išsakyta kritiką. Taigi, *Cilfit* sąlygos ir toliau taikomos kaip atskaitos taškas, vertinant nukrypimus nuo 267 str. 3 d.

²³⁷ Rasmussen H. Remedying the Crumbling EC Judicial System – 37 CML Rev. 1071, 2000, P 1109;

²³⁸ Wennerås P. The Enforcement of EC Environmental Law – Oxford University Press, 2007, P. 174;

²³⁹ Harten Van H. The application of Community precedent and *acte clair* by the Hoge Raad. A case study in the field of establishment and service // Interface between the European Union and its member states, Europa Law Publishing, 2007, P. 20;

²⁴⁰ Tridimas T. Knocking on Heavens Door: Fragmentation, Efficiency and Defiance in the Preliminary Ruling System // CMLRev. 2003, Nr. 40; P. 38;

²⁴¹ Arnall A. The European Union and its Court of Justice, 2nd Edition – Oxford University Press, 2006, P. 124;

²⁴² ETT byla C-461/03, Gaston Schul (Rec. 2005, P. I-02271);

įtvirtintos pareigos ir nepanašu, kad Teisingumo Teismas greitu metu ketintų koreguoti savo nusistovėjusią praktiką. Lisabonos sutartimi padaryti pakeitimai šių klausimų taip pat nepalietė.

3.3. Praktinis valstybių narių teismų pareigos kreiptis realizavimas

Išnagrinėjus TT gaires, kuriomis turi vadovautis galutinės instancijos teismai, sprendami galimybę pritaikyti *Cilfit* išimtis, vertėtų panagrinėti kaip jos praktiškai įgyvendinamos valstybių narių teismuose.

Herman van Harten analizuodamas Nyderlandų Hoge Raad teismo praktiką paslaugų ir įsisteigimo laisvių bylose pastebėjo, kad sprendimuose teismas, nelinkęs itin detaliai argumentuoti pritaikytų *Cilfit* išimčių. Autorius pažymi, kad „pagrindinė to priežastis galėtų būti iki galo nesuprantamas šių išimčių, ypač *acte clair* pobūdis, kas ir sumažina teismo motyvaciją tą išimtį taikyti²⁴³“. Vietoj to, Hoge Raad stengiasi apeiti šią doktriną įrodinėdama akivaizdumą pasiremiant ankstesne savo praktika arba TT jurisprudencija ne visai analogiškose bylose, kas be abejonės sukelia pagrįstą galimybę vystyti skirtingai valstybių narių praktikai.

Kitas probleminis aspektas yra tai, kad neretai generalinio advokato išvados ir Hoge Raad sprendimai vieną ir tą patį klausimą grindžia, o kartais net ir aiškina skirtingai, kas autoriaus nuomone, „galėtų būti įrodymas, kad nagrinėjamas klausimas nėra jau toks akivaizdus kaip nori įteigti teismas²⁴⁴“. Šią problemą sustiprina ir tai, kad generalinis advokatas savo išvadose yra linkęs daug išsamiau analizuoti pagrindus pritaikant išimtį iš pareigos kreiptis prejudicinio sprendimo. Autorės nuomone galima galvoti, kad tai tikrai būtų vienas iš kriterijų, kuris turėtų paskatinti Hoge Raad kreiptis prejudicinio sprendimo į TT. Iš kitos pusės, kadangi pagal Olandijos teismų sistemą generalinio advokato institutas yra panašus į ES teisinėje sistemoje egzistuojanti generalinio advokato institutą, kuris savo reikšme yra patariamojo pobūdžio organas ir į kurio išvadas teismas neprivalo atsižvelgti, Hoge Raad pagrįstai gali nesivadovauti pateikta išvada, jei mano priešingai.

Reziumuodamas autorius pateikia išvadas, kad Hoge Raad laikosi pozicijos nesikreipti prejudicinio sprendimo ir aiškinti nuostatas pats, „jei nemano, kad tam yra aiškus ir tiesioginis poreikis“. Autorius nelinkęs dėl to nerimauti tol, kol teismas sprendamas dėl būtinybės kreiptis „vadovaujasi sveiku protu, nors tai ir nebūtų pažodinis *Cilfit* sąlygų įgyvendinimas²⁴⁵“. Visgi,

²⁴³ Van Harten H. The application of Community precedent and *acte clair* by the Hoge Raad. A case study in the field of establishment and service – Interface between the European Union and its member states, Europa Law Publishing, 2007, P. 19;

²⁴⁴ Ibid;

²⁴⁵ Ibid.;

siūloma Hoge Raad savo sprendimus labiau motyvuoti, „tarsi jis kas kartą kreiptųsi į TT prejudicinio sprendimo“²⁴⁶. Tai garantuotų tinkamesnį pritaikomų išimčių įgyvendinimą.

Olandijos pranešime ES valstybių narių tarybų ir aukščiausių administracinių jurisdikcijų asociacijai teigiama, kad galutinės instancijos teismai neargumentuoja dėl ko nebuvo kreiptasi prejudicinio sprendimo, kai potencialiai tokia pareiga galėjo kilti, nebent viena iš šalių eksplicitiškai reikalavo, kad klausimas būtų perduotas Teisingumo Teismui. Be to, buvo pažymėta, kad *Raad van State* ir kiti galutinės instancijos teismai (tarp jų ir Hoge Raad) laikosi *Cilfit* bylos sąlygų²⁴⁷. Pranešimo duomenimis, Olandijos galutinės instancijos teismai vidutiniškai penkiolikoje bylų per metus svarsto galimybę kreiptis prejudicinio sprendimo, bet galiausiai bylą išsprendžia nesikreipę.

Kitas įdomus prejudicinio sprendimo instituto įgyvendinimo pavyzdys susiklostė Didžiosios Britanijos galutinės instancijos teismuose. Anglijos teismai neretai linkę pasidomėti, kaip atitinkama norma yra aiškinama ir įgyvendinama kitose valstybėse narėse ir kai mato, jog yra išsiskiriantys požiūriai, vertina tai, kaip pretekstą kreiptis prejudicinio sprendimo į TT. *Samex* byloje Lordas Birgham paragino galutinės instancijos teismus atsargiai analizuoti *acte clair* doktrinos pritaikomumą ir pasiūlė visais atvejais kreiptis prejudicinio sprendimo, nebent teismas mano, kad gali „su visišku pasitikėjimu“ išspręsti klausimą pats²⁴⁸. Byloje *Custom and Excise v Anchor Food Ltd*²⁴⁹ teismas pažymėjo, kad spręsdamas dėl būtinybės perduoti klausimą TT, turi įvertinti:

1) klausimo sudėtingumą ir svarbą – kiek klausimas svarbus atitinkamai teisės sričiai (pavyzdžiui, turizmo industrijai²⁵⁰) ar apskritai harmonizuojant ES valstybių narių praktiką;

2) „visiško pasitikėjimo“ individualiu to klausimo sprendimu lygį – ar aiškinimas yra toks akivaizdus, kad nesukelia nė menkiausios abejonės;

3) to sprendimo poreikio bylos baigčiai mastą – kiek atsakymas į iškilusį klausimą gali turėti įtakos galutiniam bylos sprendimui - arba net ir gavus atsakymą „nebūtų nė menkiausios perspektyvos, kad bus priimtas kitoks sprendimas“²⁵¹.

Anglijos teisėjai dažnai pabrėžia būtinybę kilus dvejoniems lyginti skirtingomis kalbomis egzistuojančius ES teisės aktus. Jau aptartoje *Bulmer v Bollinger* byloje Lordas Denning primigtinai ragino Anglijos teismus apsvarstyti visus autentiškus ES teisės akto vertimus, nes, jo nuomone, būtų neobjektyvu vadovautis tik viena kalba rašytu tekstu. Esant tikimybei, kad

²⁴⁶ Ibid. P. 21;

²⁴⁷ Questionnaire Association of the Councils of State and Supreme Administrative Jurisdictions of the European Union: The preliminary reference to the Court of Justice of the European Communities. National report of the Dutch Raad van State - <http://www.juradmin.eu/colloquia/2002/netherlands.pdf>; prisijungimo laikas 2009.11.22;

²⁴⁸ Commissioners of Customs and Excise v Samex [1983] 1 All ER 1042;

²⁴⁹ Customs and Excise v Anchor Foods Ltd, High Court (Administrative Court), 26 June 1998, CO/1045/98;

²⁵⁰ Customs and Excise v First Choice Holidays Plc, Court of Appeal (Civil Division), 7 March 2001, A3/2000/2534;

²⁵¹ Royscot Leasing Ltd v Commissioners of Customs and Excise, Court of Appeal, [1998] FC3 98/7287/4;

skirtingomis kalbomis viena ir ta pati nuostata gali būti suprantama skirtingai, išskyla poreikis klausimą spręsti Teisingumo Teisme²⁵². Byloje *R v Customs and Excise Commissioners ex p Emu Tabac* Apeliacinis teismas pareiškė, kad transnacionalinės apimtys bylose, šalys turėtų iš anksto susitarti dėl normos, esančios skirtingomis kalbomis, prasmės. Tuo atveju, kai ginčijami keli vertimai, yra neproduktyvu tęsti bylą, ir geriau yra perduoti sąvokos klausimą spręsti autoritetingesniam organui – Teisingumo Teismui²⁵³.

Kalbant apie kitus Didžiosios Britanijos teismų kriterijus svarbu pažymėti, kad skirtingai nei pradinės instancijos teismai, galutinės instancijos teismai, sprenddami išimties iš pareigos pritaikymą, net nesvarsto tokių kriterijų kaip šalių pageidavimai, neigiamos pasekmės procesui laiko atžvilgiu ar materialiniai kaštai²⁵⁴. Autorės nuomone, tai yra tikslingas požiūris, kadangi galutinės instancijos teismai yra paskutinė galimybė užtikrinti vieningą ES teisės aiškinimą ir taikymą ir jokios kitos išimtys, nei įtvirtintos *Cilfit* byloje, negali užkirsti tam kelio.

Anglijos galutinės instancijos teismai bando kiek įmanoma labiau minimizuoti kreipimus į TT skaičių (vidutiniškai 6 per metus, tuo tarpu svarstyta, bet nesikreipta 1-2 kartus per metus²⁵⁵), apsiribojant tik būtiniausiais atvejais, kai prejudicinio išaiškinimo reikia sprendimui byloje priimti²⁵⁶. Nors išimtiniais atvejais, kaip buvo *Courage v Crehan*²⁵⁷ byloje, išaiškinimas gali būti reikalingas tam, kad tam tikros normos apskritai nereikėtų taikyti sprendžiamoje byloje.

Lyginant Nyderlandų ir Didžiosios Britanijos galutinės instancijos teismų praktiką taikant *Cilfit* bylos išimtis, galime nesunkiai pastebėti, kad Anglijos teismai atsakingiau žvelgia į sąlygų, atleidžiančių nuo pareigos, taikymą²⁵⁸. Visų pirma, Didžiosios Britanijos teismai savo sprendimuose išsamiau argumentuoja išimčių taikymą, lygina kitų valstybių narių ES teisės aktų versijas bei kaip normos aiškinamos kitų valstybių narių teismuose. Antra, Anglijos jurisprudencijoje suformuluoti kriterijai, kuriais vadovaujasi galutinės instancijos teismai nagrinėdami prejudicinio sprendimo poreikį sprendžiamoje byloje. Trečia, Didžiosios Britanijos teismai reaguoja į menkiausius prieštaravimus tarp galimų interpretavimo skirtumų ir jiems iškilus prioritetą skiria prejudicinio sprendimo institutui, tuo tarpu, Nyderlandų teismo procese net ir generalinio advokato prieštaravimai gali nesukelti reakcijos kreiptis išaiškinimo į TT.

²⁵² *Bulmer v Bollinger*, Court of Appeal (Civil division) [1974] 2 All ER 1226;

²⁵³ *R v Customs and Excise Commissioners ex p Emu Tabac* [1998] EuLR 153;

²⁵⁴ Questionnaire for the 2004 Colloquium of the Association of the Councils of State and Supreme Administrative Jurisdictions of the European Union: The Quality of European Legislation and its Implementation and Application in the National Legal Order– Response on behalf of the Judiciary of England and Wales; http://www.juradmin.eu/colloquia/2004/england_wales.pdf; prisijungimo laikas 2009.11.23;

²⁵⁵ Association of the Councils of State and Supreme Administrative Jurisdictions of the European Union 18th colloquium in Helsinki, 20 and 21 May 2002 “The Preliminary Reference to the Court of Justice of the European Communities” : Answers to Questionnaire on Preliminary References by England and Wales - http://www.juradmin.eu/colloquia/2002/england_wales.pdf; prisijungimo laikas 2009.11.23;

²⁵⁶ *Ibid.*;

²⁵⁷ ETT byla C-453/99 *Bernard Crehan / Courage Ltd and Others* (Rec. 2001, P. I-06297);

²⁵⁸ Fairhurst J. *Law of the European Union – Pearson Professional Limited*, 2006, P. 184;

Lyginant statistinius šių dviejų šalių duomenis matome, kad Anglijos galutinės instancijos teismai rečiau kreipiasi į TT nei Olandijos, bet tai galima pateisinti teisinių sistemų skirtumais: Didžiojoje Britanijos didesnė dalis bylų išsprendžiama žemesnėje instancijoje ir tik išimtiniais atvejais bylos pasiekia Apeliacinę teisumą ar Lordų Rūmus. Tačiau akivaizdus skirtumas matomas iš to, kad Olandijos galutinės instancijos teismai beveik pusėje bylų atmeta poreikį kreiptis prejudicinio sprendimo, o Didžiojoje Britanijoje tokie atvejai galima sakyti išimtiniai. Turint omenyje, kad galutinės instancijos teismai yra paskutinis vieningo ES teisės aiškinimo ir taikymo nacionalinėje plotmėje garantas, svarstyтина, ar Nyderlandų teismai pakankamai apdairiai įgyvendina Sutarties dėl ES veikimo 267 str. 3 dalyje įtvirtintą pareigą ir *Cilfit* sąlygas. Tačiau patvirtinti ar paneigti šią prielaidą reikalingas išsamesnis tyrimas, kas nėra šio darbo tikslas.

4.4. Praktinis Lietuvos Respublikos teismų pareigos kreiptis realizavimas

Per daugiau nei penkis narystės Europos Sąjungoje metus Lietuvos Respublikos teismai jau septynis kartus kreipėsi prejudicinio sprendimo į TT, iš jų penkis kartus tai darė LR galutinės instancijos teismai²⁵⁹. Deja, nėra duomenų, kiek LR teismai sprendė dėl poreikio kreiptis prejudicinio sprendimo, bet galiausiai atsisakė tai daryti.

Analizuojant Lietuvos galutinės instancijos teismų prejudicinio sprendimo instituto taikymą, svarbiausia – ar teismai svarsto poreikį kreiptis, kai to prašo bylos šalys, ar susidūrus su tam tikrų ES normų neaiškumu teisėjai *ex officio* svarsto klausimus dėl prejudicinio paklausimo reikalingumo ir ar pateikia pakankamai argumentų, kodėl kreipiamasi arba atsisakoma kreiptis prejudicinio sprendimo.

Pirmoji byla, kurioje Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas (toliau LVAT) svarstė ir galiausiai nusprendė kreiptis prejudicinio sprendimo į TT, buvo *UAB „Profisa“ v. Muitinės departamentas*²⁶⁰. LVAT, atsižvelgęs ir į pareiškėjo raginimą, paprašė išaiškinti Tarybos direktyvos 92/83/EEB dėl akcizo mokesčio alkoholiui ir alkoholiniams gėrimams struktūrų suderinimo 27 str. 1 d. f punktą. Kaip teisingai nutartyje pažymėjo LVAT, „Teisingumo Teismas ne kartą yra pabrėžęs, jog ES teisės normos rengiamos daugeliu kalbų ir skirtingos kalbinės formuluotės yra vienodai įpareigojančios. Būtinybė vienodai taikyti, todėl ir vienodai aiškinti Europos Sąjungos teisės nuostatas neleidžia, kad, kilus abejonių, nuostatos tekstas kuria viena iš versijų būtų nagrinėjamas atskirai, ir reikalaujama, kad jis būtų aiškinamas bei taikomas

²⁵⁹ Informacija iš Europos teisės departamento prie LR teisingumo ministerijos internetinės svetainės - <http://www.etd.lt/index.php?1661477016> ; prisijungimo laikas 2009.11.25 - iki šiol pateiktas tik dar vienas prejudicinis sprendimas prašymas;

²⁶⁰ LVAT 2005 m. gruodžio 20 d. nutartis byloje Nr. A15-1292/2005 UAB Profisa v. Muitinės departamentas;

atsižvelgiant į kitas versijas oficialiosiomis kalbomis bei esant išsiskiriančioms kalbinėms formuluotėms, neaiškumą kelianti norma turi būti aiškinama atsižvelgiant į teisės akto sistematiką ir tikslą²⁶¹. Atlikus lyginamąją Direktyvos 25 str. 1 d. f p. skirtingų kalbinių versijų analizę teismui paaiškėjo, jog išskyrus versiją lietuvių kalba, kiti tekstai - angliška, vokiška ir prancūziška direktyvos teksto normos versijos - iš esmės yra analogiškos, t.y. numato, kad valstybės narės savo nustatytais sąlygomis atleidžia nuo suderinto akcizo šioje direktyvoje numatytus produktus.

Taigi, galima sakyti, jau prieš kreipiantis buvo aišku, kad lietuviškas direktyvos vertimas buvo netikslus. Todėl pagal Teisingumo Teismo praktiką šis tekstas turėjo būti aiškinamas atsižvelgiant į direktyvos tikslą. LVAT atliko kalbinių formuluočių analizę, teisingai citavo *acte clair* doktrinos jurisprudenciją ir priėjo prie teisingų išvadų, tik teismui dėl neaiškių priežasčių pritrūko pasiryžimo klausimą išspręsti pačiam. Dėl šios priežasties abejojama, ar šis prašymas priimti prejudicinį sprendimą buvo tikrai būtinas, nes atsižvelgus į kitas kalbines direktyvos versijas bei direktyvos tikslus, tinkamas jos aiškinimas buvo *acte clair*.

TT sprendime²⁶² pritarė LVAT argumentacijai, jog tiek alkoholis, skirtas šokolado gamybai, tiek alkoholis jau esantis šokolado gaminiuose, skirtuose tiesiogiai vartoti, turi būti atleidžiamas nuo akcizų, nepaisant to, kad LR akcizų įstatymas ir lietuviška direktyvos versija numato šiuo klausimu kitoki teisinį reguliavimą, neatleidžiantį nuo akcizų gatavuose šokolado gaminiuose esančio etilo alkoholio. Be to, TT prejudiciniame sprendime citavo *Italija prieš Komisiją*²⁶³ bylą, kurioje buvo aiškinama ta pati direktyvos norma, taigi LVAT ne iki galo pasidomėjo esančia Teisingumo Teismo jurisprudencija, kuri galėjo suteikti teismui daugiau pasitikėjimo priimti sprendimą nesikreipus į TT. Taigi, aiškinama norma buvo ir *acte éclairée*.

Kitas ES teisės aiškinimo klausimas iškilo LR Konstituciniame Teisme, kai jam buvo pateikta abejonė dėl Elektros energetikos įstatymo 15 str. 2 d. nuostatos atitikimo LR Konstitucijos 5 str. 2 daliai, 46 str. 1, 2, 4, 5 dalims. Pareiškėjų nuomone, kadangi Direktyva 2003/54/EB tiesiogiai nenustato apribojimų elektros energijos vartotojui prijungti savo įrenginių prie elektros energijos perdavimo tinklų ar pareigos jungtis tik prie elektros energijos skirstomųjų tinklų, todėl ginčijama LR įstatymo nuostata, vertinama ES teisės kontekste, yra diskriminacinė²⁶⁴.

Bylos nagrinėjimo metu sprendime²⁶⁵ Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad ginčijamo įstatymo, kuris išleistas įgyvendinant *inter alia* Direktyvą 2003/54/EB, nuostatas būtina aiškinti

²⁶¹ Ibid.;

²⁶² ETT byla C-63/06 UAB Profisa / Muitinės departamentą prie LR finansų ministerijos (Rec. 2007, P. I-03239);

²⁶³ ETT byla C-482/98 Italija prieš Komisiją (Rec. 2000, P. I-10861);

²⁶⁴ LR Konstitucinio Teismo 2007 m. 8 d. sprendimas byloje Nr. 47/04 J. Sabatauskas ir kiti;

²⁶⁵ Ibid.;

šioje direktyvoje nustatyto teisinio reguliavimo kontekste. Teismas, visų pirma, ėmėsi nagrinėti direktyvos preambulę, tada sąvokas („prieiga“ ir „perdavimas“) bei atskirus jos straipsnius. Lingvistiniu požiūriu buvo prieita prie išvados, kad direktyva nedraudžia tiesiogiai, t. y. nesinaudojant paskirstymo tinklais, perduoti elektros energiją galutiniam vartotojui, o aiškinant direktyvos nuostatas jos siekiamų socialinio pobūdžio tikslų kontekste padaryta išvada, kad svarbiausia yra elektros energijos vidaus rinkoje apsaugoti pažeidžiamus vartotojus. Svarbu pažymėti, kad Konstitucinis Teismas byloje galėjo atsižvelgti ir į Europos Komisijos nario A. Piebalgs nuomonę, kad „Direktyva 2003/54/EB nereikalauja suteikti klientui teisės savo nuožiūra rinktis tarp prisijungimo prie perdavimo arba paskirstymo sistemos. Klientas turi teisę būti prijungtas prie elektros energetikos sistemos; tai, kaip tai yra detalai įgyvendinama, paliekama spręsti vadovaujantis subsidiarumu“, t. y. valstybių narių nuožiūra. Be to, buvo pridėta Europos Komisijos 2006 m. gruodžio 12 d. nuomonė Nr. 2006/2059 dėl 2003/54/EB direktyvos įgyvendinimo, kurioje nieko neužsiminta dėl Elektros energetikos įstatymo 15 str. 2 d. neatitikimo minėtai direktyvai. Taigi, iš byloje surinktų įrodymų ir Konstitucinio Teismo atliktos analizės buvo linkstama link to, kad aktuali norma neprieštarauja direktyvai, visgi, teisinio tikrumo dėlei, Konstitucinis Teismas uždavė TT klausimą, įgyvendindamas prejudicinio sprendimo institutą.

Teisingumo Teismas prejudiciniame sprendime²⁶⁶ atkreipė dėmesį, kad aiškinant „prieigos prie sistemos“ sąvoką konstatuotinas skirtumas tarp tam tikrų kalbinių direktyvos versijų²⁶⁷, ko Konstitucinis Teismas savo sprendime nenagrinėjo. Tai galime vertinti, kaip normos aiškumo vertinimo trūkumą, kurio išvengus Konstitucinis Teismas galėjo ir pats prieiti prie teisingos išvados. Visgi, iš TT prejudicinio sprendimo galima susidaryti įspūdį, kad ši nagrinėjama nuostata iki šiol nebuvo aiškinama TT jurisprudencijoje, nes Teisingumo Teismas nenurodė jokios praktikos pavyzdžių šiuo klausimu. Tai reiškia, kad klausimas galėjo būti pagrįstai įvertintas kaip naujas ir svarbus užtikrinant vienodą ES teisės aiškinimą ir taikymą.

Įdomiausia, tai, kad savo sprendime Konstitucinis Teismas tiesiogiai neįvardijo, ar realizuojama pareiga, ar teisė kreiptis, o diskretiškai išsisuko, kad „pagal Europos Bendrijos steigimo sutarties 234 straipsnį (dab. Sutarties dėl ES veikimo 267 str.) Europos Bendrijų Teisingumo Teismas turi jurisdikciją priimti prejudicinį sprendimą dėl Bendrijos institucijų teisės aktų aiškinimo, todėl nusprendžia kreiptis²⁶⁸“. Taip pasielgti Konstitucinis Teismas galėjo

²⁶⁶ ETT byla C–239/07 Julius Sabatauskas ir kt. (Rec 2008, P. I-7523);

²⁶⁷ Daugelyje jų vartojamas žodis „prieiga“ (pvz., ispanų („acceso“), vokiečių („Zugang“), anglų („access“), prancūzų („accès“) ir italų („accesso“) kalbomis. Lietuvių kalba direktyvos 20 straipsnio 1 dalyje vartojamas žodis „prieiga“, o to paties straipsnio 2 dalyje – žodis „prisijungti“. Žodis „prisijungti“ taip pat vartojamas direktyvos versijos lietuvių kalba antroje ir šeštoje konstatuojamosiose dalyse, o versijose kitomis pirmiau nurodytomis kalbomis vartojamas žodis „preiga“ arba jo ekvivalentas;

²⁶⁸ LR Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 8 d. sprendimas byloje Nr. 47/04 J. Sabatauskas ir kiti;

dėl dvejopų priežasčių: pirma, tai galėjo lemti Teismo prigimtis ir funkcijos bei nenoras pripažinti, kad jis, kaip galutinės instancijos teismas, kurio sprendimai negali būti skundžiami, yra saistomas pareigos kreiptis į TT ir antra, tai galėjo būti teisinio tikrumo stokos rezultatas, nes Teisingumo Teismas nėra išsakęs aiškios nuomonės, ar konstituciniai teismai disponuoja teise ar pareiga kreiptis. Visgi, tai, kad Lietuvos Konstitucinis Teismas kreipėsi į TT rodo siekį užtikrinti vienodą ES teisės aiškinimą ir taikymą, kas, be abejonės, vertinama kaip pažangus požiūris į integracijos realizavimą ir jos reikšmę.

Kitas ES teisės aiškinimo klausimas iškilo Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimo byloje *UAB „Mechel Nemunas“ v. Valstybinė mokesčių inspekcija prie LR finansų ministerijos*²⁶⁹. Kasatorius kreipėsi į Kauno apskrities valstybinę mokesčių inspekciją, prašydama gražinti 559 495 Lt., kuriuos bendrovė sumokėjo nuo 2004 m. gegužės 1 d. iki 2005 m. birželio 30 d. kaip atskaitymus nuo pajamų pagal LR kelių priežiūros ir plėtros programos finansavimo įstatymą, kuris įstojus į Europos Sąjungą ne kartą buvo kritikuojamas dėl tokių atskaitymų suderinamumo su ES teise (2005 m. birželio 30 d. atskaitymus nuo pajamų įtvirtinusios įstatymo normos neteko galios). Byla pasiekė Lietuvos vyriausiąjį administracinį teismą, kuris nutarties konstatuojamąją dalį iškart pradėjo teiginiu, kad sprendžiamoje byloje kyla ES teisės aiškinimo ir taikymo klausimas, todėl yra reikalinga kreiptis į TT su prašymu priimti prejudicinį sprendimą. Šioje nutartyje LVAT savo argumentus grindė TT praktikos pavyzdžiais²⁷⁰, bendrosios pridėtinės vertės mokesčio sistemos sukūrimo ir įdiegimo tikslais, kurie iš esmės privedė teisėjų kolegiją prie teisingų išvadų, tačiau vėlgi pritrūko pasiryžimo klausimą spręsti *ex officio*.

Teisingumo Teismas šį klausimą išsprendė pateikęs motyvuotą nutartį²⁷¹, kas reiškia, kad jeigu atsakymą į klausimą, dėl kurio Teisingumo Teismui yra pateiktas prašymas priimti prejudicinį sprendimą, galima aiškiai nustatyti iš Teismo praktikos, Teisingumo Teismas, susipažinęs su generalinio advokato nuomone, bet kada gali spręsti klausimą motyvuota nutartimi, kurioje nurodoma atitinkama Teismo praktika. Taigi, į klausimus TT atsakė pasiremdamas spęsta byla *Banca popolare di Cremona*²⁷² ir *KÖGÁZ ir kt.*²⁷³, kurią minėjo ir LVAT. Taigi, teisėjų kolegija galėjo pagrįstai išspręsti klausimą patys, nes šiuo atveju buvo *acte éclairé*.

Teisingumo Teismas nusprendė, kad Šeštosios direktyvos 33 straipsnis turi būti aiškinamas taip, kad jis nesudarytų kliūčių rinkti tokio mokesčio, koks buvo įtvirtintas LR kelių

²⁶⁹ LVAT 2008 m. kovo 7 d. nutartis byloje Nr. A575-40/2008 UAB „Mechel Nemunas“ v. VMI prie LR FM;

²⁷⁰ Pavyzdžiui, jungtinė ETT byla C-93/88 ir C-94/88 *Wisselink en Co. BV ir kt. v. Staatssecretaris van Financiën* dėl bendrosios PVM sistemos sukūrimo uždraudusio valstybėms narėms visiškai ar iš dalies išlaikyti arba iš naujo įvesti bet kokius apyvartos mokesčius pagal kaupiamojo daugiapakopio mokesčio sistemą;

²⁷¹ ETT byla C-119/08 *Mechel Nemunas / Valstybinė mokesčių inspekcija prie LR FM* (Rec. 2009, P. 00000);

²⁷² ETT byla C-475/03 *Banca popolare di Cremona* (Rec. 2006, P. I-9373);

²⁷³ ETT jungtinė byla C-283/06 ir C-312/06 *KÖGÁZ ir kt.* (Rec. 2007, P. I-8463);

priežiūros ir plėtros programos finansavimo įstatyme. Kompetentingų institucijų duomenimis nagrinėjamu laikotarpiu, t. y. 2004 m. gegužės 1 d. – 2005 m. birželio 30 d., į valstybės biudžetą buvo sumokėta daugiau nei 500 milijonai litų atskaitymų nuo pajamų. Tokiu būdu Teisingumo Teismo sprendimas šioje byloje leido Lietuvos Respublikai išvengti rimtų neigiamų finansinių pasekmių, o tuo pačiu užbaigė iki prejudicinio sprendimo priėmimo vis dar vykusias diskusijas dėl Lietuvos Respublikos kelių priežiūros ir plėtros programos finansavimo įstatymo atitikties ES teisei²⁷⁴. Taigi, net ir kritiškai vertinant prejudicinio sprendimo prašymo teikimo pagrįstumą, galima teigti, kad Teisingumo Teismas, išsakyęs autoritetingą požiūrį, suteikė tiek ilgai laukto teisinio tikrumo.

Ketvirtasis atvejis, kai LR galutinės instancijos teismas pasinaudojo prejudicinio sprendimo procedūra, buvo daug atgarsių visoje Europoje susilaukusi *I. Rinau*²⁷⁵ byla. Kasaciniu skundu pareiškėja Inga Rinau prašė Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą panaikinti Lietuvos apeliacinio teismo nutartį ir priimti naują sprendimą - nepripažinti Vokietijos FR Oranienburgo teismo sprendimo dėl vaiko globos tėvui paskyrimo ir vaiko motinos įpareigojimo vaiką parvežti ir palikti tėvo globai. Šioje byloje neaiškumą kėlė Tarybos reglamento 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo ir vykdymo, nuostatos, dėl kurių LAT pateikė Teisingumo Teismui visą eilę klausimų. Reikėtų pažymėti, kad teisėjų kolegija išsamiai atskleidė Reglamento normų ryšius ir sistemą, kas privedė prie tikslių ir reikšmingų klausimų suformulavimo. Nutartyje teisėjų kolegija pabrėžė, kad Teisingumo Teismas nėra išaiškinęs Reglamento 2201/2003 nuostatų, dėl kurių keliami klausimai, o bylos išnagrinėjimas tiesiogiai priklauso nuo TT prejudiciniame sprendime pateikiamų Europos Sąjungos teisės nuostatų išaiškinimo. LAT neklydo, nes Teisingumo Teismas iš tiesų pirmą kartą aiškino iškeltus klausimus ir pasirinko tik ankstesniu išaiškinimu dėl 1968 m. rugsėjo 27 d. Konvencijos dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose vykdymo²⁷⁶, kuris aktualus buvo tik kaip teisės analogija sprendžiant vieną iš užduotų klausimų²⁷⁷. Tai, kad paklausimai buvo aktualūs didžiąjai daliai Europos Sąjungos matome iš to, kad į procesą įsijungė daug valstybių, nuomones pateikė ne tik Lietuva ir Vokietijos FR, bet ir Prancūzija, Latvija, Nyderlandai, Jungtinė Karalystė. Taigi, autorės vertinimu, šis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo sprendimas neabejotinai buvo pagrįstas pareiga, išplaukiančia iš Veikimo sutarties 267 str. 3 dalies ir naudingas buvo ne tik vieningo Reglamento aiškinimo ir taikymo prasme, bet ir kaip pirmas pavyzdinis prejudicinio sprendimo instituto realizavimo atvejis Lietuvos teismų praktikoje.

²⁷⁴ Europos teisės departamento prie LR TM pranešimas - <http://www.etd.lt/index.php?469628863>; prisijungimo laikas 2009.11.28;

²⁷⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 30 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-126/2008 I.R.;

²⁷⁶ Pavyzdžiui, ETT bylos: C-68/93 Shevill ir kt. (Rec. 1995, P. I-415); C-159/02 Turner (Rec. 2004, P. I-3565);

²⁷⁷ ETT byla C-195/08 PPU Inga Rinau (Rec. 2008, P. I-05271);

Esant sąlyginai negausiai kasacinei praktikai, taikant ES teisę, daugiausia yra intelektinės nuosavybės apsaugos srities bylų. Tai specifinė sritis, kurioje, beje, yra ir didžiausias įdirbis, taikant ES teisę: diegiant TT suformuluotus prekių ženklų atskyrimo kriterijus, kriterijus, sprendžiant problemą dėl prekių ženklų supainiojimo galimybės, apibrėžiant vidutinio vartotojo sąvoką ir kita²⁷⁸. Visgi, šioje srityje taip pat kilo ES teisės aiškinimo sunkumų, kurie šiuo metu dar tik sprendžiami Liuksemburge. Lietuvos Aukščiausiajam Teismui buvo pateiktas kasacinis skundas²⁷⁹, kuriame iškeltas klausimas dėl šešių mėnesių termino skaičiavimo pradžios momento kreipiantis dėl papildomos apsaugos patentui liudijimo išdavimo: ar terminas turi būti skaičiuojamas nuo leidimo vaistą pateikti į rinką išdavimo dienos – kaip numato Tarybos reglamento 1768/92 dėl medicinos produktų papildomos apsaugos liudijimo sukūrimo 7 str. 1 dalis ir LR patentų įstatymo 27¹ str. 3 dalis -, ar nuo 2004 m. gegužės 1 d., kai Lietuva įstojo į ES ir kai joje automatiškai įsigaliojo centralizuotas Europos Sąjungos vaistų leidimas.

Šioje byloje itin pasiruošęs buvo kasatorius, kuris iškėlė poreikį LAT pasinaudoti pareiga kreiptis prejudicinio sprendimo, nes „kasatoriaus nuomone, byloje kilo sudėtingi ir aiškiai nereglamentuoti Reglamento Nr. 1768/92 3, 7, 19 straipsnių aiškinimo ir galiojimo klausimai, susiję su naujų narių prisijungimu prie Europos Sąjungos teisinės sistemos. Nei nacionalinės, nei Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktikos šiais klausimais nėra²⁸⁰“. Tačiau bendraisiais klausimais kasatorius išskyrė bylas²⁸¹, kurios susijusios su teise į papildomą patento apsaugą, su termino skaičiavimo absurdiškumu, kai reglamentas dar negalioja valstybėje narėje ir kt. Taigi, kasatoriaus argumentai šiame skunde buvo iš tiesų išsamūs ir pavyzdiniai, tačiau Europos Sąjungos teisės specifika lemia tai, kad nepakanka įvertinti vien kasatoriaus argumentus dėl ES teisės taikymo ir apsiriboti vien jais. „Teismo uždavinys yra daug platesnis: būtina *ex officio* nustatyti, ar nagrinėjamu atveju yra taikytina Bendrijos teisė. Tai atlikti galima tik analizuojant konkrečias ES teisės normas, vertinant nacionalinių teisės aktų atitikimą ES teisei, taikant TT suformuotą jurisprudenciją²⁸²“.

LAT nutartyje pastebėjo, kad Reglamento 1768/92 tekstas lietuvių kalba nėra visiškai tikslus, todėl taikant konkrečias nuostatas kyla neaiškumų dėl sąvokos – leidimas (pirmasis) pateikti produktą Bendrijos rinkai – reikšmės²⁸³. Toliau teismas pakartojo TT praktiką vertinant

²⁷⁸Greičius V. Europos Sąjungos teisės taikymo Lietuvos aukščiausiajame teisme problemos ir tendencijos //Jurisprudencija 7(97) 2007, Vilnius, P. 29;

²⁷⁹ LAT 2009 m. vasario 10 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-52/2009 Kirin Amgen INC. v. LR valstybinis patentų biuras;

²⁸⁰ Ibid. III. Kasacinio skundo ir atsiliepimo į kasacinį skundą argumentai, 4 p.;

²⁸¹ Pavyzdžiui, ETT byla, C-31/03 Pharmacia Italia (Rec. 2004, P. I-10001);

²⁸² Greičius V. Europos Sąjungos teisės taikymo Lietuvos aukščiausiajame teisme problemos ir tendencijos – Jurisprudencija 7(97) 2007, Vilnius; P. 29;

²⁸³ Reglamento Nr. 1768/92 tekste lietuvių kalba 13 straipsnio 1 dalyje parašyta: „iki leidimo pateikti produktą į Bendrijos rinką išdavimo datos“; angliškai: „the date of the first authorization to place the product on the market in the Community“; prancūziškai: „et la date de la première autorisation de mise sur le marché dans la Communauté“; vokiškai: „und dem Zeitpunkt der ersten Genehmigung für das Inverkehrbringen in der Gemeinschaft.“

skirtingas kalbos versijas (*Nani Givan, Hässle*²⁸⁴ bylos), įvertino normos tikslus ir bendrą kontekstą, tačiau tai neišskleidė abejonių dėl termino skaičiavimo pradžios momento naujai įstojusiose valstybėse narėse, nes Reglamento pereinamosiose nuostatose apie tai nėra užsiminta. Be to, pritarė kasatoriaus išsakytai pozicijai, kad „turimais duomenimis, TT nėra išaiškinęs Reglamento 1768/92 nuostatų, dėl kurių keliami klausimai, o bylos išnagrinėjimui svarbūs Teisingumo Teismo prejudiciniame sprendime pateikiamų ES teisės nuostatų išaiškinimai“²⁸⁵.

Sunku kol kas objektyviai vertinti šį Lietuvos Aukščiausiojo Teismo sprendimą kreiptis prejudicinio išaiškinimo, nes dar nėra Teisingumo Teismo atsakymo. Tačiau teisėjų kolegijos atlikta sisteminė Reglamento normų analizė, kalbinių versijų vertinimas, teisės akto tikslų nagrinėjimas suponuoja išvadą, kad aktuali nuostata iš tiesų nėra *acte clair*.

Bylos buvo nagrinėjamos chronologine tvarka, todėl vertinant Lietuvos galutinės instancijos teismų evoliuciją taikant prejudicinio sprendimo institutą, galime pastebėti teigiamus poslinkius. Visų pirma, teismai linkę išsamiai grįsti poreikį kreiptis prejudicinio sprendimo: motyvai būna išsamūs, naudojami sisteminis, lingvistinis, lyginamasis metodai, nutartys gausios TT praktikos pavyzdžių, todėl nekyla abejonių, kad procedūrine prasme teismai atsakingai žiūri į nagrinėjamo instituto įgyvendinimą. Antra, galutinės instancijos teismai reaguoja į šalių argumentus, keliančius ES teisės aiškinimo ir taikymo problemas, bei raginimus kreiptis prejudicinio sprendimo ir tik retais atvejais neišsamiai ar visai nekommentuoja jų pozicijų.

Tuo pačiu matome, kad dažnu atveju galutinės instancijos teismams pritrūksta pasiryžimo *ex officio* išaiškinti ir pritaikyti ES teisės normą, ypač, kai susiduriama su kolizija tarp Sąjungos ir nacionalinės teisės normų. Galime sakyti, kad teismai dar nepratę savarankiškai prieštarauti nacionalinėms nuostatoms, kurios nesuderintos su ES teise, dėl to šią našta perduoda Teisingumo Teismui ir, gavę autoritetinę atsakymą, jį pritaiko sprendžiamoje byloje. Gali būti ir kitas paaiškinimas – patirties taikyti *acte clair* ir *acte éclairé* doktrinas stoka. Svarbu, kad galutinės instancijos teismai teisingai suvoktų savo atsakomybę prejudicinio sprendimo procedūroje ir netaikytų jos, tik siekdami apsidrausti ar tik pademonstruoti savo tariamą modernumą, juk kiekvienu kreipimosi atveju, be kitų principinių aspektų, būtina įvertinti proceso operatyvumo ir ekonomiškumo poreikį, galinčią atsirasti žalą. Kol kas palaipsniui įgyjama patirtis ir prejudicinio sprendimo įgyvendinimo progresas leidžia preziumuoti, kad galutinės instancijos teismai tinkamai suvokia šio instituto prasmę ir stengiasi jį kuo tinkamiau įgyvendinti.

Lietuvos galutinių teismų praktikos vertinimas taikant prejudicinio sprendimo institutą negali būti išsamus neišnagrinėjus bent kelių bylų, kuriose teisėjai svarstė prejudicinio sprendimo poreikį, bet galiausiai nusprendė nesikreipti. Vienas pirmųjų diskutuotinių atvejų yra

²⁸⁴ ETT bylos C-257/00 Givane (Rec.2003, P. I-345) ir C-127/00 Hässle (Rec. 2003, I-14781);

²⁸⁵ LAT 2009 m. vasario 10 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-52/2009 Kirin Amgen INC. v. LR valstybinis patentų biuras;

LAT nutartis byloje *UAB „Samsonas“ v. AB „Panerių investicijos“*²⁸⁶, kurioje buvo sprendžiamas prekių ženklų panašumo klausimas. Kasatorius ragino teismą atsižvelgti į Tarybos direktyvos 89/104/EEB dėl valstybių narių prekių ženklų įstatymų derinimo 5 str. 1 d. (b) punktą, TT ir Vidaus harmonizavimo tarnybos praktiką bei pateiktus išaiškinimus (nors tikslų bylų nepaminėjo), kėlė vartotojo sąvokos ir visuomenės suklaidinimo tikimybės kaip teisės, o ne fakto klausimą ir esant abejonėms išreiškė prašymą teismui kreiptis dėl prejudicinio sprendimo. Atsakydamas į tai, LAT aiškiai pasisakė, kad šioje byloje nėra pagrindo kreiptis į TT. Ne gana to, teisėjų kolegija nutartyje nepasirėmė jokia TT byla ar Vidaus harmonizavimo tarnybos išaiškinimais, nenagrinėjo ir Sąjungos normų aktualių klausimu, nors pabrėžė, kad „atsižvelgiant į šios kategorijos bylų specifiką, dar tik besiformuojančią ir labai nedidelę Lietuvos teismų praktiką, yra ypač svarbus tinkamas šios teisės šakos normų aiškinimas ir taikymas²⁸⁷“. Taigi, nors požiūris buvo pagirtinas, realiai jis nebuvo įgyvendintas ir byla iš esmės išspręsta pasivadovavus ankstesne nacionalinių teismų praktika. Reikėtų atkreipti dėmesį, kad šioje byloje teismas visai nemotyvavo nesikreipimo į Teisingumo Teismą priežasčių, todėl jos lieka neaiškios. Tiek doktrina, tiek skirtingų valstybių narių praktika, tiek Teisingumo Teismo nustatyti standartai²⁸⁸ pripažįsta, kad būtina ypač aiškiai motyvuoti, kodėl galutinį sprendimą priimančias teismas nesivadovauja pareiga kreiptis: „tai mažų mažiausiai turėtų pasireikšti konkrečiais *acte clair* ir *acte éclairé* doktrinų taikymo motyvais²⁸⁹“. Nagrinėjamu atveju reikėtų daryti prielaidą, kad LAT manė esant ES teisės klausimą *acte clair*, nes tik tokiu atveju jis galėtų nukrypti nuo Sutarties 267 str. 3 dalyje įtvirtintos pareigos, visgi, to nebuvo išreikšta eksplicitiškai. Taigi, ši nutartis yra pelnytai kritikuojama, nes kasatoriui atkreipus dėmesį į tiek daug teisės aspektų, susijusių su ES teise, nesulaukta jokio teisėjų kolegijos atsako; be to, nepateikta nė menkiausių motyvų, kodėl daroma išimtis iš pareigos kreiptis.

Visai priešingas pavyzdys susiklostė Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimo byloje *AB „Ragutis“ v. Konkurencijos taryba*²⁹⁰. Viena iš pareiškėjo keltų prielaidų – netinkamas galimybės susipažinti su dokumentais konkurencijos byloje, kurie Konkurencijos tarybos pripažinti konfidencialiais, realizavimas Lietuvoje, pasiremiant Pirmosios Instancijos Teismo (toliau, PIT) sprendimu²⁹¹. Teisėjų kolegija išanalizavusi tiek minėtą PIT sprendimą, tiek kitus Teisingumo Teismo ir Pirmosios Instancijos Teismo sprendimus (įsigaliojus Lisabonos

²⁸⁶ LAT 2004 m. rugsėjo 27 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-461/2004 *UAB „Samsonas“ v. AB „Panerių investicijos“*;

²⁸⁷ *Ibid.*;

²⁸⁸ Informacinis pranešimas dėl nacionalinių teismų prašymų priimti prejudicinį sprendimą pateikimo - OL C-143, 2005.06.11 su pakeitimais OL C 64 2008.03.08, 22 p.;

²⁸⁹ Greičius V. Europos Sąjungos teisės taikymo Lietuvos aukščiausiajame teisme problemos ir tendencijos – *Jurisprudencija* 7(97) 2007, Vilnius, P. 30;

²⁹⁰ LVAT 2005 m. vasario 10 d. sprendimas byloje Nr. A7-783/2006 *AB „Ragutis“ v. Konkurencijos taryba*;

²⁹¹ PIT sprendimas sujungtose bylose T-25/95 ir t.t. *Cimenteries CBR / Commission* (Rec. 2000, P. II-00491);

sutarčiai – Bendrasis teismas)²⁹² susijusiais klausimais, konstatavo, kad „taisyklės dėl teisės susipažinti su bylos medžiaga yra taikomos tik įmonių, kurioms gali būti skiriama bauda už konkurencijos taisyklių pažeidimą, o ne trečiosioms šalims; o Komisija yra įpareigota saugoti jai perduotą konfidencialią informaciją, todėl pareiškėjui jokiū būdu ir jokiomis aplinkybėmis negali būti suteikta konfidenciali įmonės informacija²⁹³“. Tą patį LVAT grindė ir Komisijos pranešimo dėl teisės susipažinti su Komisijos dokumentais taisyklių 30 punktu, kuriame išakmiai pabrėžiama, kad „pareiškėjas neturi teisės susipažinti su verslo paslaptimis arba kita konfidencialia informacija, kurią Komisija yra gavusi, atlikdama tyrimą²⁹⁴“. Taip pat išsamiai teisėjų kolegija išaiškino Tarybos reglamento 1/2003 dėl konkurencijos taisyklių, nustatytų Sutarties 81 ir 82 straipsniuose, įgyvendinimo 9 str. 1 dalį: remtasi Reglamento preambulės nuostata - teisės akto tikslu, taip pat Komisijos praktika²⁹⁵. Taigi, teisėjų kolegijai šie klausimai buvo tiek *acte éclairé*, tiek *acte clair* ir tai buvo pagirtinai gerai atlikta.

Dvejotina yra Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis *antstolė Astos R. Žičkuvienės* byloje²⁹⁶, kurioje kilo klausimas dėl antstolio veiklos kaip PVM objekto, bei šio mokesčio apskaičiavimo tvarkos, vadovaujantis LR Teisingumo ministro įsakymu patvirtintos Sprendimų vykdymo instrukcijos 38 punkto 2 dalimi, kurioje nustatyta, kad vykdymo išlaidų dydžiai nurodyti įskaitant visus privalomus mokesčius. Pareiškėja ragino tinkamai aiškinti iš TT praktikos išplaukiančias nuostatas, viena kurių, kasatorės nuomone, reišė, kad PVM turėtų būti pridedamas prie antstolio paslaugos įkainių, o ne įskaičiuojamas į atlyginimo sumą. Tačiau pareiškėja nenurodė jokių konkrečių bylų, kuriose tai būtų atskleista. Iš nutarties teksto galime susidaryti vaizdą, kad LAT taip pat ne itin detaliai pažiūrėjo į šį klausimą ir nors pasirėmė Teisingumo Teismo jurisprudencija dėl antstolio veiklos kaip PVM objekto bei Tarybos Šeštąja PVM direktyva 77/388/EEB, į pagrindinį klausimą atsakė lakoniškai ir nemotyvuotai: „šis mokestis pagal mūsų valstybės įstatymus yra įskaičiuotas į antstolio gaunamas vykdymo išlaidas ir jų atlygi²⁹⁷“. Susidaro įspūdis, kad teisėjų kolegija, neužfiksavusi ES teisės aktuose draudžiančių nuostatų, *ex officio* nustatė subsidiarumo principo pritaikomumo požymių ir nesigilino į galimą aiškinimo ir taikymo prieštaravimą su ES teise, nors tokį klausimą kėlė kasatorė. Žinoma, tai jau yra teisės klausimas, mums svarbu tai, kad LAT šioje byloje paviršutiniškai pažiūrėjo į vieningo teisės aiškinimo ir taikymo principo įgyvendinimą ir neįtikino, kad klausimas yra *acte clair* arba *acte éclairé*.

²⁹² ETT byla 53/85 Akzo Chemie (Rec.1986, P. I-01965), PIT byla T-17/93 Matra Hachette (Rec.1994, P. II-00595);

²⁹³ LVAT 2005 m. vasario 10 d. sprendimas byloje Nr. A7-783/2006 AB “Ragutis” v. Konkurencijos taryba;

²⁹⁴ Komisijos pranešimas dėl teisės susipažinti su Komisijos dokumentais bylose pagal EB sutarties 81 ir 82 straipsnius (2005/C 325/07) paskelbtas 2005 m. gruodžio 22 d. - 30 p.;

²⁹⁵ Komisijos sprendimas byloje Coca-Cola (Nr. COMP/A.39.116/B2 – Coca-Cola) priimtas 2005 m. birželio 22 d.;

²⁹⁶ LAT 2006 m. gruodžio 11 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-645/2006 Antstolė Asta Rimaitė Žičkuvienė;

²⁹⁷ Ibid.;

Kritikuotina yra ir dar viena Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje *S. N. v. Švedijos Karalystės ambasada*²⁹⁸ dėl neteisėto atleidimo. Kasaciniu skundu pareiškėja prašė kreiptis prejudicinio sprendimo dėl Tarybos reglamento 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo nuostatų taikymo nagrinėjamoje byloje. Nagrinėjant kilo tarptautinės ir ES teisės taikymo konfrontacija: iš vienos pusės - valstybės imuniteto taikymo doktrina, iš kitos – Europos Sąjungos teisė, užtikrinanti darbo sutarčių ginčiuose ginti silpnesniąją šalį ir numatanti jurisdikcijos taisykles.

Teisėjų kolegija, atsakydama į kasatorės argumentus dėl Reglamento taikymo nagrinėjamo atveju, pažymėjo, kad „šis Reglamentas galėtų būti taikomas tik tuo atveju, jeigu nacionalinis teismas nustatytų, jog ginčo šalis siejo privatinės teisės normų reglamentuojami darbo teisiniai santykiai, kuriuose Švedijos Karalystės ambasada negali remtis imunitetu nuo Lietuvos teismų jurisdikcijos“, t. y. jeigu darbo santykiai būtų buvę privatiniai (*acta jure gestioni*), o ne viešieji (*acta jure imperini*). Ir kadangi nagrinėjamo atveju teismas, remiantis tarptautinės teisės doktrina bei nacionaline precedentine teise, nustatė, kad „ieškovę ir atsakovą siejo viešosios teisės reglamentuojami viešosios tarnybos teisiniai santykiai, kuriuose valstybė ar jos institucija gali reikalauti imuniteto nuo užsienio valstybės teismo jurisdikcijos, nėra pagrindo taikyti Reglamento nuostatų. Dėl to nėra pagrindo svarstyti ir kasatorės prašymo kreiptis į kompetentingą Europos Sąjungos teisminę instituciją prejudicinio sprendimo dėl nurodyto Reglamento taikymo šioje byloje²⁹⁹“. Teisėjų kolegija taip pat pažymėjo, kad kasacinis teismas privalo prašyti TT prejudicinio sprendimo tik tada, kai jam taikant ES teisės normas iškyla Europos Sąjungos teisės aktų aiškinimo ar galiojimo klausimas: tuo atveju, jei klausimų nekyla, jis šią pareigą praranda. Be to, nacionalinis teismas nėra saistomas bylos šalių iniciatyvos, prašymo buvimo ir sprendimą kreiptis dėl prejudicinio sprendimo priima *ex officio*.

Šioje byloje galime pastebėti kelis svarbius aspektus. Pirmiausia, atsisakyta kreiptis, nes, teisėjų nuomone, Reglamentas 44/2001 šiuo atveju apskritai netaikytinas, dėl to nelieka ir pareigos jį aiškinti - *klausimas nėra aktualus bylos baigčiai*. Šis požiūris yra ypač kritikuotinas, nes tiek Lietuva, tiek Švedijos Karalystė yra ES narės ir jose nagrinėjamas Reglamentas yra tiesiogiai taikomas. Dėl šios priežasties LAT turėjo plačiau panagrinėti Reglamento tikslus, atlikti sistemine nuostatų analizę, pasidomėti Teisingumo Teismo praktika ir tik tada daryti išvadas, ar iš tiesų šis teisės aktas neaktualus. To, kaip matome, nebuvo padaryta. Antra, vertindamas viešosios tarnybos sąvoką, Teismas vadovavosi tik nacionaline precedentine teise ir visai nenagrinėjo Teisingumo Teismo bylų susijusių su išimtimi iš darbuotojų judėjimo laisvės,

²⁹⁸ LAT 2007 m. balandžio 6 d. nutartis byloje 3K-3-142/2007 S. N. v. Švedijos Karalystės ambasada;

²⁹⁹ Ibid.;

dėl valstybės tarnybos³⁰⁰. Ir trečia, byloje net nebandyta motyvuoti *acte clair* ir *acte éclairé* doktrinų pritaikymo. Toks aplaidus požiūris Lietuvai galėjo kainuoti ieškiniu Europos Žmogaus Teisių Teisme, kuriame jau yra sprendžiama labai panaši byla dėl Lietuvos teismų neįgyvendintos teisės į teisingą teismą, kadangi vadovautasi imuniteto nuo užsienio valstybės teismo jurisdikcijos įgyvendinimu³⁰¹. Sunku pasakyti, ar teisėjų kolegijai nusprendus kreiptis prejudicinio sprendimo, byla būtų pasisukusi kita linkme, tačiau tai be abejojimo būtų sutvirtinę teismo poziciją ir būtų tinkamai įgyvendinta prejudicinio sprendimo procedūra.

Vertinant minėtas bylas matome, kad teismai vangiai taiko *acte clair* ir *acte éclairé* doktrinas ir neatsakingai žvelgia į ES teisės sąsajas su nacionalinėmis teisės normomis. Jaučiamas ir nepakankamas bylos šalių argumentų tyrimas. Todėl priešpastatant bylas, kuriose buvo kreiptasi prejudicinio sprendimo ir bylas, kai nuspręsta nesikreipti, kyla dviprasmiškas išpūdis: iš vienos pusės matomas teigiamas ir progresyvus požiūris į naują galutinės instancijos teismų instrumentą, padedantį vienodai aiškinti ir taikyti Europos Sąjungos teisę, o iš kitos pusės – ypač vangus ES teisės ir praktikos taikymas nacionaliniuose ginčiuose, kurie turėtų būti sprendžiami atsižvelgiant į Europos Sąjungos teisę.

Visgi, autorės nuomone, per daugiau nei penkerius metus įgyta patirtis rodo pažengusį bendrąjį teisinį požiūrį ir geresnį ES teisės suvokimą. Kasacinių skundų argumentacija rodo, kad Europos Sąjungos teisė tapo kasdieniu teisiniu įrankiu: vis dažniau remiamasi ES teisės aktu nuostatomis, Teisingumo Teismo praktika, prašoma kreiptis prejudicinio sprendimo. Būdinga ir tai, kad Lietuvos galutinės instancijos teismams taikyti Europos Sąjungos teisę, gilintis į jos subtilybes skatina nacionaliniame teisme sprendžiamos bylos ir ginčai, konkreti pirminė šalių ir jų atstovų pateikta argumentacija – ji dažniausiai ir yra įvairiapusiškos teisinės diskusijos esmė. Šie pokyčiai be abejonės džiugina ir leidžia preziumuoti, kad Lietuvos teisminė sistema tobulėja ne tik prejudicinio sprendimo instituto taikymo prasme, bet ir apskritai Europos Sąjungos vienodo teisės taikymo ir aiškinimo plotmėje.

³⁰⁰ Pavyzdžiui, ETT bylos 152/73 Sotgiu (Rec. 1974, P. 153), 149/79 Komisijav Belgija (Rec. 1980, P. 3881) ir kt.;

³⁰¹ EŽTT 2009 m. liepos 1d. sprendimas priimti nagrinėti ieškinį Nr. 15869/02 Cudak v. Lithuania;

IŠVADOS

1. Prejudicinio sprendimo institutas - vienas esminių elementų užtikrinančių ES teisės vieningą ir veiksmingą įgyvendinimą. Jo reikšmė negali būti paneigta nei ES teisės mokslininkų ar praktikų kritika, nei nacionalinių teismų veiksmais, nei ES institucijų galimais apribojimais. Teisingumo Teismas labai plačiai vysto savo aiškinamąją funkciją. Lisabonos sutartimi padaryti pakeitimai, praplėtę ratą teisės aktų, kurie gali būti prejudicinio sprendimo dalyku, manoma, lemia nacionalinės teisės akto teisėtumo su Europos Sąjungos teise tikrinimo įteisinimą. Toks praplėstas teisės aktų aiškinimas ateityje turėtų sąlygoti dar labiau padidėsiantį prejudicinių paklausimų skaičių; iš kitos pusės, asmenims užtikrinama didesnė teisminės kontrolės prieiga prie aktų, kurių galiojimas gali būti tikrinamas, o Teisingumo Teismas gali įgyvendinti vienodo teisės aiškinimo ir taikymo principą dar didesne apimtimi.
2. Valstybės narės teismo sąvoką Teismas aiškina plečiamai, kas sąlygoja didesnę prejudicinių paklausimų skaičių. Dėl valstybių narių konstitucinių teismų priskyrimo teismo sąvokai, TT nesiryžta priimti įpareigojančių sprendimų, norėdamas išvengti konfliktinių situacijų su nacionaliniais konstituciniais teismais, o sprenddamas arbitražinio teismo priskyrimą teismams 267 str. prasme klausimą, Teismas laikosi siauro požiūrio. Turint omenyje didėjantį teisinių santykių sprendžiamų arbitraže skaičių, netikslinga šiuos teismus griežtai atkirsti nuo vienintelio autoritetingo ES teisės aiškintojo. Nacionalinį teismą priskiriant paskutinės instancijos teismui 267 str. 3 d. kontekste Teisingumo Teismo jurisprudencija rodo abstrakčiosios ir konkrečiosios doktrinų taikymo sintezę. Teismas savo praktika siaurina galutinės instancijos teismo sąvokos interpretavimą, tokiu būdu žymiai apribodamas teismų skaičių, kurie turi pareigą kreiptis į Teisingumo Teismą. Tai kai kuriose valstybėse narėse dėl jų teisminės sistemos specifikos, lemia naudojimosi tiek pareiga, tiek diskrecija pasyvumą.
3. Diskrecijos teisė laikoma teisėtu pasirinkimu, tačiau pats pasirinkimas nėra visiškai neribotas. Diskrecijos apimtis svarbi konstatuojant ES teisės pažeidimą ir pareigą valstybėms narėms atlyginti žalą privatiems asmenims: kuo didesnis disponuojamos diskrecijos mastas – tuo mažesnis ES teisės pažeidimo rimtumas. Todėl diskrecijos tikslas nėra išlaisvinti žemesnės instancijos teismus nuo siekio tinkamai pritaikyti Sąjungos teisę ir raginama, kad teismai kuo ankstesnėje ginčo stadijoje realizuotų vieningo ES teisės aiškinimo tikslą.
4. Pareiga kreiptis prejudicinio sprendimo nėra absoliuti, tačiau tinkamai pritaikyti išimtis iš pareigos sudėtinga dėl itin griežtų ir praktikoje sunkiai realizuojamų *Cilfit* kriterijų, kurie iš nacionalinio teisėjo reikalauja ne tik Teisingumo Teismo jurisprudencijos ir ES teisės aktų žinių, bet ir valstybių narių kalbų ir teismų praktikos žinojimo. Dėl pernelyg plačios apimties ir nepraktiško tyrimo bei potencialiai per didelio siekio kištis į nacionalinį procesą, *Cilfit*

kriterijai stipriai kritikuojami. Nors teorijoje yra apstu siūlymų kaip juos reformuoti, nei Teisingumo Teismas, nei ES teisės leidėjai nerodo iniciatyvos tai daryti.

5. Valstybių narių nacionalinių teismų praktika įgyvendinant teisę ir prievolę kreiptis prejudicinio sprendimo skiriasi. Anglijos teismai atsakingiau žvelgia į sąlygų atleidžiančių nuo pareigos taikymą, tuo tarpu Nyderlandų teismai vadovaujasi „sveiku protu“ (ang. *common sence*), kas nereiškia pažodinio *Cilfit* sąlygų įgyvendinimo. Priešpastatant LR teismų spęstas bylas, kuriose buvo kreiptasi prejudicinio sprendimo ir bylas, kai nuspręsta nesikreipti, kyla prieštaringas išpūdis: pirmu atveju teismai linkę išsamiai grįsti poreikį kreiptis prejudicinio sprendimo, teismai reaguoja į šalių argumentus bei raginimus, keliančius ES teisės aiškinimo ir taikymo problemas, todėl procedūrine prasme atsakingai žiūrima į nagrinėjamo instituto įgyvendinimą. Antru atveju – atvirkščiai - teismai vangiai taiko *acte clair* ir *acte éclairé* doktrinas, neatsakingai žvelgia į ES teisės sąsajas su nacionalinėmis teisės normomis, jaučiamas nepakankamas bylos šalių argumentų tyrimas, kai toks poreikis akivaizdus. Be to, dažnu atveju pritrūksta pasiryžimo *ex officio* išaiškinti ir pritaikyti ES teisės normą, ypač kai susiduriama su kolizija tarp ES ir nacionalinės teisės normų.
6. Lisabonos sutartimi panaikinus ramsčių sistemą, praplečiama TT bendroji kompetencija (su nežymiomis ir pereinamojo laikotarpio išimtimis) priimti prejudicinius sprendimus policijos ir teismo bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose, bei vizų, prieglobsčio ir imigracijos srityse. Be to, į ES sutartį inkorporuojama Pagrindinių teisių chartija. Šie pakeitimai ypač praplečia Teismo jurisdikciją, kas turėtų sąlygoti padidėsiantį darbo krūvį, o tai be abejonės dar labiau prailgins prejudicinio sprendimo proceso trukmę Teisingumo Teisme.

PASIŪLYMAI

1. ES teisės taikymo nacionalinėse bylose būtinumas formuoja aiškius LR teismų ateities veiklos prioritetus: turi būti užtikrinamas efektyvus vidinis teismo mechanizmas, užtikrinantis teisėjų, teismo darbuotojų kvalifikacijos kėlimą ES teisės srityse bei bendradarbiavimą su kitų valstybių narių teismais per tarptautines institucijas, tokias kaip ES valstybių narių tarybų ir aukščiausių administracinių jurisdikcijų asociacija.
2. ES Teisingumo Teismo statute reikėtų kuo greičiau įtvirtinti sritis, kuriose prejudicinius sprendimus priimtų Bendrasis Teismas. Siūlomos šios sritys: sritys, kurios jau yra perduotos jo kompetencijai sprendžiant tiesioginius ieškinius, pavyzdžiui, ES prekių ženklų srityje; techninio pobūdžio sritys, tokios kaip žemės ūkis, socialinė apsauga, antidempingo priemonės, mokesčiai, intelektinė nuosavybė, konkurencijos teisė; ateityje - netgi visos ES teisės sritys, kol nereikalingas „principinis sprendimas“. Realizuojant paskutinį siūlymą,

būtinai tikslus sąvokos „principinis sprendimas, galintis turėti įtakos Sąjungos teisės vienovei ar darnumui“ aiškių kriterijų nustatymas, kuris galėtų būti pateiktas ES Teisingumo Teismo statute arba Teisingumo Teismo prejudiciniame sprendime, kai toks klausimas iškils valstybės narės teisme.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

ES norminiai aktai:

1. Europos Bendrijos Steigimo sutartis (Oficialus leidinys C 340, 1997.11.10);
2. Europos Sąjungos sutartis (Oficialus leidinys C 115, 2008.05.09);
3. Information note on references from national courts for a preliminary ruling (Oficialus leidinys C 143/01, 2005.06.11);
4. Lisabonos sutartis (Oficialus leidinys C 306, 2007.12.17);
5. Nicos sutartis (Oficialus leidinys C 80, 2001.03.10);
6. Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo (Oficialus leidinys C 115, 2008.05.09);
7. ES Teisingumo Teismo procedūrų reglamentas (Oficialusis leidinys L 24, 2008.01.29).

LR norminiai aktai:

1. LR mokesčių administravimo įstatymas (Žin., 2004.04.28, Nr. 63-2243);
2. LR nekilnojamojo turto registro įstatymas (Žin., 1996.10.16, Nr. 100-2261).

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisprudencija:

1. ETT byla 13/61 Bosch / De Geus (Rec. 1962, P. 45);
2. ETT byla 28-30/62 Da Costa Schaake NV / Administratie der Belastingen (Rec. 1963, P. 61);
3. ETT byla 6/64 Flaminio Costa / E.N.E.L. (Rec.1964, P. 1141);
4. ETT byla 43/71 Politi / Ministero delle finanze (Rec. 1971, P. 1039);
5. ETT byla 82/71 S.A.I.L. (Rec. 1972, P. 119);
6. ETT byla 181/73 Haegemann / Etat belge (Rec. 1974, P. 449);
7. ETT byla 166/73 Rheinmühlen / Einfuhr-und Vorratsstelle Getreide (Rec. 1974, P. 33);
8. ETT byla 107/76 Hoffmann-La Roche AG / Centrafarm (Rec. 1977, P. 957);
9. ETT byla 8/78 Milac / Hauptzollamt Freiburg (Rec. 1978, P. 1721);
10. ETT byloje 155/79 AM & S Europe Ltd. / Comission (Rec 1982, P. 1575);
11. ETT byla 104/79 Paquale Foglia / Mariella Novello (Rec. 1980, P. 745);
12. ETT byla 246/80 C. Broekmeulen / Huisarts Registratie Commissie (Rec. 1981, P. I-02311);
13. ETT byla 66/80 International Chemical Corporation (Rec. 1981, P. 1191);
14. ETT byla 283/81 Srl CILFIT / Ministry of Health (Rec. 1982, P. 3415);
15. ETT byla 314/85 Foto-Frost / Hauptzollamt Lubeck-Ost (Rec. 1987, P. 4199);
16. ETT byla 338/85 Fratelli Pardini SpA (Rec. 1988, P. 2041);
17. ETT byla 12/86 Demirel / Stadt Schwablich Gmund (Rec. 1987, P. 3719);
18. ETT byla 14/86 Pretore di Salo (Rec. 1987, P. 2545);

19. ETT byla 322/88 Grimaldi / Fonds des maladies professionnelles (Rec. 1989, P. 4407);
20. ETT byla C-297/88 ir C-197/89 Massam Dzodzi / Belgian State (Rec. 1990, P. I-3763);
21. ETT byla C-320/88 Staatssecretaris Financien/Shipping and Forwarding (Rec.1990, P.I-285);
22. ETT byla C-143/88, C-92/89 Zuckerfabrik / Hauptzollamt (Rec. 1991, P. I-415);
23. ETT byla C-48/93 Brasserie du Pecheur SA / Germany (Rec. 1996, P. I-1029);
24. ETT byla C-312/93 Peterbroeck, Van Campenhout SCS / Belgium (Rec. 1995, P. I-4599);
25. ETT byla C-415/93 Union Royale Belge / Bosman (Rec. 1995, P. I-4921);
26. ETT byla C- 147/95 Dimossia Epicheirissi / Evrenopoulos (Rec. 1997, P. I-2057);
27. ETT byla C-28/95 Leur-Bloem / Inspecteur der Belastingdienst (Rec. 1997, P. I-4161);
28. ETT byla C-337/95 Parfums Christian Dior SA / Evora BV (Rec. 1997, P. I-06013);
29. ETT byla C-296/95 The Queen / CCE, ex parte EMU Tabac (Rec. 1998, P. I-01605);
30. ETT byloje C-338/95 Wiener / Hauptzollamt Emmerich (Rec. 1997, P. I-6495);
31. ETT byla C-54/96 Dorsch Consult Ingenieurgesellschaft (Rec. 1997, P. I-04961);
32. ETT byla C-69/96 Garofalo e.a. / Ministero della Sanita (Rec. 1997, P. I-5603);
33. ETT byla C-126/97 Eco Swiss China Ltd / Benetton International (Rec. 1999, P. I-03055);
34. ETT byla C-158/97 Georg Badeck and Others (Rec. 2000, P. I-1875);
35. ETT byla C-424/97 Salomone Haim (Rec. 2000, P. I-5123);
36. ETT byla C-6/98 ARD / PRO Sieben Media (Rec. 1999, P. I-7599);
37. ETT byla C-393/98 Gomes Valente / Fazenda Publica (Rec. 2001, P. I-1327);
38. ETT byla C-141/99 AMID / Belgische Staat (Rec. 2000, P. I-11640);
39. ETT byla C-17/00 De Coster/College des Bourgmestres et Echevins (Rec. 2001, P. I-09445);
40. ETT byla C-99/00 Public Procecurator / Lyckeskog (Rec. 2002, P. I-4839);
41. ETT byla C-300/01 Doris Salzmann (Rec. 2003, P. I-04899);
42. ETT byla C-341/01 Plato Plastik / Caropack (Rec. 2004, P. I-4883);
43. ETT byla C-265/02 Jégo-Quééré / Commission (Rec. 2004, P. I-3425);
44. ETT byla C-265/03 I. Simutenkov / Ministerio de Educacion y Cultura (Rec.2005,P. I-2579);
45. ETT byla C-402/03 Skov Æg v Bilka Lavprisvarehus A/S (Rec. 2006, P. I-00199);
46. ETT byla C- 173/03 Tragetti del Maditerraneo SpA / Italija (Rec. 2006, ECR I-05177);
47. ETT byla C-125/04 Guy Denuit, Betty Cordenier / Transorient (Rec. 2005, P. I-00923);
48. ETT byla C-119/05 Lucchini (Rec. 2007, P. I-6199);
49. ETT byla C-63/06 UAB Profisa / Muitinés departamentą (Rec. 2007, P. I-03239);
50. ETT byla C – 239/07 Julius Sabatauskas ir kt. (Rec 2008, P. I-7523);
51. ETT byla C-207/08 Edgar Babanov (Rec. 2008, P. 15-15);
52. ETT byla C-195/08 PPU Inga Rinau (Rec. 2008, P. I-05271);
53. ETT byla C-119/08 Mechel Nemunas / VMI prie LR FM (Rec. 2009, P. 00000).

Lietuvos Respublikos teismų jurisprudencija:

1. LAT nutartis byloje Nr. 3K-3-461/2004 „Samsonas“ v „Panerių investicijos“, 2004.09.27;
2. LAT nutartis byloje Nr. 3K-3-645/2006 Antstolė Asta Rimaitė Žičkuvienė, 2006.12.11;
3. LAT nutartis byloje 3K-3-142/2007 S. N. v Švedijos Karalystės ambasada, 2007.04.06;
4. LAT nutartis byloje Nr. 3K-3-126/2008 I.R., 2008.04.30;
5. LAT nutartis byloje Nr.3K-3-52/2009 Kirin Amgen v Valstybinis patentų biuras, 2009.02.10;
6. LR Konstitucinio Teismo sprendimas byloje Nr. 47/04 J. Sabatauskas ir kiti, 2007.05.08;
7. LVAT sprendimas byloje Nr. A7-783/2006 “Ragutis” v Konkurencijos taryba, 2005.02.10;
8. LVAT nutartis byloje Nr. A15-1292/2005 „Profisa“ v Muitinės departamentas, 2005.12.20;
9. LVAT nutartis byloje Nr.A575-40/2008 „Mechel Nemunas“v VMI prie LR FM, 2008.03.07;
10. Panevėžio apygardos teismo nutartis byloje Nr.1A-114-145/2008 E. Babanov, 2008.04.28.

Kitų teismų jurisprudencija:

1. Bulmer v Bollinger [1974] 2 All ER 1226, 22 May 1974;
2. Commissioners of Customs and Excise v Samex [1983] 1 All ER 1042;
3. Customs and Excise v Anchor Foods Ltd, High Court [1998] CO/1045/98;
4. Customs and Excise v First Choice Holidays Plc, Court of Appeal, [2003]A3/2000/2534;
5. R v International Stock Exchange of the UK and Ireland, ex. parte Else [1993] QB 534;
6. R v Customs and Excise Commissioners ex p Emu Tabac [1998] EuLR 153;
7. Royscot Leasing Ltd v Commissioners of Customs and Excise [1998] FC3 98/7287/4.

Specialioji literatūra:

1. Alter K.J. Establishing the Supremacy of European Law: the Making of an International Rule of Law in Europe – Oxford University Press, 2003;
2. Anderson D. and Demetriou M. References to the European Court, Second Edition. – London: Sweet & Maxwell, 2002;
3. Arnall A.M., Dashwood A.A., Ross M.G. and Wyatt D.A. European Union Law, 4th Edition. Sweet & Maxwell, 2000;
4. Arnall A. The European Union and its Court of Justice, Second Edition – Oxford University Press, 2006;
5. Barnard C. and Sharpston E. The Changing Face of Article 177 References // CML Rev . 1997, Nr. 34;
6. Berry E., Hargreaves S. European Union Law - Oxford New York (N.Y.), Oxford University Press, 2007;

7. Brown N., Kennedy T. The Court of Justice of the European Communities, 5th Edition. Sweet & Maxwell, 2000;
8. Capdevila C. M. The Action for Annulment, the Preliminary Reference on Validity and the Plea of Illegality: Complementary or Alternative Means? - Yearbook of European Law, 2007, Volume 25;
9. Chalmers D., Hadjiemmanuil C., Monti G., Tomkins A. European Union Law – Cambridge University Press, United Kingdom, 2006;
10. Craig P., De Búrca G. EU law: Text, cases and materials. 4th Edition – Oxford University Press, 2008;
11. Europos Sąjungos teisė. Vilnius – Eugrimas, 2007;
12. Fairhurst J. Law of the European Union – Pearson Professional Limited, 2006;
13. Gordon R. EC Law in Judicial Review – Oxford University Press, New York 2007;
14. Greičius V. Europos Sąjungos teisės taikymo Lietuvos Aukščiausiajame Teisme problemos ir tendencijos // Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2007 m. Nr. 7(97);
15. Gumbis J. Teisinė diskrecija: teorinis požiūris//Teisė. 2004, Nr. 52;
16. Harten Van H. The application of Community precedent and *acte clair* by the Hoge Raad. A case study in the field of establishment and service // Interface between the European Union and its member states, Europa Law Publishing, 2007;
17. Henry G. Schermers, Denis F. Waelbroeck Judicial protection in the European Union - 6th Edition, Kluwer Law International, 2001;
18. Iglesias R. C. G. National Constitutional Courts and European Community Law - Constitutional Justice and the Rule of Law, The Constitutional Court of the Republic of Lithuania: Vilnius, 2003;
19. Itzcovich G. The Interpretation of Community Law by the European Court of Justice - German Law Journal Vol. 10 No. 5, 2009;
20. Kybartienė E. Konstituciniai teismai Europos Sąjungos teisinėje erdvėje // Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2007 m. Nr. 7(97);
21. Kūris P. Prejudicinio sprendimo procedūra Europos Bendrijų Teisingumo Teisme // Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2006 m. Nr. 6 (84);
22. Mitchell A., Dadhania M. AS level law - Great Britain, London: Cavendish Publishing, 2003;
23. Norkus R., Prapieskytė D., Valančius V. Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas– Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005;
24. Normantas A. Europos Teisingumo Teismo ir konstitucinių teismų kompetencijos santykis // Konstitucinių teismų vaidmuo ES narystės kontekste. – Vilnius: LRKT, 2004;

25. O'Neil A., Coppel J. EC Law For U.K. Lawyers. London: Butterworths, 1994
26. Pabijanskas K. Kada nacionaliniams teismams (ne)reikia kreiptis dėl prejudicinio sprendimo // Justitia 2006 Nr. 3(61);
27. Pollars D., Ross M. European Community Law Text and Materials – London: Butterworths, 1994;
28. Rasmussen H. European Court of Justice. – Gad Jura, København, 1998;
29. Rasmussen H. Remediating the Crumbling EC Judicial System – 37 CML Rev. 1071, 2000;
30. Rinkevičiūtė E. Ensuring of the Uniform Interpretation of the EU Law in the Judicial Practice of the Members States // Jurisprudencija. 2005, Nr. 72 (64);
31. Senden L. Soft law in European Community Law – Oxford, Portland, 2004;
32. Sionaidh D.S. Constitutional law of the European Union - Longman 2002;
33. Steiner J., Woods L., Twigg-Flesner C. European Union Law, 9th Edition-Oxford University Press, 2006;
34. Temple J.L. The duties of national courts under Community Constitutional law – Oxford, Oxford University Press, 1997;
35. Timmermans C. The European Union's judicial system // CMLRev, Nr. 41, 2004;
36. Trevor C. Hartley The foundations of European Community law. 6th Edition – Oxford: Oxford University Press, 2007;
37. Tridimas G. and Tridimas T. National courts and the European Court of Justice: A Public Choice Analysis of Preliminary Reference Procedure // International Review of Law and Economics, No. 24, 2004;
38. Tridimas T. Knocking on Heavens Door: Fragmentation, Efficiency and Defiance in the Preliminary Ruling System // CML Rev. 2003, Nr. 40;
39. Vėgėlė I. Nacionalinių Teismų teisė ir pareiga kreiptis į Europos Bendrijų Teisingumo Teismą // Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2007 Nr. 7(97);
40. Wennerås P. The Enforcement of EC Environmental Law – Oxford University Press, 2007;
41. Wyrzykowski M. Konstitucinis Tribunolas ir Lenkijos narystė Europos Sąjungoje: Keletas problemų // Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, Vilnius, 2004.

Internetiniai šaltiniai:

1. Association of the Councils of State and Supreme Administrative Jurisdictions of the European Union 18th colloquium in Helsinki, 20 and 21 May 2002 “The Preliminary Reference to the Court of Justice of the European Communities” : Answers to Questionnaire

- on Preliminary References by England and Wales - http://www.juradmin.eu/colloquia/2002/england_wales.pdf;
2. Court of Justice of the European Communities - The Treaty of Lisbon and the Court of Justice of the European Union - Press Release No. 104/09 Luxembourg, 2009.11.30; <http://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2009-11/cp090104en.pdf>;
 3. Europos teisės departamento prie LR Teisingumo ministerijos internetinė svetainė: <http://www.etd.lt/index.php?1519192884>;
 4. Glézl A. Lost in Translation; EU Law and the Official Languages – Problem of the Authentic Text - <http://www.cels.law.cam.ac.uk/events/Glezl.pdf>;
 5. Kūris E. The Constitutional Court of Lithuania and Lithuania's Membership in the European Union: International Conference "The Position of Constitutional Courts Following Integration into the European Union", Slovenia, 2004: <http://www.us-rs.si/media/zbornik.pdf>;
 6. Questionnaire Association of the Councils of State and Supreme Administrative Jurisdictions of the European Union: The preliminary reference to the Court of Justice of the European Communities. National report of the Dutch Raad van State - <http://www.juradmin.eu/colloquia/2002/netherlands.pdf>;
 7. Questionnaire for the 2004 Colloquium of the Association of the Councils of State and Supreme Administrative Jurisdictions of the European Union: The Quality of European Legislation and its Implementation and Application in the National Legal Order– Response on behalf of the Judiciary of England and Wales: http://www.juradmin.eu/colloquia/2004/england_wales.pdf;
 8. Skouris V. The Position of the European Court of Justice in the EU Legal Order and its Relationship with National Constitutional Courts: International conference „The Position of Constitutional Courts Following Integration into the European Union“ Slovenia, 2004: <http://www.us-rs.si/media/zbornik.pdf>.

Kiti šaltiniai:

1. Court's report on the application of the Treaty of European Union in „The Proceedings of the Court of Justice and Court of First Instance of the European communities – 1995 May (No. 15/95).

SANTRAUKA

Šis magistro baigiamasis darbas analizuoja teorinius ir praktinius diskrecijos ir pareigos kreiptis prejudicinio sprendimo į Teisingumo Teismą aspektus. Dėl nenuginčijamos šio instituto reikšmės ir svarbos, valstybių narių teismai turi tinkamai ir veiksmingai įgyvendinti šią procedūrą.

Pirmoje darbo dalyje yra apžvelgiami pagrindiniai su Lisabonos sutartimi įsigalioję pakeitimai, liečiantys prejudicinio sprendimo institutą, ir potencialios su jais susijusios pasekmės, sąlygojančios padidėsiantį prašymų priimti prejudicinį sprendimą Teisingumo Teisme kiekį.

Tolesnėje darbo dalyje akcentuojamos prejudicinio sprendimo funkcijos parodančios nepakeičiamą šio instituto prigimtį. Taip pat atskleidžiamas šio instituto objektas – teisė aiškinti ir teisė tikrinti ES teisės akto galiojimą. Su tuo susijęs ir šio instituto dalyko apibrėžimas – tie ES teisės aktai, kurie aiškinami ir/ar kurių galiojimas gali būti tikrinamas. Šiuo klausimu svarbu pastebėti, kad TT linkęs plečiamai aiškinti šią sąvoką, o Lisabonos sutartimi įnešti pasikeitimai suponuoja dar platesnį dalyko mastą, kas dar labiau padidins prašymų dėl prejudicinio sprendimo kiekį. Antra dalis užbaigiama prejudicinio sprendimo poveikio įvertinimu.

Tolesnėje darbo dalyje koncentruojamasi ties diskrecijos kreiptis prejudicinio sprendimo ir teismo Sutarties dėl ES veikimo 267 str. 3 d. prasme sąvokų apibrėžimais. Svarbu paminėti, kad Teisingumo Teismas linkęs plačiai aiškinti teismo sąvoką, visgi išskiriant arbitražinius teismus, kurie teismu 267 str. 3 d. prasme laikomi tik atitikus griežtus priskyrimo reikalavimus. Taip pat nagrinėjami ir Didžiosios Britanijos žemesnės instancijos teismų diskrecijos kreiptis prejudicinio sprendimo ypatumai bei LR žemesnės instancijos teismų praktika, kuri rodo vangų diskrecijos kreiptis prejudicinio sprendimo įgyvendinimą.

Paskutinėje darbo dalyje nagrinėjama pareigos kreiptis prejudicinio sprendimo sąvoka ir išimtys suformuluotos TT jurisprudencijoje, be to, pateikiama galutinės instancijos teismo sąvoka. Teisingumo Teismas siaurai interpretuoja tiek pačią teismo sąvoką, tiek išimčių iš pareigos taikymą, kas apsunkina prejudicinio sprendimo įgyvendinimą galutinės instancijos teismuose. Todėl mokslinėje literatūroje gausu siūlymų kaip reformuoti šiuos aspektus, tačiau TT nelinkęs į juos atsižvelgti. Valstybių narių nacionalinių teismų praktika įgyvendinant prievolę kreiptis prejudicinio sprendimo nevienoda. Tam įrodyti darbe pateikiama lyginamoji Nyderlandų, Didžiosios Britanijos ir LR paskutinės instancijos teismų praktikos analizė.

Magistro baigiamasis darbas užbaigiamas išvadamis ir pasiūlymais kuo skubiau įgyvendinti ES Bendrajam Teismui paskirtą kompetenciją priimti prejudicinius sprendimus bei pažymint LR nacionalinių teismų prioritetus, siekiant tinkamai įgyvendinti nagrinėjamą institutą.

SUMMARY

This Master's thesis examines theoretical and practical aspects of discretion and obligation to refer for preliminary ruling. Because of the undisputable significance of this institute, courts of Member States are obliged to implement this procedure properly and effectively.

First chapter of this thesis provides an overview of the amendments into force after the Lisbon Treaty, which concerns the preliminary ruling and the possible consequences of these amendments leading to potentially increased requests for a preliminary ruling before the Court of Justice in the future.

Further part of this thesis focuses on functions of preliminary rulings indicating the continuing nature of this institute. It also brings the object of this institute - the right to interpret and the right to verify the validity of EU legislation. Related to this, it is important to describe the subject of this institute - the EU law, which is interpreted and / or which is likely to be reviewed. In this regard, it is important to note that the Court is inclined to interpret this term broadly, and changes made by the Lisbon Treaty entail an even wider scope of subject matter, which could further enhance the amount of applications for reference.

Third part of this thesis focuses on the nature of application of discretion to refer and the definition of courts and tribunals in accordance with Art. 267 (3) of the Treaty on the functioning of the European Union. It is important to note that the Court is inclined to interpret the concept of the court or tribunal broadly. It is also at issue, the practical side of discretion to refer for a preliminary ruling in British and Lithuanian lower courts, which suggest rather indolent application of discretion to seek for a preliminary rulings.

The last part of this thesis analyses the nature of obligation to make a preliminary reference and the exceptions to this obligation, formulated in the jurisprudence of the Court of Justice. In addition, the term of the court of last instance is revealed. The Court narrowly interpretes this term, as well as, exceptions from the obligation, what complicates the implementation of preliminary reference in the courts of final instance. Therefore, the doctrine is rich in proposals to reform these aspects, but the Court of Justice is unwilling to take them into account. The implementation of the obligation in national courts of Member States are divergent: it is illustrated by comparative analysis of the jurisprudence of courts of final instance of Netherlands, Great Britain and Lithuania.

This Master's thesis is summed up with conclusions and proposals to implement the jurisdiction appointed to the EU General Court to give preliminary rulings as soon as possible, as well as, indicating priorities for proper performance of the institute of preliminary reference in national courts of the Republic of Lithuania.